

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde.

Af

Christine Reimer.

I.

1910.

Danmark, mit Fædreland!

Gud giv Dig Fremtid, som Han gav Dig Minder.

H. C. Andersen.

I Kommission hos
Rasmus Hansens Boghandels Forlag
— Johannes Lyng —
Odense

Eftertryk forbydes.

Enhver Ret til Oversættelse forbeholdes.

Forf.

Indholdsfortegnelse.

	Side
Indledende Bemærkninger	3
Landbolivet før og nu	5
Dagliglivet i den gamle Bondestand og Bondebolig:	
Boligen	22
Fra Bondens Hverdagsliv:	
Personlige Ejendommeligheder	37
Den kulturelle Udvikling. Læsning og Skrivning	42
Fra det daglige Levesæt	46
Nogle Karaktertræk	53
Nøjsomhed og Husflid	56
Arbejdssammenkomster. De uegentlige Gilder	66
Folketyper i og udenfor Familielivet:	
Tjenestefolk	77
Husfolk	81
Haandværksfolk	84
Handelsfolk	91
Stedbundne Bestillingsfolk	97
Betlere og Ufredens Folk	100
Nogle stedlige Typer	101
Fra Vuggen til Graven:	
Spædebarnet	104
Skoletid og Konfirmation	109
Gift og hjemfaren	112
Religiøsitet	114
Sygdom	118
Død og Begravelse	119

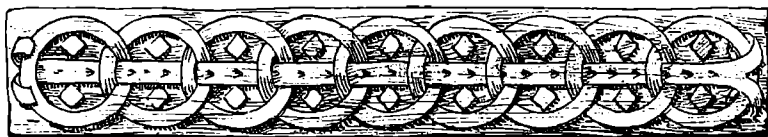
Rettelser.

Læs	Side	12	Linie	2	fra	oven:	at de var overtroiske, uoplyste og mangen En —
»	»	13	»	4	»	»	(Ordet skeptisk udgaar)
»	»	13	»	20	»	»	kolossalt
»	»	16	»	13	»	»	Dette Træk er ofte blevet
»	»	20	»	1	»	»	Højskoleuddannelse
»	»	20	»	16	»	»	Krydderier
»	»	24	»	4	»	neden:	Kragetræer
»	»	25	»	15	»	»	<i>Kløjden</i>
»	»	26	»	7	»	»	<i>Lavet</i>
»	»	32	»	2	»	»	glædelig
»	»	32	»	5	»	oven:	<i>Dækkelam</i>
»	»	42	»	4	»	neden:	udvandret
»	»	45	»	9	»	»	Brandassurance-
»	»	46	»	5	»	»	<i>Hævsklæderne</i>
»	»	54	»	4	»	»	sine Følelser.
»	»	57	»	10	»	»	som Bier
»	»	57	»	1	»	»	hun færdedes
»	»	64	»	15	»	»	Livdrikke
»	»	66	»	5	»	oven:	men kaldte det
»	»	72	»	4	»	neden:	formløs Skæmt
»	»	84	»	18	»	»	<i>ekstimerede</i>
»	»	94	»	4	»	oven:	kongelig privilegerede
»	»	102	»	9	»	neden:	Mærkeligt nok.
»	»	106	»	7	»	oven:	Arpe
»	»	108	»	16	»	»	tillagde
»	»	110	»	17	»	»	en miniature
»	»	116	»	4	»	neden:	Hensygnen
»	»	120	»	18	»	oven:	Aftenen eller den næste Morgen

I.

By og Bolig.

Folkets Arbejdsliv og Husliv.

Indledende Bemærkninger.

VOR Bondestands trykkende og fattige Kaar og dens tarvelige og uendelig nøjsomme Liv og Levned er ofte fremstillet fra Hoveriets Dage og i Tiden før de store epokegørende Reformers, der muliggjorde Landbrugets senere saa gennemgribende Opsving.

Hvor vel kendte saadanne Forhold og Tilstande end er, saa er det dog mit Haab, at de Bondelivskildringer fra min Fødestavn i Nordfyn, jeg hermed paabegynder, dels bygget paa mine egne Erindringer, dels paa mundtlige Meddelelser fra troværdige Mænd og Kvinder, skal kunne drage Et og Andet frem, der ellers vilde gaa til Grunde, og som det kan have sin ikke blot stedlige, men vel endog nationale Interesse at bevare.

Saadant Stof er man i senere Tid kommen til at betegne med det engelske Ord Folklore, fordi Folkets Privatliv, Sæder og Skikke, Meninger og Minder, Kulturhistorie og aandelige Rørelser ved dette Ord kan samles i et enkelt kort Udtryk, og som paa Grund af denne praktiske Egenskab er bleven overført til flere Sprog, Tyskland undtagen, hvor man i Forvejen har det kortfattede Ord Volkskunde.

Men vil jeg lægge en Plan for at organisere mit Stof i blot nogenlunde afstukne Rammer, føler jeg, at dette Forsøg vil strande paa mange Skær og da især derpaa, at det vil blive ugørligt at undgaa Gentagelser, hvis Billedet skal tegnes helt og fuldt for alle Aarstider og for alle Forhold, saaledes som de gamle Minder fra en nordfynsk Bondeby staar for Hukom-

melsens Øje for mig — suppleret af mine mundtlige Kilder. Der er da ikke andet for, end at jeg maa have Lov at nedskrive de enkelte Emner, som de falder mig i Pennen, og derved lade de forskellige Træk gaa lidt igen, saa ofte de melder sig som Led i den Kæde, der i det givne Øjeblik skal dannes.

Og stundom maa der gøres Brud paa den rette Tidsfølge. Den kan ikke opretholdes, naar Meddelelserne skal samles i Kapitler og føres frem i deres indbyrdes Sammenhæng. Helst vilde jeg kun berøre et Emne een Gang og tømme det ud paa Stedet, men dette lader sig dog heller ikke i alle Tilfælde gøre, selv om jeg vælger den saglige Inddeling, fremfor den kronologiske.

Der maa ogsaa forekomme Modsigelser, eftersom det Hele er øst lige ud af Folkesæd og Folkemunde, hvorved der just tilstræbes at faa alle Forskelligheder frem, saaledes at det ikke bliver en Pen, der skildrer ensidigt, men som en sandru Pensel, der favner Alt, stort og smaat, ondt og godt, indenfor Motivets Rækkevidde, saa Helhedsproduktet kan blive det fuldtro, brogede Folkelivsbillede.

Maatte det lykkes mig at fyldestgøre dette store Maal og derved yde et Lokalbidrag til fynsk Folklore — i strengeste Omrids min Fødeegns folkloristiske Historie. Mange Smaaskikke kan undertiden kun gælde et Provsti, et enkelt Pastorat, Skoledistrikt, ja bare et Bylag. Rammen er vel i al Almindelighed Nordfyn, men for i saglig historisk Interesse at stedfæste Stoffet til den Plet, hvorfra det er indhentet, maa den Samling af Folkeminder, som jeg har stillet mig til Opgave at føre frem, for sit alleregentligste Udspring saa omtrentlig henlægges til Skovby Herred.

C. R.

Landbolivet før og nu.

PAA hvilke Omraader raader endnu de gamle Bønders Tilstande oprindelige og uberørte? — Yderst faa! Derfor er det just Tiden at samle ind, hvad der kan samles af det Forbigangne.

Resterne af det egentlige Særpræg svinder for hver ny Mode- og Kultursvingning, der kommer frem. Med det Gamle er det paa *Sikastningen*, har Bonden selv sagt de sidste 15—20 Aar. Lad os derfor lytte til, hvad Folk i Oldingalderen i Løbet af den sidste Snes Aar har berettet om den Generation, de hørte til, den, der er Bedste- eller Oldefædre til den nyeste unge Slægt eller Forældre til den Landbostand, der kom til Roret i Firserne, da Andelsmejerierne ligesom indledede en vidunderlig Dampfart baade i Lysten til at kassere det Gamle og Iveren til at gribe efter Nyt.

Hver af disse tre Menneskealdere kunde skildres for sig. Thi netop ved disse Slægtled indledes og afsluttes tre Perioder indenfor Bondestanden i forrige Aarhundrede. Og netop som Dagen har sin Morgen, Middag og Aften, er Aarhundredets midterste Aartier just Solskinstiden med Velstand og Lykkens Begunstigelse alle Vegne.

Af de Generationer, der gaar længere tilbage, kan vi ikke direkte høre mere. Deres umeddelte smaa Tids- og Stedsbegivenheder om deres tarvelige Forhold og haarde Kamp for en saare møjsommelig Tilværelse, uden andet »Kryderi« end Uselvstændighed, Armod, Pengeknaphed med lave Salgspriser og ringe Købeevne — maa med dem hvile i Graven. Her

skal derfor ikke gaas dybere til Bunds, end hvor Selvsyn og Ord af Folkets egen Mund strækker til. Grænsen drages da af sig selv indenfor Aarstallet 1800 til op imod den første gryende Sol før Frihedsaarene, hvori de af den nulevende Slægt saakaldte »gode gamle Dage« fik deres Tilblivelse.

Først mødes man da med Slidderen, den gamle stræbsomme Bonde med den røde Topluc. Han spiste sig Kræfter til af sin nøjsomme Kost, drak sig Sundhed til af vor Mors hjemmebryggede Øl, samt sled med Helsen de Klæder, han kunde takke hendes Flid for, og tog Hvilen efter Arbejdet paa *Simestolen* — Armstol med selvforarbejdet, flettet Halm-sæde — altsammen Jordens Grøde i dens forædlede Skikkelse.

Og til det sjælelige Behov gjorde den gamle læderbetrukne Andagts- og Salmehog Fyldest; ogsaa kom han flittig Hviledagen i Hu — kan hælde; thi Normen er i dette Stykke vanskelig at ramme for alle Hjem.

I min Fødeby paa 21 Gaarde var der endnu i Trediverne — Præstegaard, Skole, Kro og den største Bondegaard undtagen — i Vaaningshuset ikke en Stue med Bræddegulv; Lergulv overalt, og Indgangsdøren var dannet af to Halvdøre ligesom for Fæhusene.

Men omsider svandt de fattige Tilstande og den dertil knyttede Uvidenhed, som alle Datidsskildringer maler med mørke Farver:

»Da lysned det bag Bondens Tag,
da klarede hans Pande«,

som Ploug i sin Tid skrev. Og der blev da mangfoldige Eksempler paa, hvorledes den gammeldags Armod mange Steder blot fra en Generation til en anden veg Pladsen for Velstand. Allerede i Fyrreerne bryggedes i en af de gode Gaarde Øl af en halv Tønde Malt til Tønden. Federe Øl drak Ingen i den hele By. Om Gaardens fortrinlige Sødmælks-oste — lavede af nymalket Mælk — kan siges det samme, de var i lige Grad forroste. Og af tilsvarende Velstandstegn kan der nævnes adskillige.

Thi bugnende Fylde præger det nu følgende Tidsrum.

Det saa ud, som blev alt Guld, hvad der rørtes ved. Rig Herlighed paa Mark, i Lo, i Stald og indenfor Kvindernes Felt. Gaardmandskonen bredte Lærred paa Bleg, fyldte Dynner, slagtede fede Kreaturer, stegte, bagte og brasode.

Opkomsttiden var en sollys Tid i Bondelivet. Og i nogle Tiaar stod, som sagt, en rig Midsommersol stille over Aarhundredets Midte. Alle ved, at der senere er kommen forskellige Skyer paa den jævne Bondestands Himmel. Men hvor mange sunde, friske og herlige Folkelivsbilleder, lyse Solskins- og Velstandsidyller har vore Malere og Digtere ikke skildret fra hin Tid? Og dog, — hvor talende Vidnesbyrd vi end ejer i Kunstens Verden —, saa lever Tidsbillederne fra de enkelte Stedsforhold langt mangfoldigere og med sand fotografisk Nøjagtighed lige ud af Folkets egen Mund. Thi her bliver Intet idealiseret og Intet forbeholdt.

Men saa holdt Skrøbelighederne deres Indtog. En uheldig Forfinelse med Nykker og Pengehovmod meldte sig, der skabte »Her-kommer-jeg«-Typen. Disse Brøst fik en Gang hovedrystende følgende Kritik af en af mine Hjemmelsmænd, der nu — som mange andre Meddelere — er gaaet til sine Fædre: en af dem, der kun blev Tilskuer til Tidens Omslag: »Tiden, hun gik frem, og det blev gyldne Tider for Bonden, men saa kom Finheden, den Gang vi fik Danselærere — det var sidst i Tredserne —, Rigsdagsmænd og Højskoler, og saa blev der to Slags Folk, der blev Herrer og Damer«. — Og vi kunde føje til, da der blev »Folkestuer« med en kold eller slet ingen Kakkellovn og en særskilt Folkekost, der ofte harmonerer kun altfor godt med den uhyggelige, moderne Borgestue.

Thi Tidernes Omskiftelighed gaar i Kredsgang. Efter Vendepunktet til det Bedre kom der atter et Sparesystem frem indenfor Gaardmandshjemmene. En nymodens Økonomi har bemestret sig Bondekøns Køkken og Kælder, som et af det forcerede Landvæsens moderne Udslag.

Reformen er et Eksport-System.

Surrogater for Smør, centrifugeret Mælk, indført Fedt, Flæsk og Kød o. l. Fødeemner fortrænger de gamle hjemmelavede Spiser, medens Æg og Fløde kun meget sparsomt anvendes i Husholdningen. Husmoderens Stræben drejer sig om at udføre saa meget som muligt af Gaardens egne Pro-

dukter. Madmoderæren vilde lide — saaledes er Begreberne skiftede —, om hun ikke kunde sende lige saa mange Pund Mælk daglig til Andelsmejeriet eller levere Landprangeren lige saa mange Pund Æg hver Uge eller falbyde lige saa mange Fjerkrækroppe om Efteraaret paa Torvet, som Nabo og Genbo kan præstere det hver for sig.

Alt skal vejes paa Bismerkrogen, sælges og udføres, og billige Varer tjener til den daglige Ernæring. I en Menneskealder er Alt saaledes omkalfatret, at der saa at sige nu i en vis Forstand ikke længere er »Land« til. Thi de, der paa Landet ikke selv har Køer, har langt vanskeligere Adgang til Mælk og Fløde end deres Fæller i Købstaden; — ganske som man ofte langt lettere faar Fisk inde i Landet paa Forhandlingspladserne end mange Steder, hvor selve Fiskerne hører hjemme.

Den økonomiske Aand, der saaledes kom til at raade, er ikke den, der var dikteret af den fordums Fattigdom og Nøjsomhed, eller af den ihærdige, utrættelige og solide Arbejdslyst og Husflidsdygtighed, som klædte Bondekonen fra hine Tider saa ejendommeligt, og hvorom der lever saa mangt et rørende Træk længe efter, at den Paagældende er død og borte. Træk, der burde være uforgængelige, og som jeg vil gøre mit til at fæstne — i det mindste til dette Papir.

Thi har man kendt lidt til disse gammeldags Landsbykvinder, vil man sikkert ogsaa mindes deres Færden baade med Sympati og Pietet — trods den Mangel paa Oplysning og Uimodtagelighed for Fremskridt, de gamle Bønder ikke kunde frigøre sig for. Overfor noget Nyt havde Kvinder som Mænd deres faste Principer, holdbare som Egepæle.

»Spareriet« senere har et ganske andet Præg. Men det er ikke om Nutidens Væren om sig, som Følge af Tidernes Tryk, Folkemængdens Stigning og Eksistenskampen, her skal tales, saa lidt som om den Levemaade, der i senere Tider er kommen frem, er sund, eller om den slappe Kost, der mange Steder bruges, evner at værne om og holde en dygtig Arbejdskraft oppe og Sygeligheden ude — det er Emner, der ligger fjernt fra de her tænkte Rammer.

Et er givet. Det er ikke mere den gamle brave, hjertelige Gaardmandskone, der passer Gryden og sætter sin solide

Mad frem for sin samlede Husstand ved Fællesmaaltiderne og med mildt Sind tænker godgørende paa en fattig Nabokone. Den modeklædte, husholdnings- eller højskoleuddannede Herskerinde staar nu for Styret. Og kun som Familiens Ældste er den gamle *vor Moer* med de gammeldags Skrøbeligheder, men gæstmild og godsindet endnu i Live.

Vil man da — til Sammenligning med Nutidsforholdene — tage ikke blot de svundne Tiders Sæd og Skik eller hvadsomhelst frem: Klædedragten, Boligernes Udstyrelse, Fornøjelser og den daglige Levevis i Hjem og By, vil det bedst kunne skønnes, hvorledes den nye Tid har givet Landbefolkningens Liv og Færd en ganske anden Form af betydelig mere Dannelselse — samt hvor lidt der af gammel Tradition har holdt sig ind i den tredie Æt — om ellers Noget!

Folkemaalet er alene standende, vel med lidt vigende Spor, men hverken Jernbaner, Telefoner eller deslige har evnet at befordre Skriftsproget frem. Naar forhen Nogen talte med Folk udenfor Bondestanden, gjorde de altid Forsøg paa at tale »fint« og »fornemt«, hvorved Korrektheden faldt højst pudsigt ud, navnlig for dem, der havde været lidt ude at se sig om og gerne vilde vise hele deres Selvfølelse. Eller, da der sædvanlig blev gjort Nar ad Stedets Folk, der vilde tale fornemt, saa vilde nu disse Banebrydere hæve sig over denne Fordom. Men begge Udslag resulterede ens.

I de snurrigste S sammensætninger brugte saadanne Personer en Mængde forkerte Ord, navnlig Fremmedord i radbrækket Form efter den Viden, at Byen hedder Snerpe og uden Anelse om Fædrelandskærligheden til vort dyrebare Modersmaal — selv om de nok saa meget havde lært at synge Lembckes Sang om »en højbaaren Jomfru og en ædel Kongebrud«, eller Grundtvigs, at »Modersmaalet er vort Hjertesprog, og kun løs er al fremmed Tale«.

— Endelig maa det ikke forbigaa, at gamle Bønderfolk var aldrig sig selv over for *fåå'nemme* Folk. Der var altid nogen Forstillelse, Genærthed og Tvang, saa snart disse Mennesker ikke var iblandt deres Egne. Tænk blot paa, hvilken Forskel der var paa Sæderne ved et Gildeslag, naar først Præst og Degn var tagne hjem? Vilde Købstadfolk eller Til-

rejsende have udfrittet de forrige Slægter for at samle Folke-minder, »der skulde skrives«, tør jeg for min Egn med hele Overbevisningens Vished erklære, at Svaret var bleven Tavsh-ed, eller de havde set en kostelig Morskab i at give dem Krøniker at løbe med for at se, hvad og hvormeget de kunde bilde dem ind. Den sidste Menneskealders store Oplysnings-værk maatte til først.

Men Literatursproget kan dog ikke som selve Literaturen vinde Grund — trods Læseforeninger, Skrifters og Blades Ud-bredelse og virkelige Tilegnelse af Befolkningen, Højskoler, Komedier, Fester, Møder, Forsamlinger, o. s. v. Allerede for Aar tilbage lød det ret paafaldende — om ikke paa selve den Egn, her tænkes paa — at høre en ung, oplyst Mand med megen Interesse, men paa stærk Dialekt tale med en ung Kvinde af sit Bekendtskab, han træffer, om Henrik Ibsens daværende sidste nye Bog — faa Dage efter at denne havde forladt Pressen —, hvortil der blev svaret i samme Mundart: »Den er sikkert ligesaa genial som hans forrige«. Ligesaa er jeg bleven Vidne til, at den, der bruger sit »a« for første Persons personlige Stedord i Navneform, meget vel paa en Rejse kan trække splinterny, lødige Literatur op af Lommen og derved forkorte sig Tiden paa en højst interesseret og ind-gaaende Maade.

Ja, Kendskab til Bøger, Foredrag om Kunst, Besøg paa Maleriudstillinger, Avisernes Postomdeling — hvilken uhyre Modsætning til Fortidens Dvaskhed i Aandsliv og Attraa, Stilstand og Ligegyldighed for aandelige Rørelser?

I et Par Tiaar før Aarhundredet løb ud, har Landposten hver Dag sat ethvert Hjem, selv de mest afsides beliggende i de yderste Kroge bag Skove og Moser, i Forbindelse med Yderverdenen ved i et Drænrør, bundet til Indkørsleens forreste Træ, eller lignende praktiske mer eller mindre luksuriøst ud-styrede Postkasse-Indretninger at nedlægge Telegrafens Ver-densbudskaber, trykt i den stedlige Avis af den politiske Af-skygning, hvortil vedkommende Abonnent hælder. — En anden Slægt styrer nu en anden Kurs i andre Farvande.

Saavidt er Horisonten højnet, siden mangan en Gaardmand ikke kendte større selskabelig Nydelse eller højere Interesser end Kortspil — hvori Mange var svært drevne — med raa

Tale, Nattesvir med høje Båter og drøje Eder. Thi saaledes endte ikke sjældent Byens »vise Fædre« de hyppige Oldermands- og andre Sammenkomster. — Eller til dagligdags Tidkort at hente Brændevinsflasken fra det gamle *Kandeskab* og drikke sin Svirekammerat til med den ene Dram efter den anden af »Klukflasken«, — der rettere burde hedde »Liv-svækker« end »Livs-vækker«, som dette Ord et Sted træffende er bleven omskrevet.

Det kan ikke dølges, at Drukkenskab, Uvidenhed, Ørkesløshed, Stædighed og Uimodtagelighed overfor de begyndende Fremskridtsbevægelser var Egenskaber, der ofte fandtes hos den lune, mistroiske Gaardmandsstand. Det er Nutidens store Ros, at den har frigjort sig fra den træge, sejge Fordægtighed og den aandløse, magelige Ladhed, som affødte denne Hovedtype.

Men til Gengæld maa man drage et Suk over, at Fremskridtstidens friske Vind fik bortblæst meget af de skikkelige Naturbørns rare, gæstfri Hjertelighed og Godmodighed og navnlig for de Unges Vedkommende: Flid, Udholdenhed, Pligtfølelse og Nøjsomhed — alt det, der fortrinsvis var Konernes Karaktermærker. Det Gode som det Slette gik med i Løbet, akkurat som det trivedes jævnsides.

Er det fornødent at tilføje, at der som et andet Grundbillede for Mændene gaves mange brave, rettænkende og stræbsomme Naturer, der ikke lod sig paavirke af Lediggangen omkring sig og dens Følgesvende, og som har Krav paa at mindes med fuld Sympati? Dog især uforglemmelige er de gamle Koner. Særlig de har fortjent deres Minderune.

Disse barnlig-ærlige, troskyldige Gaardkoner, Huskoner eller Vaskekoner — det er lige meget, den Gang var der ingen Persons Anseelse, ligesom der kun var een Stue, een Gryde og eet Bord —, de var saa myreflittige, saa man godt kan sige: Du Lade, gaa til Fortidens Bondekvinde og bliv vis! De kunde nytte Tiden som Ingen nutildags. Saa var de lige rørte til Taarer saavel i Glæde som i Sorg, og man kunde lodde, hvor man vilde i deres Hjerte; overalt fandt man de samme Grundtræk og Totalindtrykket stadfæstet. Dem har Vorherre nu efterhaanden *løst op for*. Lad os derfor dække Skrøbelighederne med Kærlighedens Kaabe — thi med maa de for

Helhedens Skyld. Billedet vilde ikke være sanddrø, dersom man forbigik, at de var overtroiske, uoplyste og — lidt af en Gris. En Beskyldning jeg dog nævner med et Forbehold for senere at belyse dette Emne nærmere. Thi paa enkelte Omraader kunde de vel repræsentere Modsætningen af Properhed — de kendte ikke bedre og saa ikke noget forkert deri — men paa andre, f. Eks. ved Madlavning, kunde de endog være meget *rampilen paa sig*, 3: renlig-pillen. Og det var tidt, at just »de blankeste Møer blev de skidneste Søer.«

Formen for Vaner og Tilbøjeligheder staar dog altid i et vist Forhold ikke blot til den fremadskridende Udvikling, men ogsaa til den mer eller mindre *givtige* Jord, der tumledes med, hvad enten det var det fede Muld og Ler eller Marker af sandet og mere ufrugtbar Beskaffenhed. Jo livligere og lettere Speciebeholdningen paa Kistebunden voksede, desto tungere, tværere og mindre elastiske blev Menneskene selv. Jo tarveligere Livsbetingelser, desto mere fandtes der af den gamle berømte Arbejdsdygtighed og utrættelige Ihærdighed.

Men naar man ret betænker, hvilken haardnakket Modstand hver enkelt Smule Nyt fra først af havde at besejre, kan det ikke undre, at der fremdeles findes Enkelte i gamle Hjem, der ikke forandrer noget i deres Levevis, og som dog følger bravt med i alt stedligt Aktuelt, og hvad der ellers rører sig uden om dem. Der er vel endnu dem, der aldrig har modtaget, endsige skrevet et Brev og vel endnu Folk, der som Værdibestemmelse orienterer sig bedst med Priser i Mark og Daler og saamænd endnu kan tale om »de ny Penge«? I umindelige Tider efter 1875 kunde man i hvert Fald være ganske vis paa, naar ældre Folk talte om Gaardens Gæld eller om Kapitaler paa Rente, og kun Talstørrelsen alene nævnedes, at da mentes der Dalere, saa maatte man selv fordoble Beløbet. Ja, der er vel ogsaa dem, der aldrig har indladt sig paa en Jernbanekørsel. Det er da saaledes kun nogle Aar siden, at en Kone paa sin første Jernbanetur — just paa Sletens Bane — svarede Konduktøren, da denne sagde: »Maa jeg bede om Deres Billet?« — »Nej, hør min gode Mand, køb Dem En selv, det har jeg maattet gøre, min faar De ikke.«

Hører man ogsaa, hvad de Gamle kan fortælle om, hvor uhyggeligt og trist Livet gled hen, og hvorledes de sad og kukkelurede de lange og mange Frostmaaneder i Rad, kaster man et skeptisk Blik paa den blanke Kulovn af nyeste Konstruktion, der nu luner og hygger den gipsede, tapetserede, gardin- og sofaprydede Dagligstue med de pæne Billeder paa Væggen og de gode Bøger i Reolen, og tillader sig den Gisning, at saadan en Fyr sikkert da i en Haandevending kunde have tøet baade Ruder og Mennesker op.

Thi saaledes ser nu Dagligstuen ud i en Gaard af den almindelige Størrelse. Og alle Vegne er Sansen for Hygge ude om ligesaa udviklet. Paa Sommer-Søndage er for Eks. Haven at ligne ved et pillet Æg, saa hæget og pudset er den. Ikke et Græsstraa taales paa urette Plads, og ikke sjældent vajer Dannebrog pyntelig fra Plærens Flagstang.

Er man en Vinteraften i Aftensædets Tid, mellem Mikkelsdag og Paaske, belavet paa at gøre *Julevisit*, o: Aftenselskab, da er Værelserne yderligere hyggede af Tæpper, Nips og Blomster. Borddækningen er ligeledes hyggelig og Maden brillant tillavet, samt uhyre kolosalt tilmaalt.

Eller: Gaa til en Storbonde i de første Velmagtstider. Han er maaske den af Alle, der er Opfyldelsen af sine Fordringer til Livet nærmest. Thi disse er endnu da væsentlig kun saadanne, som »Guld nøglen« kan klare ham, da denne lukker ham op alle Vegne, hvor han ønsker sig frem. En Tilværelse saa uafhængig, saa frank og fri! I Generationer har Slægten besiddet Gaarden. Den Velstand, som Forfædrenes Nøjsomhed grundlagde, er stadig vokset, saa der maatte komme Uaar i Rad, før et Begreb som Næringsssorg eller blot Bekymring fandt Vej til Gaardens Enemærker. — Naturligvis hyler han med, naar Vejret og Tidens Ugunst forhandles — ellers var han jo ikke Landmand. Men besøg ham! Men Stolthed viser han sit premierede Kvæg og den nye Fjedervogn frem som Husmoderen sit hjemmelavede Gulvtæppe, dito hyggelige Vintergardiner og Havens kunstfærdige Stendysse — og lukulisk beværter han sin Gæst.

Ophavnsmanden til Ordet: »Hvad forstaaer en Bonde sig paa Agurkesalat«, skulde staa op af Graven, og Ingen vilde

mere end han undre sig over, hvad Landsbyfolk nu forstaar sig paa.

Sene selskabelige Samvær kendtes slet ikke i de gamle »*Greve-Gaarde*«, de, der bar et Brædt hæftet paa Porten, mærket G. G., hvilket vil sige Grevskabet Gyldensteen, men som udlagdes *Grevens Gaard*. Der tænkte, levede og morede man sig paa en hel anden Vis. De Gamle havde deres Lavsvæsen og deres Familiebesøg, der foregik tidligere paa Dagen. Ogsaa kunde En og Anden bede en Familie besøge sig; der trakteredes da med Suppe. Eller et Par Nabokoner *gik sammen lidt* om Eftermiddagen skiftevis, naar de var ene hjemme. Paa Værtstedet bagte Konen da gode Flødeæbleskiver til sin Gæst paa Tørvegløderne i Sengkammerets Kakkelovn, medens Passiaren gik for dem begge og *Bindestikkerne* for den Fremmede. — Med den voksende Velstand kunde dog dette gaa over til *Slabberās*, saa det kunde siges: *Naar Manden ikke er hjemme, slæber Kællingen Alting ud af Huset*.

Først da Bondestandens forskellige Kilder i Halvfjerdserne gav fra sig de rige Væld med Fremskridts Held og Englands-Ekspport, kom — til Forskel fra hele Gildevæsenet — *Vinter-Visitterne* fra Mørkningstid til Midnat med varme Retter ved sluttet Bord frem, som et Udslag af det gamle Ord, at Gods giver Mod. Senere udstrakte Selskabeligheden sig ogsaa til Sommerbesøg af lignende Art før og efter Høsttiden.

Kigger man indenfor i Slagtetiden i et Selskabshus i disse Sammenkomsters første Tider, da begyndtes altid med Kaffe paa Kande med Masser af dejligt Bagværk til. Senere paa Aftenen kom Hovedmaaltidet og efter dette mange mindre Slag i Slag.

Naar den varme Steg stilles paa Bordet byder Værtinden: »Aa, vær nu saa god!« hvilket plejer at besvares med den dybeste Tavshed og Ubevægelighed. Det er dog altid saa i Verden, at det er det første Skridt, der koster. Er dette gjort, er Isen brudt — og snart er Alle bænkedede paa Husets kvindelige Medlemmer nær. At finde en Forskærer til Fjerkræet og Stegene opnaas saa i Reglen, naar den tilbørlige Parlemerteren desangaaende er overstaet, og Fadet er skubbet nogle Gange

paa kryds og paa tværs af Bordet fra den Ene til den Anden, der nægter at besidde Værdighed til dette Æreshverv.

Derpaa indtræder paany Gravens Stilhed, indtil hver især forsikrer, at de er »godt forsynede, og hvis ikke, saa er det deres egen Skyld«. Saa omdeles der Makulatur-Aviser, hvorefter hver Gæst aftørrer sin Jern-Gaffel og Kniv og lader Papiret gaa til den Næste o. s. fr., til det er opbrugt eller mødes med et andet i samme Virksomhed værende Papirstykke — dette vil i Politikens Dage sige: hyppigst Venstre- undtagelsesvis Højre-Aviser. Paa ny Tallerken og med disse saaledes soignerede Redskaber tog man saa fat paa Desserten, som Regel først en lind Budding med flydende Sauce og derpaa forskellige Æble-, Lag- og andre Kager.

For Spindesiden serveredes der saa ikke med flere gode Sager, men de mandlige Gæster havde endnu en Nydelse i Vente. For dem begynder Tobaksdaasen, Cigarkassen og Svovlstikstativet at cirkulere. Dette Fængstof opildner øjensynlig. Thi Selskabet faar det tabte Mæle igen, jævnt stigende. — Efter Maaltidet kunde det haade ved Gilder og ved slige Lejligheder være Morskab at bombardere hinanden med en Kugleregn susende om Ørerne, vel ikke som i Sagatiden med Kødben, men noget længere tilbage i vor Tid af Svedskesten, noget senere frem, da Øllet kom paa Flasker til Erstatning for Kruiset, der gik paa Runddrikning, af Flaskepropper. — (A propos: Her kan indskydes den Bemærkning, at i Stedet for Ølflasken midt paa Bordet som en Nikonge med en Krans af Glas uden om, der hverken forslog »alt eller halvt«, saa dækkes der nu med særskilt Glas til hver Kuvert.) — Naar saa Dampen og Stemningen er bravt oppe, er der altid en Gæst med det tilstrækkelige Mod til at starte Ophævelsen, og saa takker man for Mad Stuen rundt.

Der har altid været en stor Modsætning og et skarpt Skel mellem Hellig og Søgn. Enhver ørkesløs Tid og Tilstand benævnes *at holde Helligdag*. Helligdag er Hvilen. Til Forskel fra den gamle Tid, hvor Kvinderne udnyttede enhver Udgangstid med Bindestikkerne, blev det nu Skik, at Kvinden ikke tog Haandarbejde med i et fremmed Hus. Den, der ikke *kan faa Stunde at holde Helligdag saa længe* — saa siges der —,

maa være meget nærig eller saa fattig, at det behøves at tage ogsaa saadan Tid i Agt.

Og denne Synsmaade er fuldstændig korrekt og berettiget, som ogsaa et Bidrag til »Kønnenes Ligestilling«. Den Kvinde, der som Konen i Bondens Hus, har Hænderne fulde med Slid og Slæb fra Morgen til Aften, bør nyde den fuldkomne Hvile og Rekreation under en Stunds Fravær fra Hjemmet og sine Pligters Tilsidelæggelse. En Udtur gaar kun sjældent paa, følgelig er det en berettiget Fritid og Ferie, som det ligefrem vilde være at skyde fra sig og forøde ved at fordybe sig i medbragt Arbejde, hvilket i og for sig ogsaa er mindre sel-skabeligt.

Dette Træk er ofte bleven misforstaaet. Den fine Dame derimod, for hvem det er en dagligdags Ting at optræde som Gæst i sin Omgangskreds, der helt har Tiden til sin Raadig-hed, og hvis Arbejde omtrent er det samme baade ude og hjemme og er af den Beskaffenhed, at det hverken giver stive Lemmer eller dødtræt Krop — ja hun kan savne sit Haand-arbejde ogsaa ude og tager det derfor som Regel med.

Husflidsudstillinger bærer vel Bud i Nutiden om, at Hjem-mefliden stadig holdes i glædelig Trivsel. Men ved saadanne Udstillinger paa Landet maa man i Reglen beklage, at Numre som en Musefælde, en Malkestol, et Stykke treløbet Uldgarn er altfor faa i Forhold til den Overflod af Ting, paa hvilke Vedkommende ofrer Tid og Kræfter bare for at forløfte sig paa Emner, som der fattes Forudsætninger til at udføre fyldest-gørende.

Gaar man tilbage til den gamle Fæstegaard, vil det straks falde i Øjnene, hvorledes baade al dagligdags Skik og Brug som al Slags Gildesfærd har døjet Knæk paa Knæk, saa der næppe nu i den moderne Selvejergaard er nogen Art af Husskik, der foregaar paa ægte, upaavirket Maade. Ret selv-følgelig. Thi langt mærkeligere vilde det være, om alle de gamle Snurrigheder, som Overtroen gennemtrængte hine Landsbyfolk med, kunde lade sig føre med ind i de nye, høje, grundmurede Huse og dér taale vore Dages Luft og Lampelys.

Men i de lave Rønner med skæve Halvdøre og tilsømmede smaa Vinduer var der alle Trivselsmuligheder, og derfor var

disse Vaaninger Folkepoesiens egen, rette Arne i den tankefattige, men overtrorige Tid. Dér opstod, trivedes og jagtloges et Utal af Talemaader og Forholdsregler til Betryggelse for Uheld, ondt Vejr, Sygdom paa Mennesker og Dyr, o. s. v.

Lidt efter lidt banede saa den Anskuelse sig frem i de nyere Hjem, at alle disse gamle *Sensarier dog vist ikke tyr nø-ev ileen*, og man kom under Vejr med, at der *liegodt* kom Smør i Kærnen, Gæslinger i Gaasereden, Afkom af Kreaturerne, Grøde paa Marken og meget Andet, og saa endte det omsider med, at slet Intet mere blev forgjort eller troldhekset.

Alle Gildesskikkene er ligeledes saa godt som *lagt af*. Vel hænder det, at der endnu af og til gøres et rigtigt Lavsgilde, men alle Ejendommelighederne fra de svundne Tider er efterhaanden undergaaede saadan Modernisering, at et Gilde nu kun er en svag Aflans af, hvad et Gilde har været. Gildernes Glanstid sluttede paa den nordfynske Slettes sydlige, flade Egn som overalt i vort Land, da Politiken begyndte at sætte Sindene i Bevægelse og spalte Befolkningen først i to, senere i flere stridende Lejre. Denne Omstændighed gav hele Gildesfærden sit Banesaar.

Ganske uddøde er Ungdomsgilderne, der afholdtes før og omkring det svundne Aarhundredes Midte hver fjortende Dag skiftevis i hver Gaard, som da gratis afgav Storstuen samt opvartede med Øl og Kaffe. Pigerne havde ingen Udgift, men Karlene gav hver seks Skilling til Musikanteren. Her var Alle lige, baade Sønner og Døtre, saavel som Tyændet. De maatte jo være det; ens paa en Prik. Thi Alle var jo opdragne med kun et og samme ensidige Syn paa stort og smaat.

Klædedragten var det jævne, hjemmegjorte Tøj. Det eneste Købetøj var noget nær kun Læderfodtøjet til Dans og Stads, samt Kvindernes lange Silkebaand ned ad Nakken og deres *Hovedtøj*, som de før Resten selv smukt broderede.

Paaklædningen nutildags er mere vanskelig at angive; thi den er omskiftelig som selve Parisermoden — eller med andre Ord: *den vrier sig saa tidt som Vinden*. Paa kolde Køreture især realiserer Modens og Anstandens Herskerinder i Forening ofte Begrebet at klæde sig paa Fransk og fryse paa Dansk. Og hvad i øvrigt kan betegnes er, at hvad der før hed Kiste-

klæderne, gør man rettest i nu at omskrive — for at blive ved det Franske — til *comme il faut*. Ved givne Lejligheder er det komplet ulastelige Herrer og Damer af ydre Skrud, vel at mærke saa længe de giver Pjerrots Rolle. Thi gøres der Brud paa den, er Illusionen brudt — som før antydet. Og sad man før og puttede Halm i Træskoene, for at *hytte* Fødderne paa det af Snesjap vaade Ler- eller Murstensgulv, saa gaar man nu om med broderede Sko paa fernisserede Brædder.

Men om Sybilles Spaadom, der af de Gamle holdtes saa højt i Ære, for nærværende Tid sker Fyldest, at Menneskenes Børn en Gang skulde blive klædte saa brogede som Snoge, eller om dette Ord endnu ikke har fundet sin Løsning, faar derimod staa uafgjort hen.

Flere Foretagender kaldtes Gilde uden ret at være det, som naar Haandværksfolkene *tog mod Mælk* til Efteraarsoste, eller — for blot at nævne dette: Kartegildet, der opløstes, da Maskinkartning vandt Indgang. Noget lignende gentog sig ved mange Lejligheder, som ogsaa ved Humlens og Hørrens Behandling. Den lange, sene Skala af Forædlingsgrader, Hørreren fra raa Tilstand trinvis har at gennemgaa, krævede paa visse Stadier af Arbejdet, til Brydning og Skætning f. Eks., mere Mandskab end Hjemmets eget, og altid laante man sig da gensidigt frem. Men alle slige Arbejdssammenkomster er forlængst *gaaet over Stav*.

Problemet er nu at udføre alt muligt ved den mindst mulige Haandkraft. Men saaledes gik det forhen tidt paa, at en talrig Kreds var samlet. Og kan der tænkes et tydeligere Folkelivsbillede? Thi saadanne Forsamlinger maatte absolut blive de virksomste Brændpunkter for Hekseriets og Spøgeriets saa spiredygtige Ukrudt, hvor alle Betingelser føjede sig, saavel hvad de enkelte Optrin som Pladsen for samme angaar. Gemytterne var let grebne, stundom var Hverdagslivet kastet til Side, og en halv natlig Belysning faldt hen over det hele eventyragtige Sceneri.

Men disse Samvær staa som ægte Mindesmærker for det gamle Almuesliv, som det fik Udslag i Skæmt og Livlighed, samt til et kraftigt Bevis paa, at det kun er Fordringen til Livsglæden, mindre selve Glædernes Art, hvorpaa det kommer an. Thi den utvungne barnlig-fornøjede Spøg, der udfoldede

sig ved saadanne Lejligheder, var saa frisk og naturlig, at alle Nutidens kostbare Fornøjelser sikkerlig ikke evner at forskaffe sine Deltagere saadanne simple Kredses dybt følte, umiddelbare, hjerteglade Stemning. De var ikke overmættede, ikke forvænnede.

Børnene jublede fjorten Dage forud for en saadan Sammenkomstdag, og Unge og Gamle var som Børn og barnlige Sjæle. Alle kunde more sig og være lykkelige over Lidet — ja, over Ingenting!

Nøjsomheden er saa rørende, at den ikke stærkt nok kan betones, og beundringsværdig længe holdt den sig, men den nøjsomme Tid ligger paa den anden Side i den interesseløse Tid.

Datidens Dannelse stod det derimod kun smaat til med. Paa dette Tidspunkt er det dog for tidlig at regne Nogen deres Uvidenhed paa Belevenhedens Omraade til Last. Endnu da maa man se igennem Fingre med det Plumpe og Stødende og undskyldende sige: Hver Fugl synger med sit Næb. Senere derimod kan man med større Berettigelse undre sig over, med hvilken Sneglefart Begrebet Dannelse udviklede sig. At gode og rare Mennesker blot nogle Tiaar før Aarhundredskiftet kunde have saa svage Forestillinger om og saa ringe Kendskab til den simpleste Høflighed, Sans for det Passende og lidt bedre Manerer, er ret mærkeligt.

Først den sidste Trediedel af det Aarhundrede, hvorom her er Tale, tilførte Landbostanden saa meget nyt Blod, at en Fremmeds Undren sikkert nu vil være den, at der hersker saa megen Oplysning, saa god og net, ja hensynsfuld Tone indbyrdes, og at saa megen usund og daarlig Tale har vejet Pladsen for Drøftelse af kulturelle Emner af alle Arter.

Kun Skade, at Civilisationens aldrig svigtende Ledsagere, som før nævnt: Pengestolthed, Selvbevidsthed, Hovmod og Egenkærlighed ogsaa taaltes langt frem imod Nutiden i mange ellers gode Hjem til Mispryd for disse. Megen Forælding har den danske Højskole en umistelig Ære af at have indpodet Bondekulturen, især i de senere Aartier. Men i Begyndelsen kom der ogsaa Vildskud fra den Kant. Thi husk: Den tog fat paa at modelere det raa Ler, saa meget beroede utvivlsomt paa Misforstaaelse hos de Unge, naar de vilde føre deres

Højskoledannelse ud i Livet, hvilket igen beroede paa, at denne var altfor kort, ofte kun nogle Maaneder. — Og man havde da just her denne søgte Fremtoning, der gerne vilde vise sig og slaa om sig med sin spæde Viden.

Men kun flygtig set er det tidligere Fællesskab i Udøvelsen af Arbejde o. L. kuldkastet. Man har blot forladt de gamle Spor for at betræde nye, nær beslægtede. Man optager i ændret Form det tidligere Forkastede.

Man laver ikke nu i det Smaa sin Ost i Fælling, som naar et Par Nabokoner skiftevis *lagde deres Mælk sammen*, for hver især at faa deres Oste større, men man kærner derimod sit Smør i det Store fælles, ved Hjælp af Andelsmejeriets store Centrifuge. Man karter ikke sin Uld og andet Lignende ved gensidig Hjælp, men man køber, for at faa Godkøbspriser, sit St. Croix-Sukker — der efterhaanden er bleven til dansk Roe-sukker — og sin ubrændte Rio-Kaffe, sine Kryderier, der før hed *Knismeri*, nu hedder *Stødesager* — i Brugsforeningerne, og saa fremdeles.

Ja, der er for Tiden en saadan Fælles-Mani oppe, at selv Godgøreheden er det nu en Modesag at øve efter By-Mønster gennem Indsamlinger, Foreninger, Dilettantkomedier og Basarer. Komodispil er navnlig bleven en sand Vintersport i hvert Sogn. I et enkelt Blad kan der godt, f. Eks. ved Faste-lavnstid, annonceres op imod en halv Snes saadanne Forestillinger til en enkelt Dag, og det en Række Midvinter-Søndage i Rad.

Men som een Tid ikke kan overføres paa en anden, saalidt som en svunden Tid kan genopleves, saa kan der heller ikke spørges, om de nymodens gode Gerninger derved vokser sig større, eller om man hjalp ringere, da der ydedes efter smaa Kaar og fattig Evne en stille, bramfri Gave i Løn? — Den Gang, da den bedrestillede Husmoder med deltagende og villigt Sind gav Fattigfolk i al Stilhed — hver sine — dagligdags *totre* Gryn og en *Drip* Mælk, efter Uldklipningen en *Tot* Uld, til Julen Sul og Sigtebrød, senere Paaskeæg, o. s. fr.

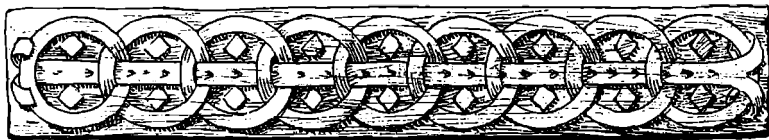
Vel havde de forbigangne Tider sine Pengepugere, og en saadan fik da — med Ret eller Uret — det Skudsmaal: at der ikke var mere Godt i ham *end Honning i en Pukke* (Skrup-

tudse), eller at han ikke kunde undvære saa meget, som der kunde ligge paa en Negl, eller endog saameget som en *Havre Avn* (Avne). De braadne Kar bliver man nu en Gang ikke kvit, og uden at søge efterforsket, om Nogen kunde være saa grum, skal derfor blot tilføjes, at Folk kan jo heldigvis, som bekendt, ogsaa være bedre end deres Rygte.

Saaledes sætter den ny Tid en ny Skik i alle mulige Ting. Intet undgaar sin Skæbne. — Det er saa Tidernes Gang.

Og har det lille Danmark i det 19. Aarhundredes Morgen været »et lidet fattigt Land«, saa gik det ind i det 20. Aarhundrede som et frodigt Foregangsland. Og mødes man nu herefter i disse Minder ofte med »fattig Mand, som pløjer danske Lande«, da mødes man i lige Grad ad Sammenligningens Vej atter og atter med »den vidt forrejste Mand« i »Glæden over Danmark«.

Den 18. danske Landmandsforsamling, der netop afholdtes i Fynboernes Stiftsstad og Midtvejsby i Sommeren 1900, afgav Beviset herpaa — ligesom det Følgende i dette Værk vil vise det.

Dagliglivet i den gamle Bondestand og Bondebolig.

Boligen.

SKAL man ret drage Minderne frem fra de gamle Landsbyer, er Bylivet kun den ringeste Part, da maa man ind i de fordums Boliger til Dagliglivet.

Søger man de Bedrestillede, gaar man gennem den lave Egetræsdør, forsynet med en stor Nøgle og Jernbeslag om Laasen, samt smaa slidte Jernskinner paa Dørtrinet, ind paa sandbestrøet *Fjællegulv*. Vinduerne var højt anbragte og forsynede med smalle Karne, der ligesom det egeplankede Loft var perlefarvet. Flik-flak, tik-tak knitrede Tørv og Brænde i Kakkelovnen, hvor »Perle« drev den af i Krogen. Muligvis repræsenteredes den dekorative Skønhedssans fra Kakkelovnens Plateau: — hvorfra nemlig i Reglen en bronceret Gibsørn spredte skærmende og dækkende sine Vinger ud over det hele Milieu. — Kan ogsaa hænde, at man fandt en Husstavle ud- eller indvendig et eller andet Sted med rimede Ønsker om, at Gud vilde bevare vor Indgang og Udgang eller befri dette Hus fra Ild og anden Vaad.:

Men bliver vi i den rigtige gamle Bondegaard, gaar Vejen over en ujævn, mangelfuld brolagt Gaardsplads ind i en hældende Bindingsværksbygning, hvor vi finder smaa, lave, hvidkalkede Stuer under et lavt, ludende Tag. Tankerne farer da tilbage til en Tid, da man nemmede nogle Linier om, »at Væggene lidt skæve staa, og Ruderne er ganske smaa«.

Men ved Gildesfærd, eller naar det hændte, at mange Mennesker tydelig nok var uforstilt velkomne Gæster, da uvidede det rummelige Hjerterum paa en vidunderlig elastisk Maade det trange Husrum. Tidt kunde der ogsaa til daglig være god Brug for Ordsprogets magiske Forhold mellem Hjerte- og Husrummet, baade paa den ene og den anden Side. Her tænkes paa

Aftægtsfolkene.

Naar Ejerskilte fandt Sted, saa de Gamle traadte tilbage og overlod Gaarden til et Barn, der blev gift, saa kunde begge Familier ikke leve hver for sig. Hvor skulde Midlerne komme fra, og hvem skulde udføre Arbejdet i to Husholdninger? Saa boede de *i Samling*.

Der er mange gode Eksempler paa et kønt Forhold mellem Unge og Gamle, der viste, at der herskede stor Overbærenhed fra begge Sider. Der er dog ogsaa Tilfælde nok, hvor den gensidige Fordragelighed var mindre udviklet. Aftægtsforholdet vandt ingenlunde ved den nyere Brydningstid.

De nye Ideer kunde ikke altid optages af de Gamle. Politik og Andet satte Splid. De Gamle kunde ikke finde sig i at blive *sat fra Bestillingen*, og de nye Meloder forstod de sig ikke paa. Sund Driftighed og nyttige Udgifter blev undertiden stemplet som det pureste *Pjank-Pjank* og Lyst til kun at *lægge øde*. Og tungt var det for en flink Svigersøn eller Svigerdatter under deres slidsomme Gerning kun at blive anset for henholdsvis *en Pjank* og *et Pjankehoved*.

Den ny Mand havde Skødet og Magten. Ofte glemte de Unge Respekten for de hvide Haar, og naar de Gamle da ikke forstod, at de ikke kunde følge med Tiden, saa opstod den megen Utilfredshed, der knytter sig til disse Forhold.

Havde man Raad dertil, havde de Gamle deres egen Stue for sig selv, ofte som en Udbygning med Vinduer ud til Haven, og fik leveret det til deres Underhold, der var *skrevet dem til*, og da blandede de sig ikke i de forandrede Forhold i Bedriften. Men der kunde endda være Anstødsstene nok. At de skilte sig ud fra hinanden, ansaas ogsaa let for et Tegn paa et mindre godt Forhold. Børnene, der var Bedsteforældrenes Øjstene, blev ofte forkælede og fik utidigt Medhold hos *Gammel-Mor* eller *Gammel-Far*, eller omvendt, at de Gamle

ikke kunde taale at se dem. Ofte kunde en af de Gamle være syg i mange Aar og være til stor Byrde for en Svigerdatter eller være *en haard Torn* imod den Fremmede, der ved Ægteskabet var *gaaet ind* til alt dette. Ofte var det de Unge, der ikke var som de burde være mod de tidligere Besiddere af Ejendommen.

Det ømme Punkt har sikkert lige megen Rod til begge Sider. Hvor Taalsomhed og den gode Forstaaelse fandtes i saa rigt Maal, at indbyrdes Godhed mod hinanden raadede, hør det ihukommes som Karaktertegn til Efterfølgelse — og saa udenfor den Stand, der har disse Familieforhold som Egenhed.

Saa er der »den rige Knast«, den ugifte Gaardmands-søn, der blev paa Gaarden hos en Broder eller Søster og gik der med alle sine Penge og tog sig gode Dage til. Ogsaa han havde sig et Kammer for sig selv. Han gik rundt og *spurgle* eller fortalte Nyt. Han kunde pode og gøre Folk anden Fingernemstjeneste. Han havde mange Slags Tidsfordriv. Han sad i sine ledige Stunder og satte en lille Garnvinde i en Flaske, eller satte en Flaske paa et Æble eller en Pære i Forsommertiden, saa Frugten voksede til at udfylde Flasken, og megen anden Spidsfindighed, hvormed han forbavsede sit Sogn med de fuldkomneste Resultater.

De gamle Gaardmodeller siger en efter en Farvel. I Landsbyerne rejser sig ny grundmurede Boliger, der maaske bedre lader sig belaste med Prioriteter og har større Kurs i Kreditforeningerne end de gamle, medens Kunstens og Poesiens Dyrkere sukker og sørger, saa Følgen er, at der nu er en Bevægelse i Gang for bedre og smukkere Byggesæt paa Landet — medens de gamle Typer for Bøndergaardene i Forfædrenes Tid nu træffes sikrest i lille Model paa Museerne.

Paa Øerne havde man Bindingsværket med de i Reglen fire Alen høje Stolper. Rygningen paa de gamle Bygninger af ubrændte Sten var Græstørv, sammenholdt af Kragetær. Og det kan medtages, at i mit Hjemsojns Præstegaard findes endnu en Lade, der er et 300aarigt Sulehus fra Chr. IV.s Tid.

Tallet paa Skorstenspiber var et Kendemærke for Beboernes

Velstand. Kun Smaafolk lod sig nøje med een, den almindelige Gaardmand maatte have to og Storbonden havde tre—fire, mindre kunde ikke gøre det, selv om de ikke blev brugte. De blev omhyggelig hvidtede, saa de kunde ses og tage sig ud paa lang Afstand. Portene havde smeddede Beslag, undertiden en fast anbragt Porthammer, der blev hvidtet for at kunne ses i Mørke.

Gaardene var omgivne af Frugt-, Humle- og Kaalhaver. Blomsterhaven, kaldet *Rosehaven*, var ofte henvist til en lille, smal Strimmel langs med Stuehusets Vinduer. Foran Gangdøren stod gerne grønne Træer, der om Sommeren tog al Lys og Luft fra Beboelseslejligheden, men de skyggede og var en Art udvendige Gardiner eller Markise. Længere ude i Gaarden stod ofte et Valdnød- eller Pæretræ. Nogle Stabler hugget Brænde eller en Række opstillet Favnebrænde skulde undertiden tjene til at skjule »Guldgruben« midt i Gaarden, der havde frit Afløb.

Enspænderkøretøj ansaas for fattigt og var Noget, man gjorde Nar af, ja selv et Par *Stedmænd lagde sammen*, saa de skiftevis kunde have *To for*. Først senere blev Kørsel med een Hest Mode, og da greb denne Befordringsnemhed hurtig om sig og førte snart til, at Kvinderne kørte ene uden mandlig Kusk. Forud red man. Da maatte en Mand afsted paa en Hest — *smid Dig paa Kløjden*, hed det — til alle saadanne Farter, som nu Cyklen *ender*. Uden for Døren fandtes derfor en Bindesten eller Pæl med en Ring, til at den Ridende kunde binde sin Hest, eller der var indsat Ringe i Bindingsværket i dette Øjemed.

Den flade Halvmaanesten foran Indgangsdøren var sædvanligst en halv Møllesten. Uden for Stuehusdøren eller uden for Porten var der gerne nogle større Kampesten, der efter Fyraften gjorde Tjeneste som Havebænke, naar Manden røg en Pibe Tobak og snakkede *ilidt* med en Nabo eller Vejfarende.

Styrer man sine Fjed ind i en saadan Gaard, vil man først blive modtaget af den bundne, vagtsomme Uldpuddel. der giver Hals, saa histert og glubsk, saa man priser sin Lykke, at Lænken holder. Og dog maa den energiske Bindehund ikke nøjes med at tjene Føden med Munden. Den maa ogsaa

et Par Gange om Aaret ofre sin Pels til Familiens Bedste. Hundeuld har gammelt Ry som godt for Værk og anden baade ind- og udvortes Skade. Ja, man strikker hele Strømper af Gaardhundens Uld. For Hæshed eller anden Forkølelse bandt man en Hundeuldshose om Halsen om Natten, etc.

Ligesom alle gamle Bondebygninger i det Ydre var skaarne over samme Læst, saaledes var Boligernes Indre ligeledes udstyrede i en bestemt Stil og saa godt som med de samme Stykker Bohave. Ingen individuel Smag gjorde sig gældende.

Udefra kom man først ind i *Frainsel* (Forstuen) og — lad os være Fremmede —, vi gaar da til den Halvdel af Huset, der til daglig Brug stod urørt. Først kommer man da ind i *Mellemstuen*, hvor fordum Søndags- og andre gode Klæder i spredt Fægtning hæng dinglede ned fra Bjælkerne, og hvor en Gæstealkove var anbragt. Denne Stue er den senere *Fremmedstue* og som saadan oppudset efter alle Kunstens Regler med nyt, moderne Møblement, for ikke at tale om Gardiner, der holdt deres Indtog først i denne Stue.

Den *øverste Stue* -- *Overstuen* —, *Stor-* eller *Stadsstuen*, — som der siges paa Øerne, i Jylland »Fredestuen« — var, og det til langt frem i Tiden, for ikke at sige er — Samlingsstedet for det solidere Bohave, de fyldte Kister og Skabe, som indeholder Husets betydelige Velstand af Seng- og Gangklæder, og som forevises alle Besøgende.

Saa er der en Seng med Opstabling af nye, ubrugte Dyner i saa mange Lag, at om der var en Ært paa Bunden, saa maatte Alverdens Prinsesser tilsammen her give tabt overfor en Prøve paa deres Følsomhed. Dernæst det nye Seletøj til Stads, og Dragkisten, besat med Husets *Postelin*, der brugtes ved højtidelige Lejligheder, men som, da saadanne kun forefaldt sjældent i de enkelte Familier, derfor hyppigst kom frem ved at laanes ud til Gildesbrug i Lavet. Her eller i Fremmedstuen stod ogsaa mangt et Egetræs Skatol, indholdsrigt og solidt.

I denne Stue kunde man i de bedre Tider omtrent se sig til, hvor mange ugifte Sønner og Døtre, der var i Hjemmet. Thi hvert voksent Barn havde sine *Sengs-Klæder*, sin fyldte Klædekiste og dernæst Skab, dette saa struttende fuldt, at de brede, svære Egedøre knap kunde lukkes. Og dog fik man

samtidig med Fremvisningen af al denne Husflid, nok til et Par Menneskealdere, Bekræftelse paa, at der skal meget til nok. Thi nu hører man, at en Søn eller Datter, trods den righoldige Garderobe, dog er i Færd med at faa *lempet* et eller andet Nyt, enten til et forestaaende Gilde, Marked — senere hen Folkefest — eller til at gaa til Alters i.

Ja, hvor rigelig en Fremmed end kunde finde *Gaardsens* Beholdning af baade *Udent* og *Linned* repræsenteret, skulde Samlingen dog stadig forøges. Og ved ethvert Gæstebud, eller saa snart der bare var et eller andet Besøg, skulde de Fremmede altid vises om, først at se Kreaturerne og alt, hvad der vedrørte Udenomsbedriften, derpaa op i *Støv'en* at se Spind og al den øvrige Stueflid, man dér traf, og hvoraf man kunde gøre sig en Forestilling om, hvor lidet Værtstedets Folk laa paa den lade Side. Thi dette var just Meningen dermed. Det gjaldt da om, om de Fremmede kunde opvise Mage til Dygtighed og Flid ved Genbesøg. Det var Datidens Vurderingsgrad.

Inde i Klædekisten var altid et lille separat, aflukket Rum eller Skrin til Venstre. Dette kaldtes *Lagen* eller *Laken* (s: gl. d. Lade, svensk läda, for Skrin og Skuffe; ogsaa Butik: Boglade). Her gemte en Tjenende sine vigtige Sager som Penge, Skudsmaalsbog og sligt. Det buede Kistelaag var indvendig tapetseret med Neu-Ruppin-Billeder, af hvis Tekst Ejerne ikke forstod et Ord. Ingen husker nu, hvoraf det kom sig, at alle gamle Kister, der var gaaet i Arv til Familien, var saaledes prydede. Paa flere Spørgsmaal herom bemærker en Kone: Den Gang var der jo Ingen, der kendte Skilderier.

Oven paa Laagets konvekse Side, eller midt paa selve Kisten udvendig, var Ejerens Bogstaver malet i en Guirlandeslyngning af røde Roser og hvide Lillier; for Ægtefolk Mandens og Konens Navne i hver sin Blomsterkrans.

Den Stue, der saaledes i gamle Dage indeholdt alle disse Værdier og den slægtsgamle Sum af Spinderokkens Flid, var i Reglen forsynet med indvendige Jernstænger for de lave, smaa Vinduer. Stuen optog Husets Bredde, saa der var Vinduer baade til Gaard og Have, men ogsaa ofte tillige i Gavlens. Her indrettedes senere Havestuen med Veranda eller direkte Trappe til Haven, og da henvistes Medgiften og Forhaandsbeholdningen til et Skabkammer eller Gæstekammer.

Korndyngerne paa Loftet laa i Reglen ude over Stadsstuen. Vægten deraf gjorde, at Brædderne aabnede sig i de gamle Huse, saa der dryssede Støv og Snavs ned i Stuen, naar Kornet blev rørt eller der blot blev gaaet paa Loftet. Ogsaa Mus holdt til i dette Parti af Loftet, hvor de havde det i Fred og Ro og nok at leve af.

Gaar vi til den daglige Beboelse, kom man i sin Tid først ind i den *forreste Stue* med Gaasebænken, Kandeskabet og Langbordet, der i Sommerhalvaaret brugtes til Spisebord, hvorfor hver Person her havde sin Skerem i Vinduet eller paa Væggen bag deres Plads. Endvidere den aabne Skorsten, hvor Gryden hang over et aabent lille Tørvebaal paa en bevægelig Jernkrog, der var til at dreje, og som kaldtes *Swøb* — udtales *Svev* — og hvor Jydepotten stod paa Trefod over Gløderne. Men da det var alt for *ødevorn* at have mere end et Ildsted, saa kogtes de fleste Steder Vinteren igennem al Maden i *Sengkammeret*, da navnlig fra den Tid af, at dette Vinterens Opoldsrum blev forsynet med Kogekakkelovn til Erstatning for Tud- eller Bilæggerovnen, hvilket da ansaas for et Fremskridt. Men derved forblev dette snevre Kammer i en uafbrudt Benyttelse Døgnet rundt.

Ofte forefandtes i denne Husflidens Tidsalder et eller andet mindre *Kvarteer* — for at holde sig til Talesproget — en Væverstue, især over hele den rigtige Sletteegn. I Bryggeret, hvori man vaskede, bryggede, bagte, toede Kar, var som oftest en Stigeopgang til Loftet. Var der ingen Lem, gav dette megen Træk. Men almindeligst havde man en Loftelem paa Hængsler. Den skulde saa aabnes og siden lukkes for hver Gang, den benyttedes. Undertiden var Opgangen en mere bekvem Trappe, der ligeledes var fastgjort med Hængsler, saa den, for at give Plads, kunde slaas op og hægtes paa en Krog. Bag Bryggeret fandtes gerne et Ølkammer og et Pige-kammer, begge et Par Hummere.

I det Sovekammer, her bødes Piger og Døtre, røbede det ler- eller brobelagde Gulv straks, at det ikke var bleven til ved Hjælp af Vaterpas. Sengen var et Par Brædder, der var sømmet til Væggen og i Bunden forsynet med Rugfoer. Her sov den kvindelige Bondeungdom sig den gammeldags Sund-

hed og dito Livsglæde til i den Tid, Erik Bøgh skæmtende har betegnet med Tiden: da der var Piger til. Ingen skænkede det en Tanke, at stille noget som helst Krav til en Smule Bekvemmelighed.

Karlekammeret kaldes *Herberg* — med Betonning paa sidste Stavelse — og det havde Plads i Laden ude bag Stalden — *Stāali*. I dette var der ikke en Gang Vindue, kun en lille Trælem. Karlene og Sønnerne klædte sig af og paa i ægyptisk Mørke. Toilettet var jo ikke saa omstændeligt. De havde det paa Haandlaget. Det henregnedes til *Vunte'elsen*, ∴: et indholdsrigt Substantiv for: at Vanen er den anden Natur.

Af de smaa Vinduer i Stuehuset var blot et enkelt i hver Stue forsynet med Beslag, saa det kunde aabnes, hvorved Dattidens hygieiniske Fordringer skete Fyldest og dens Luksus repræsenteredes. De andre Vinduer var af Besparelse sømmet fast. Man irraatte føle den Smule Straalevarme, der var, for at være tilpas. Man lejrede sig rundt om Kakkelovnen og sad og klappede den.

Frisk Stueluft var en Fornødenhed, som man ligefrem levede i fuldkommen Uvidenhed og Ubekymrthed om. Mange nærrede vel endog ligefrem Modvillie imod Luftfornyelse. Især Vinterdage kunde virkelig Ingen finde paa at lukke Varmen ud i Haven eller Gaarden. Derimod hørte det deres Vaner til — især Smaafolk — at sidde i Kakkelovnsvarme allerede i September eller ved den først indtrædende Smule Efteraarskølighed.

Vinterilden gik aldrig ud. Den *ragede* man hver Aften, ∴: man lagde Gløderne tilbage i det store Kakkelovsrum med en frisk Tørv ovenpaa og tildækkede saa den lille Vold med Aske. Skete det undtagelsesvis ved en Nattestorm, at Trækken i Kakkelovnen var saa stærk, at Gløderne var udbrændte, laante man en Glød hos Nabokonen i en — Træsko, tildækket med et gammelt Forklæde.

I Bilæggerovnen med den af Sten murede Tud fyrede man i ude fra Skorstenen. Denne var i Smaahusene lige for Indgangsdøren. Og dertil brugtes en Del Kvas. Senere fremkom den firkantede, tykmavede Kakkelovn af figurerede Jernplader med den blanke Kobbertud og det brede Fyrsted, hvorpaa der kunde tages Gløder ud til at bringe en lille trebenet Lerpotte

i Kog paa, naar man vilde koge Fløde eller varme en *Draabe Kaffe*. I Fremmedstuen var Kakkelovnen højere og lignede et Reolskab, forsynet med Luger og Hylder, hvorpaa der kunde varmes Tallerkener, naar der var Fremmede »til varm Mad«.

Disse gamle Kakkelovne var ikke saa interesseløse som Nutidens. Pladerne var i Reglen forsurede med bibelske og historiske Emner og tilsvarende Skriftsteder eller prægtige Fyndsprog. Der kunde tidt aflæses en hel Historie af hver. Sædvanligst stammede de fra Norge. I Jylland havde de deres Pottkakkelovn, i hvis Kakler man stegte Æbler, tørrede Bleer og vaade Strømper, og naar Rugbrødet blev for tørt og haardt for en gammel tandløs Mund, varmede man en Rundtenom, saa den blev lidt lind, saa gled den bedre. — Men paa Grund af disse Kakkelovnes skøre Materiale er et komplet Eksempel nu yderst sjældent.

Lad os sætte Boligens indre Højde til en tre Alen under Bjælkerne og Vinduerne til saadan noget som en Alen og tre Tommer høje og en Alen og ni Tommer brede. Her kunde en Nutidskakkelovn hurtig have overflødiggjort saadan Skik, som at varme en Kampesten og lægge paa Trefod i Vindueskarmen for at faa et Kighul, der kort efter atter frøs til. Ja, om man blot havde rigtig fodret de gamle Ovne og havde turdet høre Brændslet knitre. Thi dette buldrede jo fælt i de brede, aabne Skorstene, naar der fyredes med Brænde. Man frygtede jo for at *fyre for højt*. Og deres Tørv kunde ikke varme Stuen op. De skulde jo desuden gøre Tjeneste ved Madlavningen.

Skade, at man ikke nu kan hænge et Termometer ind i en af disse gamle Stuer. Søjlen vilde saavist indtage et meget lavt Stade. Og meget tærede desuden paa den Smule Varme, der var. I Miles Omkreds skulde der *øses* Sne for Deligencen paa Kongelandevejen mellem Middelfart og Nyborg. I den yderste Gaard i Byerne flokkedes da Snekastningsstyrken tidlig Morgen, medens Konen rørte den tarvelige Melgrød i Kogekakkelovnen til Davren til sine Folk. Og Gæstfrihed bød da, at de samledes inde i Stuen, hvor de »tog« den Smule Varme, der var, og efterlod et sandt Snestap paa Gulvet. Om Aftenen blev der lidt lunere, naar Husstanden sad og Døren stod.

Overfor saadanne Skildringer bliver Nutidens Vinterbesværligheder ret dværgagtige. Thi saaledes levedes der i Hjemmene Uger i Rad med tilfrosne Vinduer. Det var i Omtale af Vinteren Bestemmelsen for dennes Langvarighed og Streghed: hvor sjældent Ruderne havde været tøde. Opholdsrummet udelukkede som en Arrest Folk fra at følge med i det passerende Liv uden for deres lave, smaa Vinduer, hvilket de dog ellers kunde følge paa nært Hold.

Men det skaffede Børnene en prægtig Fornøjelse at tø Isruder op. De sad og aandede op ad de tillagte Ruder, saa de fik en lille klar Stribe, eller de varmede en Skilling paa Kakkellovnen og trykkede den af Gang paa Gang, saa Ruderne — især ude fra — saa ganske overstemplede ud, ligesom de morede sig af at iagttage de Figurer, Isen dannede.

Men her i disse Stuevinduer opnaaede de gammeldags *Roser* stor Fuldkommenhed. Deres Vækst udfyldte hele Vinduets Højde, og deres rige Flor sprang i Øjnene, allerede udefra set. Der var Gyldenlak, Nelliker, Balsamin, Geranium, *Risseta*, *Lakøje*, brændendes *Kærlighed*, *Kristi-Blod* (Fuksia) og ikke at forglemme *Calceolaria*, det Navn, der især blev radbrækket, saa det blev til *Kastelår* e. L. Ofte med rene Pragteksemplarer myldrede der et Blomsterflor op af Potteskaar, et revnet Ølkrus, en forud klinket, men nu tilmed hankeløs Tepotte og lignende havareret Husgeraad, som var blevet ubrugeligt til sin oprindelige Bestemmelse, men som man saa tilsidst tog Nytte af paa denne Maade.

Og var det et Glas, man havde *gjort Marked med*, som det Uheld at slaa en Ting itu kaldes, blev det sædvanlig repareret med en Træfod, og den øverste Part kunde da gøre Tjeneste en lille Menneskealder paany, medens Glasfoden fik sig et Hoved, stoppet med Uld og overtrukket med en spraglet Klud, og blev saa en Naalepude til Nytte og for øvrigt tillige til Pynt, i det den fik sin Plads i Vindueskarmen. Revnede en Rude, blev den klistret sammen med Karduspapir og Gær, saa gik der et Aarstid eller to med det. Blomsterne kunde *ffjæle* Skaden — saa den kunde være helt *ffjal* — eller den saas ikke *saa stort*. I det Hele taget skyggede Blomsterne og overflødiggjorde derved baade Gardiner og Rullegardiner.

Dog, i et saadan Stuerum trivedes Mennesker og Stueplanter ufatteligt med en Livskraft saa glædeligt, at Sidestykker dertil mangen Gang maa søges forgæves i en bekvem og polstret Salon. — Og Dyr for den Sags Skyld med!

Thi snart maatte et Dækkelam have Ophold i Kakkelovnskrogen, snart en spæd Ælling eller Kylling i en varm Tot Uld i en Jydepotte under Kakkelovnen, naar det gjaldt om at holde Liv i enkelte svage Individuer. Sjældent manglede Sengehalmene Musereeder, hvilket dog ikke forstyrrede den sunde, trygge Søvn, saa lidt som den Tildragelse at ligge en Mus ihjel kunde afficere Nogen.

Enkelte opbevarede Iglar i Kærvand. Det var af stor Vigtighed at skifte dette Vand nøjagtigt; thi forsømtes dette, døde Vejrprofeterne. Ja, de havde en dobbelt Mission. Foruden at de var et troværdigt Barometer, havde man i Blodiglar tillige et almindeligt Lægemedel ved Haanden. I Sygdomstilfælde laantes de villigt ud til Nabolaget.

Foruden de mange udendørs Kendetegn i Naturen, der udgjorde den landlige Meteorologi, og som var Vejrtegn for Manden, naar Vinden *vred sig* og alt det Meget, der var at give Agt paa, saa havde ogsaa Kvinderne inden Døre Tegn nok for Vejret, der var i Vente. Der var mange Omstændigheder, som naar Træværket knagede imod Blæst, eller naar imod al Slags fugtigt Vejr Skabe og Døre »bandt«, Brostenene i Bryggeret »slog sig« eller endog »svedte Taarer«, naar det røgede Flæsk, der hang paa Hanebjælken, blev *fjottet*, lindt og vædsket, naar Skorstensilden brændte skrap, »sprættede«, eller brændte *dul* og døsigt.

For ikke at tale om de Mange, særlig Ældre, der kunde forudsige kommende Vejrskifte, fordi de paa en eller anden Maade havde Barometret i »Kroppen«. »Tænkte jeg det ikke nok« — sagde de, naar der kom Uvejr —, »saadan *det har rusket i min Hære og braadt i min Lænd.*«

Ogsaa Edderkoppens Spind tog man Vare paa, men i uroligt Høstvejr maatte dog *Glasset* holde for. Thi et Vejrglas — det lange Kvægsølvsharometer — hørte ogsaa efterhaanden med til det almindelige Inventar og var Genstand for daglig Agtpaagivenhed, hvordan det stod: om det var *sunken* eller *gaaet i Vejret*.

Af hvad et Sengkammer ellers kunde indeholde i Mælkehyldeernes og Flødebøttens Tider — om disse Ting senere — kan videre nævnes, at under Kakkellovnen laa en Bunke Kampesten, der kunde varmes og glødes til forskelligt Brug, saasom, som alt nævnt, til Optøning af tilfrosne Vinduesruder. Henad Aften anbragtes de, saa de kunde gennemvarmes, og ved Sengetid tog hver Person sin *Lunkesten*, indsvøbt i en *Hosesjok*, med sig i Seng. — Enkelte Gamle trøstede sig dog ogsaa om Dagen med en varm Sten. De tog da en saadan paa Skødet til at varme Hænderne paa.

En Varmesten eller en Varmekurv erstattede Datidens i mere velhavende Huse benyttede Ildbækkener af Messing eller Kobber. Hvor saadanne fandtes i den almindelige Bondegaard, hang de gerne til Stads. En Varmekurv var en af Bøjler, som Tøndebaand dannet, ruseagtig Indretning, aaben i begge Ender. Paa Midten var en rund Jernrand, i hvilken hensattes en Lerpotte med ikke saa faa friske Tørvegløder.

Utallige Senge, endda med løst Foer til Underlag, er blevne afdampede paa den Maade uden Brandskade Dette, som et stærkt talende Vidnesbyrd om den fordums kvindelige Huslighed. Den foer med Lempe; den havde Tankerne med sig. Det var opdragende og frugtbringende at have slige Eksempler dagligt for Øje. Det var for de Unge at opammes med et Grundlag, som Nutiden fattes. Thi det vilde være et Vovestykke at give en af vor Tids Piger, særlig de yngre, et saadant Apparat i Varetægt. Det vilde da sikkert være mere af Lykken end af Forstanden, om det gik godt.

Om Vinteren gik man til Sengs Kl. 9 og stod op Kl. 5. Om Sommeren laa Folk tidt i Sengen og saa Solen gaa ned, men de var rigtignok ogsaa oppe tilligemed den, Kl. 3.

Alkoverne var saa korte, at man vanskelig kan lænke sig Voksne bruge dem, og dette forklares da ogsaa kun ved det høje Hovedgærde, der bevirkede, at Folk halvt sad op i Stedet for at ligge ned. To stod paa Række med Hovedgærderne vendt imod hinanden, og de gik sædvanligst paa den diamentrale Led af Stuen. Børnenes Senge — var der flere Børn, laa de Store i Slagbænken — var anbragte som smaa Køjer over Benenderne, og her, hvor Alkoverne mødtes midtvejs,

var indrettet et lille Skab øverst oppe under Loftet med en lille Luge udvendig. Der var Gemmestedet for Penge og *Dukke-*
menter, og Nøglen dertil havde kun den, der var *Mand i*
Gaarden.

Under saadanne Forhold levede dette Naturfolk deres usnerpede Samliv lige fra Fødsel til Død, fuldt korrekt sagt; thi her saa de Lyset, og her lukkede de deres Øjne. Mangfoldige Mennesker har oplevet, at disse to Livets Begivenheder er skete paa den selv samme Plet. Det var kun Dalidens Sæd og Skik. Ingen tog Anstød deraf, og Moralen stod ikke lavere for det.

Udvendig paa Alkoverne hang et eller flere Lommeure, store som Tvebakker, paa udsyede Brikker, i Reglen Stramajarbejde. Naar de bares, hang gerne udvendig paa Vestelommen en Urnøgle, lavet af en stor, forældet Sølv mønt. Dernæst fandtes Pisk, *Balberkniv*, undertiden en Pistol. En ladt Bøsse, lidt højere til Vejrs, var heller ikke noget Særsyn. Paa Kakkelovnen stod en Papirssnegl, og under Loftet hang en Uro. Paa Væggen havde en *Pereimi*, Pyramidehylde, Plads — et Stykke Boskab, der er saa ganske forsvunden fra de her omhandlende nordfynske Sogne, at man maa til vore offentlige Samlinger for at finde et ægte Eksempplar. Over Bordet paa den smalle Vinduespille var et beskedent Langspejl, hængt saaledes, at den øverste Kant skraaede flere Tommer ud fra Væggen.

Som Regel var der en lille Kigrude, enten i Døren eller i Væggen ud til den forreste Stue, med et lille Gardin for. Hvor der i Stedet for Alkoveluger var aabne Himmelsenge med Forhæng, eller der var Forhæng for Alkovelugerne, var disse og nævnte Gardin af samme Slags Sirts — *Siss*. Ved denne Glug kunde man, uden videre Tidsspilde fra det siddende Arbejde og uden at lukke Varmen ud ved unødvendigt at aabne Døren, følge med, hvem der nærmede sig, naar Hunden gøede, eller om det blot var Husets egne Folk, man hørte Fjed af. Der som Ruden tillige gav Adgang til at overse Vejen, kunde man ogsaa saa rart se sig til, hvem der passerede forbi og i hvilket Ærinde, det kunde være, og da især, naar Vognummel forud forkynde, at der var Noget at se i Vente.

De hvidtede Vægge afløstes senere af limfarvede eller tapet-

serede, og for at skaane disse, anbragte man da en grøn eller blaamalet Træliste Stuen rundt i Stoleryghøjde, eller Stuen var helt beklædt med et mørkmalet Panel i samme Højde. Et lille Langbord, undertiden et Slagbord med et Par Klapper, havde Plads ved Vinduespillen om Dagen, om Aftenen flyttede man det i Reglen nærmere Kakkellovnen.

I Bordskuffen eller bag Spejlet havde den fælles Redekam *sit Sted*. Paaklædningen om Morgenen blev der ikke ofret megen Tid eller Omhu paa. Skulde der i en eller anden Anledning senere op ad Dagen skiftes Ham og gøres omhyggeligere Toilette, da foretoges dette gradvis gennem hele Huset. I hver Stue foregik et Led af Forvandlingen. Der begyndtes med, at man stod paa Hovedet i Vandtruget under Posten, tørrede sig dernæst paa en Klud i Køkkenet eller Bryggerset, saa friserede man sig foran nævnte Spejl — Mændene med *Polkakraeller* over Ørene — og i de øverste Stuer, hvor alt det *gode Tøj* fandtes, lagde man den sidste Haand paa Værket. Klæder skaber Folk, Omskabelsen sluttede da med, at man enten var *smykket til Søndags* eller i endnu bedre Tøj. At knytte Mændenes meget stramt sluttende *Halsklæde* var sædvanlig Konernes Bestilling. Midt under Toilettet mødte de frem, søgende efter Konen, eller den af *Kvindfolkene* dertil betroede. Naar Mændene skulde *tage deres Skæg af*, havde de i en husflidsforarbejdet *Æske* de dertil hørende Rekvisitter samt et eget, lille *Balberspejl*, osv. Kniven derimod hang hyppigst fremme for ikke at ruste. Barberingen foregik ved Bordenden i en af Stuerne.

Den personlige Renlighed er det ikke værd at drage frem her — som i det Hele taget. Renligheden i Huset kunde derimod paa enkelte Punkter, som under Madvæsenet og overfor det hvidskurede Træværk være mønsterværdigt. Ved Højtiderne skuredes i gamle Dage alle Genstande af umalet Træ. — Malning af Hverdagstingene hører jo først en senere Tids Luksus til. Og Stolesæderne af Halmtækketraad krævede ingen Renholdelse. — Men Kvinderne havde ikke samme Greb paa at bruge Kost og Støveklud som Halm-Skurevidsken. Thi Edderkopperne nød Livet i idyllisk Fred og Ro i de gamle Huse, hvor mangt et Hjørne kunde være helt fantastisk udstyret med et tæt Draperi af Spindelvæv i mange Formationer.

Bag *Krogskabet*, den gamle Bornholmer, eller det omtalte Pillespejl sad ogsaa i sin Tid »Børnenes Villie«. Der sad i hvert Hus et veritabelt Ris. Og det ikke blot sad der. Nej, det sad temmelig løst og kunde i en Haandevending komme i Berøring med Rygstykkerne paa de Smaa, der skulde bøjes af dets Tugt, og som senere skulde erkende: at Ave er god, naar den kommer i Tide. Et saadant Ris vil intet Spejderøje kunne opdage nu. — »Tøjlerne slappes,« sagde allerede for et Par Slægtled siden en Landsby-Filosof, naar Talen faldt paa den gamle haardhjertede, mere end spartanske Forældrestreng-hed. Enhver kunde saa tænke sin Del for og imod; han begrundede ikke denne Ytring videre.

Alt dette Indhold i den tilsyneladende ret karrigt udstyrede Hverdagsstue er dog kun Omrids; thi midt paa Gulvet føjede Vuggens Gænge og Rokkens Hjul det levende Liv til. Men hvorledes skal Papiret slaa til, dersom denne Stues Interiør skal tegnes fuldt og færdigt? — Her, hvor alt Stuelivet, som nys sagt, førtes Nat og Dag, fra Svøb til Baare!

Folket i Bondens Hverdagsliv.

Personlige Ejendommeligheder.

I de foran skildrede lave, kun svagt opvarmede Rum med Ler- eller Stengulv, smaabitte Ruder af gammeldags grønt Glas, Alkover, Mælkehylder og Mados, kendte hint gamle, helstøbte Folkefærd kun saare lidt til Doktor og Medicin og slæt intet til Blegsot og Nerver. — Og det, skønt der ikke blev afset Tid til Søgnedagsbrug til nogen personlig Renlighedspleje. Lidt *Hivsyge* en Gang imellem og lidt *Krillefrost* paa Hænder eller Fødder tog de ingen Notice af. *Kinghosten*, *Jegten* og *den Kale* var de almindeligste paaagtede Sygdomstilfælde, men derfor havde de jo deres egne Husraad og deres kloge Koner.

Saadanne ordinerede bl. a. Linnedet nedgravet tre Torsdage i Rad paa Kirkegaarden, hvorefter den Syge skulde have det paa, just som det da var, med den af den indviede Jord modtagne Fugtighed. Og mange lignende Sympatiraad, det ene værre end det andet. Mindre farligt kan man frit ud kalde de Kure, Udslet og anden udvortes *Vovhed* fik, naar saadant blev læst af eller stiltiende skrevet væk, eller hvad der blev bundet bort i *Krampeknuder*. Thi Plejeforsømmelsen ved at lade de jernstærke, hærdede Naturer hjælpe sig selv, kunde vel være mindre modvirkende end de mange vovede Hestekure og skadelige Raad af en eller anden *Klog*.

Giver jeg Ordet til en af hin Tids Tilhængere, da kan jeg nedskrive følgende Forklaring: »Naar man ikke var rigtig hjertesyg, kun hivede af *en lille Bitte* med *ilidt Kulde*, gav

man altid *Stunde* for at se, om det ikke kunde *kère sig* af sig *sjæl*. Kunde det saa ikke lade, at det vilde gaa hen, saa søgtes gerne først *dem herhème*, der kunde kurere. At faa noget Udvendig læst af, kostede jo heller ikke saa stort. Var man *vov* for Alvor, saa hentedes *Køvsteddouteri*. De Fleste var jo ikke for det, men naar det skulde være, tog de jo *Medicinerne ileen*. Folk var i gamle Dage Jernkarle, der nok kunde døje lidt Ondt. De var ikke *vun te'* alt det Pjank, der er i Verden nu med Menneskenes Børn, der skal have givet Penge ud for at faa *brækkel Tænder ud* og *render til Douters for en bøjnet Finger*. I vor Ungdom *endte* et ringe *Hèmeraad* dog saa tidt det *sellige sàme* (selv samme). Siden der er kommen saa mange Doktore rundt omkring, er det ligesom der er kommen saa mange nye Syger paa Folk, som vi ikke vidste af at sige i forrige Tider.«

Hvorledes en Arbejdsmand en Gang kurerede sin Koldfeber vil lyde som en Fabel, og dog er det hans egne Ord, jeg gengiver. Uden at gaa til Sengs drak han en halv Pægl Terpentin, arbejdede videre og »svedte, saa Træskoene stod fulde«. Dermed var han saa »*Karl igen*«.

Langt sjældnere end nu til Dags behøvede de Gamle at bruge *Glarøjne*. De læste, spandt og strikkede uden saadanne, vel at mærke ved den osende Tranlampe og senere ved den spinkle Tællepraas, anbragt midt paa Gulvet i en ca. fem Kvarter høj Træslage paa Fod med en Lysesaks, vedhæftet i et Baand, om hvilket Centrum hele Husstanden slog Kreds. I begge Fald et Lysskær, der for et Nutidsøje tager sig besynderligt ud, men et Lysskær, der gjorde hver Stue til en lønlig Krog, som skabt for de mystiske Krøniker med den spøgelseagtige Duft, der udgjorde Underholdningen, saasnart det Dagligdags slap op, og som virkede lige sælsomt betagende paa Fortælleren, som paa den med Andagt Lyttende.

I uskred Næ'e — paa høje Tid — tændtes da omsider Civilisationens mægtige Lys, der veritabelt fik lyst op for det indre som for det ydre Øje.

Dog har Overtroen i en vis Forstand endnu sine Tilhængere blandt dem, der er til Aars. Saa langt de husker

tilbage, har alle deres Livstraade været saa ivirkede med denne Islæt, at de kan ikke uden videre slippe Troen paa alt det Dunkle, der mødte dem, og som de af Mangel paa Oplysning ikke da kunde klare, og som de derfor aldrig fik rigtig Rede paa.

Derfor gik — og endnu gaar — saadanne Gamle ikke længere med, end til at tro, at efterhaanden som de Folk dør bort, der kunde de sorte Kunster, forsvinder disse med dem, saa der paa den Maade og af den Aarsag ikke nu er saa meget Overnaturligt til som forhen. Thi at der ikke mere er det, er en Mening, de Gamle giver de Unge Ret i. Men den Forestilling, at der har været det, og at Alt i gamle Dage var, som det i Uvidenhed blev opfattet, den Mening vil maaske Adskillige endnu fastholde saa energisk, at det vilde være umuligt at rokke den, endsige omstøde den.

Hvor et gammelt Bondemenneske har sin kinesiske Mur, der baader det En bedst straks at give tabt.

Den Mening har fra Arilds Tid Hævd, at Nogle kunde gøre Ondt og Andre kunde gøre Godt. For Angreb af Trolldoms-Udøvere værgede man sig bedst med *den gloende Ild*. Det gjaldt Mejeriet, og det gjaldt, naar Smaakreaturerne blev syge, og altsaa var *forgjorte*. Saa holdt de dem bare den gloende Ild paa en Ildskuffe under Munden. Og vé den Mand eller Kone, der da fik noget »Rødt« i sit Ansigt, saa var Vedkommende stemplet som den Lede, der nok var værd at tage sig i Vare for. Man havde jo godt nok set Syn for Sagn.

Af Forsigtighed gaves aldrig Mælk bort, uden at der kom en Ubetydelighed Salt i. Dette kunde nemlig hindre, at den var brugbar i ondt Øjemed. Thi for at gøre noget Ondt, maatte Vedkommende have Noget fra paagældende Sted først. De Kællinger, man særlig frygtede, fik derfor altid de bedste Almisser, naar de kom; saaledes altid nymalket Mælk.

Og megen Vrangvillighed, selv mellem Venner, skyldes blot et saa tætsløret Syn paa Livets Gang. Om Nabokonen ønskede at laane en Smaating, som f. Eks. *en Stikke*, kunde man til Tider være saa skeptisk, at man frygtede, at det kun var for at *stjærte*. Det vil sige, man saa kun heri et Svinkeærinde, og Vedkommende var da saa *fortreen en Vripært*, at han eller hun kun med Nød og næppe fik sagt »Ja«. Og

man lagde siden sit Hoved stærkt i Blød for at gisne, hvad Galt, der kunde stikke under og blive Følgen af et saadant Udlaan.

Af den rige Folketro, der en Gang var knyttet til Hønse-avlen, er det saamænd en *Tvivls Sag*, om den Mening endnu er kastet over Bord, at Enkelte af *Skarnvurnhed* kunde sidde hjemme i deres Stue og der klippe Vingefjernerne af Folks Høns i Hønsehuset, og derved udygtiggøre dem til Æglægning. Det er vel nok en af de længstlevende overtroiske Meninger. Thi underlig nok har Troen paa dette »Fænomen« holdt sig, saa den vel endnu stille dyrkes i god Tro. Blik og Miner kan saamænd endnu tydes til et siltende Svar som saa: »Vær ikke saa *kæphøj*, det er ikke *Falebåb* (Nonsens) Alt det, vi Andre kender til.«

Saa er der hele det Utal af de for hver Egn kendte og almenbenyttede overtroiske Talemaader, snurrige Udtryk og Mundheld. De kunde være raa og grove, djærve og drøje, ogsaa lette og uskyldige. Skulde dette Smaamylder samles, vilde Bunken forme sig til et uanet Monstrum. De var at ligne ved et Slags »Smaaurter«, hvormed de gamle Bønder krydrede deres tarvelige Aandskost i de paa Aandsliv som paa Gods og Guld lige fattige Tider.

En ikke ringe Begavelse maa man lade disse Gamle. Hvilken svimlende Hukommelse sad ikke mange af dem inde med? Naar f. Eks. *vor Far* var *a' By* og da med den sølvbeslaaede Merskumspibe i Mundvigen var til Sinds at føre Ordet og diske op med *Kramkisten*. Eller naar han hjemme udenfor Porten eller ud af Lovinduet, medens han tærskede, *kom til at snakke et lille Korn* med den eller den, og han saa satte sig i Position med Tommelfingeren i Ærmegabene og de øvrige ølte Fingre udbredte over den tærnede Hvergarnsvest og stod der, vendende sin Skraa, timevis flegmatisk drævende? Hvor haarfint og omstændeligt blev da ikke gengivet en ubetydelig Tildragelse fra hans Hoveri- eller Soldatertid, eller Træk fra de franske og spanske Troppers Ophold paa Fyn? Hvad enten de selv havde haft noget at gøre med Spaniolerne eller ej. Hvor korrekt huskede disse Folk ikke Ligtaler, der var holdte over forlængst Hensmuldrede, eller et Ordskifte en Snes Aar

tilbage i Tiden? Hvor nøjagtigt udredede de ikke forskellige Aarstal, hvad Gaarden da og da havde givet i Tiendepenge, hvad Kapitelstaksten havde været, hvorledes Vejret til alle Aarets Tider og Mærkedage var optraadt — for ikke at tale om de mindste Biting ved en Kreatur- eller Hestehandel, afsluttet for maaske en Menneskealder siden?

Skønt denne Ejendommelighed langtfra har mistet sin Styrke, men netop er gaaet bravt i Arv — det er utroligt, hvad der huskes af Hverdagslivets ganske smaa Hændelser ogsaa nu, efter at der i Sindene er givet saa rigelig Plads for andet og mere, — saa kan dog ingen af de nuværende Yngre tage det op med denne de Gamles store Naturgave i Retning af nævnte Evne; saalidt som Slægten nu besidder deres Haardførhed og Kraft. Det var Kæmpenaturer i Et og Alt, der boede i de gamle Fæste-Gaarde og -Huse.

Men naar Platon har sagt, at da Skaberen dannede Bonden, æltede han Jern i hans Legemsmasse, kan det med samme Berettigelse siges, at der flød »overtroisk« Blod i hine Folks Aarer — i hvert Fald, at Overtroen ogsaa var en Bestanddel.

De gamle Mænd og Koner havde ofte den Uvane i deres Tale at indflette et eget meningsløst og forstyrrende Ord, hvoraf enkelte oprindeligt var ligefremme Eder, der efterhaanden blev afslebne til ejendommelige Udtryk, sære *Sig*, udtales *Seg*. Med Brugen af disse bandedes der da ubevidst som i en Talemaade, en Kvinde havde tilegnet sig: *Dæen-kom'-mæ*, vel sagtens: Djævelen komme til mig. Saaledes ogsaa i Ordet *fanme*. Andre havde uskyldige Ord, som f. Eks.: *i det Øjeblik, ka' tro, saa mæjde* (saa mægtig, saamænd) *bette, det er sikkert nok*, til deres Mundheld. En sagde »i Gud« saa længe og saa tidt, at hun kaldtes *den gamle Igu'en*. Nogle gentog idelig et Stadfæstelsesord, som f. Eks. »sandelig« — med stærk Tone paa sand, saa dette tilsidst gik over til at blive Vedkommendes Benævnelse foran Navnet: *sandelig N. N.*, som Til-, rettere Skelnenavn mellem de mange Fællesnavne.

Paa den anden Side var det Folket, der opfandt og kunde anvende forskellige Udtryk overfor de Enkelte. En Mindre-*mand* er som bekendt en *Mand*, der i gamle Dage i Følge Loven blev dømt til at betale tre Mark Sølv — tre halve

Pund Sølv — for Uærlighed, Snyderi eller Bedrag. Han kaldtes ogsaa en Tremarksmand og havde derved lidt Skaar i sin Ære. Men naar saa i senere Tider, efter Lovens Ophævelse, Sognefogden, Præsten eller en Modstander fik et Menneske, som havde gjort sig skyldig i en eller anden lille Forseelse, til ved mindeligt Forlig at betale en Tremark i Bøde, saa gav ogsaa dette et plettet Rygte. Saa lod Folk ham dette høre, og saa kaldtes ogsaa han en Tremarksmand. Saaledes holdtes det oprindelige Haansord i Live som et Skældsord af yngre Dato.

Den kulturelle Udvikling.

Læsning og Skrivning.

Rykker vi lidt frem i Tiden, bort fra Mælkehylder og Lergulve til de sandbestrøede, skurede Bræddegulves Indførelse, er der nu kommen lidt Vægprydelser til. Men det er indrammede, udsyede Navneklude, Vers over Afdøde, fint prentede. Trykte Fadervor i alle Regnbuens Farver og ligesaa grelle, kulørte Himmelbreve, som omløbende Landstrygere prakkede de godmodige Folk paa, fordi de *braskede*, og som betragtedes med en vis Ærefrygt, som en Slags Amuletter. Nu og da — lidt senere igen — kommer dertil Diplomer for Medaillebrødre og Beviser for paa Udstillinger og Dyrskuer præmieret Kvæg og Heste. Ogsaa dukker der frem et stramajsyet Pibebrædt, der pranger med sølvbeslaaede Merskumspiber, stundom pyntede med ret svære Perlesnore, lavede af Husets Døtre; i lige Maade den broderede Fidibusholder og dito Tobakspung med vedhængende Sølvkradser.

Endvidere finder man nu en lapetseret Kaseordre, hvori Aarets Almanak, gamle Breve — saasom fra et Barn, der er udvundret til Amerika eller som herhjemme var bleven til noget *Stort*, — der havde været læste Snese Gange af alle *Bekendlere*, saa de tilsidst var ganske medtagne af den megen Opmærksomhed og Interesse, der var bleven dem til Del. Og

endelig — saa hjælper det — kommer Avisen — med lang Betoning paa A —, som, naar den ved langsom Cirkulation naaede de sidste Parthavere, var temmelig ilde tilredt og ganske sort og plettet. Og dog holdt de et *Bytte-Avis-Gilde* tilsidst, naar Makulaturen skulde deles til — Madpapir! En nyere Luksus for Resten. Ældre Folk erindrer ikke i deres Barndom at have set et Stykke Indpakkingspapir af nogen Art. Til daglig i Marken havde de en Madkasse (i norsk Teine-Facon), til Købstadture bandt de Mellemmaden ind i et broget Bomuldstørklæde. Til større Ting brugte de et kulørt Pudevaar. Med alt sligt laante og byttede man sig frem, som nu Forholdene faldt, at der blev Brug for Embalage.

Den lave literære Sans aabenbarer sig ogsaa i den Mishandling, Bøger — man kan vel forhaabentlig nu frit skrive fik? ved at tilsmudses under Læsningen, idet man vædede Fingrene for at vende Blad, og ved store Mærke-Læg, naar man holdt op, — literært kaldet Æseløren. Her sagde man blot: *læg et Kende*. Og dette bestod i store, skaanselsløse *Fald*. Ligeledes vædede man først Fingrene, naar der blandedes og gaves Kort, hvilket kunde undskyldes som en Nødvendighed, for at skille de forslidte, lidet propre Blade ad.

Børnenes Skolebøger derimod blev der vaaget med stor Omhu over, de var altid forsynede med et Omslag af udskrevne Skrivebøger, og de skulde helst vare Børneflokkens ud. Men naar *Bibelsken* naaede den sjette-syvende i Rækken, var der ikke mange faste Blade til Rest.

I det Hele taget syslede man ikke meget med Læsning og Skrivning, og Lærdom lagde dette gamle Folkefærd ikke megen Vægt paa. Forældrene mente sædvanlig, at Børnenes Forstand var god nok, og saa kom de nok igennem Verden for det. Det hørte med til de almindelige Talemaader dertil at føje: *De skal jo hverken være Præst eller Degn*. »Kundskabens Magt« var for dem »den lukkede Bog«.

I gamle Dage var der ikke den Anvendelse for Penne, som der er nu. Ellers vilde Gaasefjerene ikke have kunnet forslaa til Efterspørgslen, endsiges nu, da Gaaseavlens er gaaet saa meget tilbage. Skolebørnene medbragte Svingfjerene af Gaasen til Skolen, og Lærerne maatte da skære dem til Penne — hvilket ikke var noget ringe Arbejde. Thi det var ikke

blot første Gang, at Fjerene skulde tildannes, men Skolens Børn kunde staa i Klynge om Katederet, for at faa deres Penne *skaaren om*, altsaa tilspidset paany. Man skar nemlig Fjeren atter og atter og brugte den, saalænge man kunde, akkurat som man slider en Blyant op.

Men i Hus og Hjem blev Penne ikke brugt ret meget i Lægmands Haand, især da ikke paa Landet og mindst i Smaahusene. Da at faa Breve faldt ikke i Hvermands Lod. Man plejede ikke saadan at give hinanden Brev paa Løst og Fast — simpelthen af Mangel paa Papir, Blæk og Skrivefærdighed. Saalænge man kun kendte Fjerpenne, som kun de Færreste kunde skære selv, var der ikke meget Skriverseri i Bondens Hus.

I Stedet for Breve sendtes mundtlig Bud og Hilsen, og man spurgte Nyt gennem hinanden. En Beregning eller lignende udførtes med Kridt paa en Loftsbjælke, en Dør, et Kistelaag eller en Bordplade; det sidste var f. Eks. altid Tilfældet ved Kortspil. Da førtes altid Regnskabet paa Bordet. Ved eet Spil tegnede saaledes en Kridtkrans midt paa Bordet og Bøterne udenom. Ogsaa optegnede Enhver sine Streger foran sig. Og mangt et gammelt Regnskab er bleven fundet paa Resterne af gammelt Bohave, paa den indvendige Side af Skabsdøre, Chatolrum o. lign.

Trækpapir var ogsaa ukendt. Naar en Skrivelse var færdig, bukkede man sig ned og skrabede Gulvsand paa det Skrevne, eller under finere Forhold strøede man Sand over det Beskrevne af Sandhuset, der var Blækhusets Kollega paa det gammeldags Skrivetøj. Brevet foldedes i Brevformat, saa det kunde lukkes med Oblat eller Laksegl. For Smaabilletter eller mindre formelle Skriversers Vedkommende blev de formet til en langagtig Strimmel, som der sloges Knude paa, og Udskriften anbragtes saa paa denne.

Mange af de Folk, der er konfirmerede i første Halvdel af forrige Aarhundrede, har kun skrevet med Gaasepen i hele deres Skoletid, og derfor kalder ældre Folk endnu den Dag i Dag en Pen for en *Staalpen* og tilføjer samme Benævnelse for Penneholderen, idet de stadig siger et *Staalpenneskaft*. Ordene Pennepose og Pennekniv er jo ogsaa endnu i stadig Almenbenyttelse.

Af den gamle Slægt kunde kun de Færreste skrive deres

eget Navn. Alle skriftlige Arbejder maatte udføres af Andre, og selv Underskriften paa deres vigtige Papirer havde atter Underskriften: m. f. P.

Og kan hænde, at den rige Storbonde senere hen indrettede sig i sin nybyggede Bolig et moderne Kontor; men i afgørende Anliggender vedbliver han at skrive med ført Pen. Men — det er kun en vigtig Kritikus, der befatter sig med saadanne Spidsfindigheder!

Og lad mig yderligere vise Forædlingens sene Banen-sigfrem ved et Par stedlige Krøniker, der tillige viser, at det var Kvinderne, som sidst blev gennemsyret af Kulturens løftende Surdejg.

Først: en ildsprudende »Donnerwetter-Avis«. Da en Kone en Gang ved Sommertid besøger sin Nabokone og læser i den paa Bordet liggende Avis, som er en anden fra den nærmeste Købstad end den, der holdes i hendes Hjem, bemærker hun: »Hvor kan det være, at det slaar møj tiere ner i Jeres Avis end i vor?« -- Udtryk for Efterretning om Lynnedslag.

Dernæst: En fynsk Bondekone bliver paa et Besøg vist forskellige Billeder. Et af Familiens Medlemmer henvender sig til hende, rækkende et af Billederne frem: »Her ser De Herregaarden Ravnholt.« Konen strækker begærligt Haanden ud efter det: »Aa, maa jeg se den, for den Kasse er vi i.« Konen mente Brandassurans-Selskabet »Den Ravnholt'ske Kasse«.

Og medens jeg taler om Folkets personlige Kultur, lad mig da her endnu tilføje, at hvor en Samtale føres mellem En eller Flere, og da især, hvor al interesseret Passiar gaar for sig, bliver Talen meget let højroestet, til Voldsomhed stigende, uden derfor at betyde noget Ondt. Thi paa nok saa tamt et Emne betænker en Fynbo sig ikke paa at ødsle et Overmaal af Vejr, — mulig rigeligere end nogen anden Mundart formaar det.

Fra det daglige Levesæt.

Humør var der ingen Mangel paa i Landsbyerne i de gamle, kummerlige Tider. Folk sang altid til deres Arbejde, og til at kvæde en hjemmelavet Vise havde Alle, Gamle som Unge, altid Vejr nok i Lungerne. De var altid fulde af Gavtyvestreger. Hvor de Ingen traf hjemme, lagde de deres »Visitkort« i Form af Klude i Vasketuden, Halmstraa og Spaaner paa Dørklinken, eller hvad de kunde hitte paa. Al saadan Spøg blev optaget i stor Godmodighed; thi Spøgefugle og Spasmagere var de Alle. Ogsaa i den Retning havde de altid Dampen oppe.

Den indbyrdes Høflighed var derimod ikke stor. Bondelivet har ikke Tid til mange Komplimenter. Hilsener som Godmorgen og Godnat var ukendte Formaliteter blandt Husfæller. End ikke et Farvel hørtes, naar Nogen gik hjemmefra til daglig Brug, højest et: *Nu gl' er jæ*, eller: *Nu gaar jeg saa*. Og al Tilbagekomst meldtes ved blot at vise sig eller mulig at sige: *Her er jæ igen, Det er mig*, eller sligt, hvortil Konen og Familien bare ytrede: *Er Du dér? Kommer Du nu?* Skulde Manden ud at køre, forsømte han aldrig at tage en Lommekniv med sig for i paakommende Tilfælde at kunne skære Seletøjet over. Een Kone glemte aldrig at huske sin Mand paa denne Forholdsregel, men sagde bestandig til Afsked: *Har Du Din Kniv hos Dig?*

Fremmedes Hilsen var derimod baade Goddag og Farvel, hvortil den Hilste svarede et kort »Tak«. Og hvorsomhelst den Hilsende hyder Goddag, lyder der bestandig et *Goddæv og Tak for sidst* eller *Tak for det Sidste*. Om Morgenen sagdes til Afsked *god Morgen*, og efter Solens Nedgang sagdes altid Godnat til Afsked, om Vinteren ved Mørkets Frembrud lige saa snart, der var tændt Lys.

Kom Nogen i Dagligtøjet ind hos en Nabo, lagdes der ingen Mærke til Vedkommende, saa ansaas de ikke for Fremmede. Men saa snart de var *smykkede*, var i *Hævdsklæderne* og var Gæster, forandrede det Sagen, saa legede de ligefrem »komme Fremmede«. Thi saa gik de omhyggelig rundt og gav Haanden til Alle, baade ved Ankomst og Afsked. Dette Skel satte Paaklædningen.

Men Formerne var lige tvangfri. »Det koster vel lige meget, enten man sidder, eller man staar?« sagde den Indtrædende og *smed sig ned* saa saare, han var kommen inden for Døren. Eller, dersom denne blev budt til Sæde, men dog blev staaende, sagdes der: *Sidt ner, det slider mer paa Gulvet, naar Du staar, end naar Du sidder.*

Og Sproget var lige tungefrit. Talen kunde saaledes godt falde som saa: »Hvorfor er Du saa sildig paa'et, Klokkeren er jo lige ved tre?« Og paa staaende Fod kunde da den saadan Tiltalte raskt, men tørt genmæle: »Hvad gør de'? *Hun bliver fler i Dag.*«

Der var ogsaa skarpe Standsforskelle. I Borgerstuen har tidligere Raadet den strengeste »Hofetikette«. Ingen vovede at stikke sin Ske i Grødfadet før Forkarlen, og Pladserne ved Bordet var nøje overholdte efter Rang. Avlskarlen kørte først alle Vegne med sit Spand Heste. Havde paa større Steder Nogen noget særligt paa Sinde over for Husherren, som at klage over Maden eller Medtjenere, da mødte vedkommende Ordfører altid iført Støvler frem med sit Klagemaal. — Ligesom en Stævning ikke *tyede* (gjaldt), naar Stævningsmændene ikke forkyndte den med Støvler paa Benene. Forøvrigt nok et Paabud.

Som en Ærbødighed mod de graa Haar tiltaltes Folk, naar de var *godt over det Halvehundrede* med I. Børn sagde I til Forældre. Tjenestefolk sagde I til Husbond og Madmoder og kaldte dem *vor Faer* og *vor Moer*. Senere nævnes Konen ved sit Fornavn, og Husfaderen hedder i Omtale *Maae'i* (Manden), i Tiltale »Du«. Alle, nok saa Fremmede, tiltales med »Du«, naar det skønnes at være en af deres Egne. Kun Personer, som de bogstavelig talt tager Hatten af for, siger de »De« til.

Man giver sig i Snak med alle Uvedkommende, Enhver man møder paa Veje og Stier; og jo mere fremmede de viser sig at være, des mere energisk udfrittes de. Nysgerrigheden har alle Dage været levende. Men nu har det moderne Forretningsliv bragt saa megen Frekvens til Veje, at det ikke længere er en Begivenhed, der *spørges* (rygtes), naar en Fremmed sætter sin Fod selv i en afsides Bondeby.

Konerne faar Mændenes Fornavn eller deres Haandtering i Forbindelse med deres Navn, som f. Eks. *Ma' Vævers*, *Ka'*

Sneds. Er Manden under Tøflen, faar han derimod Konens Navn hængt til sit i Tilgift og kaldes i saa Tilfælde en *Kone-mand*, til Eks. »Knud Mette«. Ja, der har været Gaarde, som kendtes bedst under Konens Navn. Børnene fik Faderens Fornavn til *Bagnavn*, for Drengene med *-sen*, for Piger med *-Datter*. Dette tilsatte *sen* syede og malede de, hvor-som helst en Ting skulde ejendomsmærkes, som et særskilt Navn. Paa Hestedækkener, Mølleposer, paa de Egetræskister og Skabe, etc., stod der saaledes med store Bogstaver *Jens-Sen*. Paa Gavlen af deres Stuehus og de Lader, de byggede under deres Besiddelse af Gaarden, stod med indmurede Jernbogstaver baade Mandens og Konens Monogram paa denne Maade.

Der er heller ikke megen »Ridderlighed« at opdage i Bondestandens Privatliv. Galanteri mod Kvinderne manglede ganske, rettere kendtes slet ikke. At være Skødets Ejer, selv om Ejendommen var en Medgift med Konen, var et maskulint Despoti. Paa mange Omraader spores endnu den Anskuelse stærkt fremme, at Manden er Kvindens Hoved: Han den bestemmende, hun den adlydende. Og derpaa lægges der ikke Skjul. Er der f. Eks. nu til Dags Selskab, og Mændene sidder ved deres Spillebord, maa Kvinderne underdanigst vente, til Mændene faar i Sinde *at brække op*. I denne Forbindelse bruges »brække« for »bryde«.

Præsten tiltaltes almindelig Faer, og havde de gamle Bønder Ærinde til Folk, der var højere paa Straa end de, satte de Træskoene uden for Døren og stod forlegent paa *Hosesjokker* med Luen i Haanden. Da en ung, beskeden Mand en Gang efter en saadan Situation forlod en veludstyret Stue, sagde et Barn: »Faer, den Mand stod jo, ligesom naar man skal have Draaber«. Blev de budt at sidde ned, saa satte baade Mænd og Kvinder sig af bare Beskedenhed kun paa Kanten eller paa et Hjørne af Stolen.

Og ligesom Leonora Ulfeldt i sit »Jammersminde« fortæller, at Taarngemmeren sagde til hende: »Min goede Herr. Frøcken! I kommer wist nock ud«, saaledes var det i gamle Dage ikke usædvanligt, at den jævne Befolkning titulerede Damer som Sognets Præstefru og Herregaards-Fru og -Frøckener med Hr. foran Navnet som en Ærbødighedsform: Hr. Fruen, Hr. Baronessen. Det har været Skik i alle Egne af

Landet, saavel i Tiltale som i Breve. Saaledes ogsaa i Nordfyn. I 1853 skrev en Bondemand paa et Brev: »Til *Hr. Jomfru . . . i Bogense*. Hertil kan bemærkes, at Adressaten den Gang styrede en større Bedrift, som hun efter Forældrenes Død var bleven Ihændelever af, og dernæst, at Brevets Indhold var en Anmodning om, at en ung Pige, der gjorde Nytte i Huset, maatte faa Lov at deltage i et Bøyllupsgilde hjemme i Landsbyen. Begge Omstændigheder kan her tale for at gøre Udskriften saa høflig som mulig.

Blandt de Levereleger, Moderen lærte de Smaa, gaar flere i samme Retning:

Buk Dig, buk Dig! med Hatten i Haanden,
saa kommer Du lykkelig gennem det hele Land.

At det hed sig, at der stod *buk* over Indgangsdøren til fremmed Hus, var Noget, som Voksne absolut maatte mindes hver Gang, de skulde ud og ind af de lave Døraabninger.

Men ogsaa den Børnelærdom at sige:

Naar jeg har spist, og jeg er mæt,
er det det samme, hvad jeg har ædt,

kunde maaske endnu, i lidt pænere Omskrivning, ikke være af Vejen for mangen en lille kræsen Dreng og Pige at lægge sig efter.

Men efterhaanden som den fordums Respekt for Forældrene dalede i de højere Klasser, ligesom steg Børneopdragelsen paa Landet i visse Retninger, medens der paa andre Kanter kom megen forkert Eftergivenhed frem. De Gamle trak paa Akslen og sagde dertil: *Saa'en var vi ikke kællinget op*. Og da senere Princippet at opdrage Børnene i Frihed kom frem her som i Overklassen, fik et Bondebarn Lov at lade og gøre, hvad det vilde — fylde sig med Kaffe paa alle mulige Tider lige til den sene Aften, for ikke at tale om en uafsladelig Spisning efter Behag, selv naar de var syge. De Smaa proppede sig, lige til de sov paa Moders Skød, langt efter deres retmæssige Sengetid.

Gæstfriheden under de mosgroede Tage i de bitte smaa Stuer er derimod overalt kendt som et Hovedtræk af Bonde-

livets bedste Saga. Endnu synes en Landsbykone, naar man under et kort Ophold ikke vil nyde Noget, at det *er da saa møj voot, hverken at faa Vodt eller Tørt.*

Hvor en Fremmed traadte ind, uden Hensyn til Tidspunkt paa Dagen, rejste Madmoderen sig fra sin Rok, og med et Par Vanestryg *vættede* hun en bredbladet Kniv med drejet Skaft paa et Dørtrin eller Egebordets faste Fodbrædt — Bordknive og Slibebrædt hører en senere Tid til —, tørrede den i Hvergarnsforklædet og gav sig til at *skære Mad — en Bitte Brød.* Skulde Modtagelsen være mere hjertelig eller gøres mere Stads af, salttes hele Rullepølsen, røget Lammelaar, halve *Sødoste*, Brød og Smør paa Bordet, at Gæsten selv kunde *smide aa* (smøre paa). Og naar det Bedste ikke var for godt, tog hun siden Nøglen til den store Klædekiste og tog af et »appetitligt« Gem mellem en Bunke Linned det der opbevarede finere Bagværk frem. Særlig smørfyldte Kager, som Butterdejg, trak Kiste- og Linnedsmagen til sig og var alt andet end den Delikatesse, saadanne Sager formentes at være.

Naar saa Gæsten blev budt at hænke sig for Bordenden. Husfaderens *Sidt*, undlod denne ikke at vægre sig med de Ord: »*Nej, saa skal jeg jo betale Skat,*« : overtage Pladsens Pligter. Og naar saa en Hoben Mad blev sat frem med Undskyldning for Ubetydelighed, var det til Gengæld god Leve-maade dertil at svare, at nu var der *nok til Boel og alle Børnene, kom dog ikke med mere.* Værtinden gentog da med korte Mellemrum: *Stræv nu og spis og vær kuns ikke stolt,* eller omvendt: *Vær nu ikke stolt, men stræv og spis.*

Og naar saa i senere Tid Kaffen blev den yndede Drik, den er, tog Madmoderen Kaffekværnen ned fra Hylden, fyldte Skaalen med brændte Bønner, — af disse brændtes en større Portion ad Gangen, som saa maledes efterhaanden —, satte det firkantede Apparat i Skødet og maledede løs, saa Stuen i nogle Minutter genlød af et øredøvende Spektakel.

Kaffen kogtes i en dyb Laagkedel, der stod og *skrottede* i Kogekakkelovnen. Den serveredes altid skænket i Kopperne, tilsat Fløde og med smaa Kandisstykker til. Disse anrettede Husmoderen — naar Kedlen var kommen i Kog — ved med Sukkertangen at dele et større Stykke, som hun fattede med Haanden om. Fik Kaffen saa ikke Tid nok til at *synke*, saa

der var Kaffebrums paa Bunden af Koppen, undlod en høflig Gæst aldrig dertil at bemærke: *Jamen, det er det Tykke, der koster Pengene.* Denne Kaffe var dog maaske at foretrække for den kogte Te med Kanelstykker i.

En Potte varmt Øl traadte forhen i Kaffens Sted. Ved ekstra Lejligheder kogtes Sirup og smaa Brødtærninger deri, saa havde man den berømte Drik: *Gammelt Øl med en Pind i.*

Til Adspredelse var Alle og Enhver altid beredte. Tre af deres kommunale Pligtarbejder toges mangen Gang i ledige Stunder som en Art Tidsfordriv og Lejlighed til Sammenkomst. Det var Assistance ved Snekastning og Ildebrand. Og man maa ikke forglemme den gemytlige Dag, som tre dertil efter Tur udkaarne Bymænd havde Foraar og Efteraar med at gaa fra Hus til Hus at efterse Skorstenes Fejning. De kaldtes *Syne-Skorstenemænd*, med stærk Tone paa Stavelsens ste. Dette Treklover havde til Tider kigget saa dybt i Flasken paa deres Rundgang, at de var ikke videre klarøjede til at kigge i Skorstenen, ja, undertiden glemte de helt deres Ærinde for bare Skænk og Snak.

Naar der var Brand, ringedes der med Kirkeklokken. — Paa Stederne udenfor Kirkebyen samledes Mandskabet ved Hjælp af et Tudehorn. — Man kunde altid høre, naar det var en Fremmed, der *var oppe »og« ringe.* Det var uhyggeligt at blive vækket om Natten ved, at der ringedes til Ildebrand. Ens første Tanke var, naar man hørte Klokkeklangen tone ud gennem en bælgmørk Nat: Hvor er Branden? Var den i Byen, havde man straks Rede derpaa, thi saa kimedes der — dobbelt beængstet at vaagne ved. Mandfolkene kom saa afsted til Brandstedet, medens Kvinder, Gamle og Børn samledes paa det Sted, hvorfra Brandskæret saas bedst, ivrigt diskuterede, hvad Retning *Skæren tog: Hun stikker lige etter det og det. Det maa blive det eller det.*

En Morgenpassiar mellem den Mand, der til Stadighed ringede, og Stedets »gamle Karen« lød i sin Tid saaledes:

»Godmorgen, Karen, Du har vel hørt, at der har været Ildebrand i Nat?«

»Kors, har der været Ildebrand?«

»Hørte Du da ikke Kirkeklokken i Nat?«

»Jo, saamænd gjorde jeg det, jeg hørte nok Ringning Klokken lidt over 12, men jeg tænkte, at det var kanske Dig, der havde glemt at ringe Solen ned i Aftes.«

En Bondemands og Kones Købstadbesøg var en hel lille Begivenhed. De bredte sig paa hver sin Agestol i Vognen. Og da Bondens Glansperiode kom, og han havde flotte Vogne, tykke, smækfede Heste og købstadsyet Seletøj, og han saa fik Stadstømmerne i Haanden samt Ild paa Merskuumspiben med det brede Sølvbeslag — da hørte det sig til at køre alt, hvad Remmer og Tøj kunde holde, for at vise, at han dog ikke behøvede at køre som Jyden med sine skøre Lerpotter. Forfængeligheden tilsagde ham da at fare uden om alle de Vogne, han indhentede paa sin Vej. Det kunde jo *slem* gaa an paa Udvejen, men hjemad sad Konen tidt bagi Vognen med Livet i Hænderne, naar Manden med de sky og kaade Heste, kørte i stramme Liner, endelig skulde vise de Veffarende, hvor godt han var kørende, samt at han ikke vilde stikke op for Nogen. Navnlig en Markedsdag kom da heller ikke Alle hjem med hele Lemmer og helt Vogntøj. — Noget af denne Kapkørsel var endnu i Live paa de bevægede Valgdage i 80'erne.

Der stillede mange Smaakrav til en Købmand i Fornø af smaa Opmærksomheder. Konerne skulde foræres Haandsæbe, Handsker og finere Sytraad — *Kinesertraad* —, Mændene nye Kort til Julen og ikke at tale om fri Skænk af Dramme og Kaffe til de i det før omtalte Madklæde medbragte Rundenommer. Og da Bunken var stor og Appetiten forbavsende, skulde der jo ikke saalidt »Vaadt« til den *tørre Mad*. Senere, da Ambitionen steg, maatte der gøres Forskel, da kunde ikke Alle bænkes Side om Side i denne Skænkestue eller Bondestue. Da maatte de bedre Kunder trakteres med Vin eller Kaffe i Købmandens private Dagligstue — allen Fals i hans eget Kontor; hvor Mændene da tillige blev budt Cigarer.

Naar de omflakkende Handelsfolk viste sig i Hjemmene, bidrog ogsaa dette til Oplivelse i de daglige Forhold.

Nogle Karaktertræk.

De knappe Kaar er paaviselig Stammoder til forskellige Karaktermærker, som fremfor alt de Gamles Sindighed og Langsomhed i Vendinger. De havde ikke Raad til at handle overilet, da en hastig tagen Beslutning ofte ikke netop er den billigste Løsning paa en Sag. — Lad der saa end indvendes, og nægtes kan det heller ikke, at Egen nytte og Egenkærlighed er med i Spillet.

Til Eks. kan anføres Talemaaden om ny Forbedring i Driften: *Det giver maaske en rig Fader, men en arm Søn*, og saa blev det Nye ikke prøvet. Og det kan nævnes, hvorledes de i Handeler begyndte en passant langt borte fra det, de havde paa Sinde, og en Handel tog Tid. Der forlangtes mere og bødes mindre, end Parternes Beslutning var, og den behørige Parlementeren maatte til, naar man ikke for en anden Gangs Skyld vilde udsætte sig for at blive kritiseret som saa: *Ham kan man gaa inden i med Træsko paa.*

Handelsaffærer var Begivenheder, der, som forud fortalt, ligesom Dødsfald, Barnefødsler o. l. afgav Samtalestof og kunde sætte Sindene i Bevægelse. Det var for Mange en yndet Fornøjelse at se til og overvære en Handel. Hvem, der havde god Tid, rejste til Marked ligefrem af den Grund. I alle Tilfælde handledes dog som Regel efter det System: *Den, der ikke lukker Øjnene op, maa lukke Pungen op.* Og der blev skæmtet og railleret over dem, der lod sig narre. For hine Tider stod det, at *man lærer ej Folk at kende i Kirke og Bøn, men i Handel og Vandel.*

Mod Fremmede hørte det sig næsten til at vise Mistro, at opføre sig — som der siges — *fluragtig*, hvilket nærmest maa svare til at gaa meget diplomatisk til Værks. Men overfor By- og Sognefolket vistest stor Tillid. Det var saaledes aldeles ukendt at modtage en Kvittering af kendte Folk; troligvis ogsaa af den gode Grund, at — som alt anført — Faa kunde skrive en saadan. Men det var ogsaa Princip, at tro hinanden paa det glatte Ansigt, — selv om ikke Naboen hentedes til Vidne paa, at de Forhandlende *slog Haand i Haand*. Thi med saadan Stadfæstelse og Sikkerhedspant kunde ingen af Parterne løbe fra Forpligtelsen. — Naar de ellers ved sted-

lige Sammenkomster skulde afgøre et Spørgsmaal, vedtoges dette ved at fatte med Haanden om en Stang — *Bysens Kæp*. Man begyndte fra neden og fortsatte op efter, lige til man naaede *Pinds Ende* — i Fald der var saa Mange. — Deraf dette almenkendte Udtryk.

Men alt dette gav et Synspunkt, hvorom der sikkert kan siges, at just det bidrog til deres personlige Udvikling, saa de tillige kunde være snarraadige. Og der findes sikkert mere Indhold i Landalmuen end i de lavere Byklasser. Det praktiske Greb har altid været fremme, og Landboerne har altid haft grundig og god Forstand paa mange Ting, fordi den sunde Sans kan hos den jævne Bonde ytre sig saare retsindigt og klogt. Det i en snæver Vending at hjælpe sig frem med, hvad man har ved Haanden *ukøbendes*, udvikler Snillet; og det til alle Aarstider og fra Barnsben at være omgivet af Naturens rige Liv, kan kun virke praktisk belærende.

Dette afsætter sit Spor helt ud i Nutiden. Thi naar Fyns Stifts Kunstforening foranstalter Udstilling i Odense, da mærkes det, at den jævne Bybefolkning holder sig tilbage, medens Besøget altid udviser en Del Landboere. Og Fynboerne ikke blot indfinder sig, men man ser, at Malerierne bereder dem en virkelig Nydelse. De har jo ogsaa det forud for Byboerne, at de er indlevet med Naturen og Dyrelivet, saa de ret kan vurdere Gengivelsen paa Lærredet.

Med lidt Kendskab til Forholdene kommer man snart til det Resultat, at de forrige Bondeslægter var lykkelige Mennesker, trods ublide Kaar. Ja, selv Hoveribonden var en tilfreds Mand, vel nærmest i Konsekvens af sin Uoplystthed; thi han spildte ikke sin Tid med at granske over Forskellen paa ham og Herremanden. Han havde af Stamfædrene hørt den uimodsigelige Sandhed, at *Verden er ulige skift*. Og dermed slog han sig til Taals, uden at gaa dybere til Bunds i de store sociale Spørgsmaal.

Bonden er i Glæde som i Sorg den tavse Mand, i hvert Fald den faamælende. Den gamle Bonde viste ingen af disse Følelser. Han passede sin Dont, tilsyneladende uberørt af Begivenhederne. Alle Følelser var lige indsluttede. Men desuagtet viste dog mangan En paa rette Tid, at han havde

Hjertet paa rette Sted. Thi ogsaa mangan En har maattet sande, at *en god Nabo er bedre end en Broder i en anden By.*

Der udøvedes stor gensidig, tidt rørende Tjenstagtighed og Villighed, Lige for Lige i god Betydning, navnlig i Ulykkes- og Sygdomstilfælde. Gratis Kørsel var de heller ikke knappe med, men hentede de f. Eks. Brænde, vankede der rigtignok ogsaa *Skovgilde*, og Sammenkomster sagde man kun nødtvungent Nej til. Paa trange Tider gik den Hjemsogte rundt og bad om Hjælp. Og hvad enten det gjaldt det syge Medlem af Familien eller den døde Ko, saa gik de sjældent forgæves. Før Bønderne kom med til at forsikre deres Ejendele, hjalp de hverandre med gensidig Støtte i Tabstilfælde, baade med Brandhjælp, og naar de mistede et godt, uundværligt Husdyr.

Naar Nogen saaledes gik rundt at *tigge til Brandsty'* (-støtte), henvendte man sig hos Oldermændene. Denne tudede da i Byhornet, og Bymændene mødte saa og gav en Marks Penge hver til den Brandlidte — intet ringe Bidrag for hvert Enkelt. Undertiden gav man ogsaa af Kassen, der indeholdt Bøder og Sligt. Det var saaledes Vedtægt at erlægge en Firskilling i *Forsildespenge*, naar Nogen ikke mødte rettidig til indvarslede Sammenkomster.

Konerne ydede desuden Uld og andre Sager, saa, efter de Gamles Sigende, stod Folk sig tidt ved Ildebrand, da Godgørenheden kunde være saa stor, og naar de indsamlede vidt omkring over det hele eller halve *Land* (hvilket, i dette som i alle mulige Tilfælde, vilde sige Fyn) at de ligefrem fik deres Kaar forbedrede derved. Ikke at tale om, at alle Brandlidte fik gratis Ophold hos Naboerne, saalænge de var husvilde. Baade Folk og Fæ *tog de ind* med Villighed.

I Sygdoms Tilfælde, eller saasnart Nabo eller Genbo var stedd i en eller anden Forlegenhed, var Hjælpsomheden ligeledes stærkt fremme, ja saa stor, at dette gamle Naturfolk paa Landet heri rager betydeligt op over Kulturens Bymennesker.

De Gamles Vrede geraader det dem derimod bedst at lade uomtalt, i hvert Fald ikke at tale for højlydt om. De kunde blive fjendske som Staal og Sten, og rene Ubetydeligheder kunde være Aarsagen. Og de kunde være meget sene med igen *at give til*. Ja, stundom skete dette — aldrig.

Nøjsomhed og Husflid.

Alting er kun et Videnskab, ∴: Kendskab.

Med andre Ord: Erfaring er den bedste Læremester.

Spild Intet. Drag Nytte af Alt.

Stjæl ikke Dagene fra Vorherre.

Det er Arbejdsaanden, der gennemsyrede Folket af den gamle Skole. Og efter dens nu forældede »Kogebog« hørte der adskilligt mere til en Husmoders Gerning end at røre i sin Gryde. Flidens og de smaa Fordringers »Bog« har mange Kapitler. Denne Tidsalders Befolkning holdt sig ogsaa Ordet »Morgenstund har Guld i Mund« efterrettelig.

»I min Ungdom« — sagde i sin Tid en halvfemsaarig Kone — »gjorde vi Herremandens Arbejde om Dagen, vort eget om Natten. Sildig i Seng og tidlig op, for det meste Kl. to. Det var vi vante til og nødte til, og endda maatte jeg somme Tider sidde oppe længe efter vor Faer og Børnene sov, for at stoppe og bøde om dem. Vi havde ingen Skiftesæt i de Aaringer. Derfor bandt jeg, naar jeg var færdig, mit Hosebaand først til Sengestolpen, derpaa om min Arm. Naar jeg saa vendte mig i Søvn, vaagnede jeg og kunde saaledes passe Tiden, at jeg ikke sov over mig.«

Og da jeg had hende fortælle mere, sagde hun: »Det var i Tyverne, jeg tjente paa en daværende Fæstegaard af Grevskabet Gyldensteen. I Høstens Tid tog Konen altid Del i Markarbejdet, men passede naturligvis ligefuldt alt i Hjemmet, baade udenom og inden Døre. Naar hun fra Kornbindingen gik lidt før Aften hjem for at koge Nadvergrød, tog hun et Byggeg med fra Marken, gned Kærnerne af med Hænderne, lagde dem i Bryggerkedlen, kom Straact under denne og brændte dette, for saadan at tørre Bygget, saa hun kunde male det paa en Haandkværn, hvilken man i de Tider havde i hver Gaard. Og hun kogte saa Grød af disse Gryn, til Høstfolkene kom fra Marken.

For at spare Ildebrændsel baade bagte, bryggede og vaskede denne Kone paa en og samme Dag. Naar hun ragede Ilden ud af Bagerovnen, kom hun disse Gløder under Bryggerkedlen, bryggede saa sit Øl, og tilsidst vaskede hun for at tage Brug af det varme Vand og benytte Ilden, at Intet skulde gaa til

Spilde, og endelig tørrrede hun Tøjet i Ovnens om Natten, fordi de ofte trængte til at bruge det straks.«

Tranlampen var almindelig, og for at spare det hjemmegjorte Blaargarn til Vægen, tog man undertiden de indvendige bløde Trevler af Siv.

I den søgnedags Levevis kommer ret den gammeldags Vindskibelighed, uendelige Nøjsomhed og strenge Spar-somhed til Syne. Lavmaalet i Fornødenhedsfordringen, Styr-ken i Arbejdslysten og Paapassenheden i hver Dags forskel-lige Syssel — Nøjsomhed og Husflid — er saa indvokset i hinanden, at »Begrebet« og »Gerningen« ikke kan skilles.

Forfædrene var saa aldeles blottede for Nutidens Ekstra-vagancer. Her sagt med deres egne Ord: *De Gamle tog »dem« ingen Magelighed til* — og jeg tilføjer: i nogen Retning. Det kendte de ikke, forstod ikke. De repræsenterede Nøjsomheden i Renkultur. Men deraf, og af den arbejdsomme Ihærdighed og aldrig Liggen paa den lade Side, resulterede sikkert deres Kræfter, Helbred og Modstandskraft.

Vel er det berettiget, naar adskillige af Mændene faar det Skudsmaal, at de ikke udrettede *Stunds Gavn*, men var lade og uduelige og foretrak paa enhver ledig Stund at stavre Nabo-laget rundt paa *Davsens Forliselse*. Saa vankede der en *Snakke-taar*, som let gik over Tørsten, og som, inden de vidste *en Bitte af det at sige*, endte med at være en ordentlig Rus. Dette kan dog langt fra siges om alle til Hobe. Og hvor Husfliden ret havde fæstet Bo, dér sad en flittig Mand ikke og *svirede* sig fuld.

Men læg Mærke til, hvor utrættelig vindskibeligt Konerne — Hovedtypen af dem — *hængte i*, hjergsomme som en Bi, fra tidlig til sildig. Og ofte nøjedes de ikke med Udøvelsen af een Gerning ad Gangen. Langs Vejgrøfterne ser vi saaledes Fattigkonden *bede* med sin Ko. Og medens Koen tog for sig af det saftige, frodige Græs, som Ejermændene ikke da selv benyttede, — nu hortliciteres Vejenes grønne Rabatter — fik Konens *Bindetøj* sig et godt Skub. Med fuld Føje kunde en Dalids Kvinde bruge det Ordspil: Det gaar som Fod i Hose; thi Hosen knyttedes som af sig selv, rent mekanisk, altid sam-tidig med at de færdedes paa en Vej.

Lad os følge Bondemandens og Bondekone's daglige Dont Aaret om.

Naar Bansættelsen, som Folkets nedarvede Tro i Juleugen dikterede alle omdrejende Redskaber, af indendørs: Rok, Haspe og Garnvinde, var sluttet, kom disse Ting straks frem fra Jule-Eksilet paa Loftet. Og Kvinderne snurrede saa Vinteren igennem hver sit Rokkehjul om Kap fra Morgen til Aften. Mangen Kone og Pige spandt Tenen fuld en Vintermorgen, før Dagen gryede.

I Dagbrækningen kom Davren, Fynboernes Øllebrød og stegt Flæsk, tilberedt i Kogekakkelovnen, paa Bordet, og efter den gik da hver til Sit: Kvindfolkene til Kreaturerens Røgt og Malkning, hvor dette ikke var udført fastende, og Mandfolkene søgte Tærskeloen, hvor Plejlslagene taktfast og tungt tonede ud over hver Bondeby som i et Aarestrupsk Digt: »Hør paa Din Lo den melodiske Tærsken —«

Ofte kom der Afbrydelser ved Snekastningsarbejde eller Sligt. I strenge Vintre anvendtes stor Tid paa at holde Hovedlandevejen farbar for Postvognen. Fra min Fødeby havde Mandskabet en Mil at gaa til deres Strækning. Men naar der var optærsket, og Vejret var særlig barskt, arbejdedes der de sidste Vintermaaneder inden Døre. Der dyrkedes den Gang Hamp til Reb. Man snoede da Kotøjr, dels af Hamp og Blaar, dels af Humleranker — særskilt af Hestehaar til de Køer, der vilde bide Hampe- og Ranketøjr itu, — og Tækketraad af vejret *Stærgræs*, en Art haardt Mosegræs, der vokser paa sid og sum-pig Jord, men i Mangel af dette af Halm. Paa en *Praasevinde* snoedes Baand til Ophængning af Flæsket, naar dette skulde røges. *Hovedlag* til Faar og Køer købtes nok derimod oftest hos Rebslageren, — naar de ikke selv havde Materiale dertil. Dertil krævedes der lang Hamp — tillige ogsaa større Færdighed.

Naar der tækkedes, sad en Mand inden for Taget til at modtage og igen give Tækkenaalen fra sig. Denne indvendige Syning af Taget kaldtes at *stikke ud*. Tækketraaden kaldtes *Simer*. Af Simer flettedes tillige Sæder til de hvidskurede Armstole, der saaledes var baade ret behagelige og magelige, og bekvemmere end de haarde Træsæder paa de almindelige Stole eller Bænke. Større Bekvemmelighed fordredes ikke. De Gamle

kunde faa en løs Hynde paa en Træstol, eller de havde en Armstol med et paa Metal-Fjedre stoppet Sæde, der var til at tage at, — saaledes at *Fjerstolen* tillige tjente dem som Natstol.

Da det er en stille, siddende Beskæftigelse at *stryge Simer*, var og er det mange gamle Mænds Sysse i Kakkelvnskrogen. Strygeren sidder lavt, Straaet ligger i en Bunke ved Siden, og Snoren rulles ved at stryge de indvendige Haandflader mod hinanden. Med en Kniv renses den færdige Snor for strut-tende Straa. Mange havde et Erhverv deraf. En Sime maaler tre Favne og betales maaske endnu efter gammel Takst med tre Øre, Straaet iberegnet.

De Snilleste flettede i gamle Dage af dertil udsøgte Havrestraa smaa, fine Halmsaalere til Kvindfolkenes Træsko, f. Eks. Ungersvenden til sin Udkaarne. — For ikke at tale om alt Andet, hvad Karlen ofrede sin Fritid paa, for ad den Vej at vinde og glæde den Kvinde, som hans Hu stod til. Manden lavede ogsaa al Slags Husgeraad, til Eks., medens man er ved Halmbindingen, kan anføres, at han *gjorde* de fornødne Kurve af Straa eller Vidier. En Tørvekurv var jo en daglig Brugsgenstand. Han bandt finere, smaa Halmkurve til *Fruentimmerne* til at samle deres Sysager i, og en oval, lidt større til vor Moer til at samle Børnetøjet i, naar Familiens Forøgelse var i Vente.

Hver Mand gjorde desuden *Klodser* — Trætøfler, et stærkt yndet Fodtøj paa Fyn til Stuebrug, men som nu med de forbedrede Gulv- og Varmeforhold nok helt er gaaet af Brug — til sig og hele Familien, satte Hove under de tjærede Træsko med de skinnende *Blikkramme*, og mange lignende Ting kunde enhver fingernem — *velgørende, de Ældre siger velgørende* — Mand som Regel *lempe* — ∅: Fynboens machen.

En Mand havde i sin Tid et lille Bierhverv ved i Vinteraftenerne at lave Hægter, hvilket indbragte ham en Skilling for ti Par. Han kunde lave en 30 Par paa en Aftensund. Disse Hægter havde den Egenskab, at de kunde næsten ikke forgaa.

Lediggang kendte Ingen, hverken Ung eller Gamme. Man samlede omhyggelig alle Svinebørster sammen, og af disse lavede man da alle mulige Slags Børster, lige fra *Balberkosten* til Striglebørsten i Hestestalden, Kalkekosten, osv.

Til Stuearbejdet — *Pykkeriet* — hørte det ogsaa at skrabe Barken af Slaaen- eller Hvidtjørnstorne til Pøsepinde, at beklæde Staldlygten af Træ paa Siderne med Isterhinde, i Stedet for Glasruder, og at lave tynde Fyrstikker af Fyrretræ og dyppe dem i flydende Svovl.

De havde da Fyrtønder af Metal, fyldte med Savspaaner, til at tænde Piber ved. I Hjemmet benyttedes dog altid simpelthen til dette Brug en Tørveglød — Bondemandens *Fidibus* —, som han tog med Fingrene og lagde øverst i Pibehovedet, som han saa dækkede med en *Hytte*. Piben blev stoppet enten med selvskaaren Rulletobak eller med *Disertobak*. Denne sidste var en Tobak i Pundepakker, der til øverste Overskrift med store Typer havde: »Dieser Taback« — for derefter at fortsætte: »ist — o. s. v.«

Med bedre Vejrlig arbejdedes der i *Huggehuset* paa alle Slags Mark- og Haveredskaber som Tøjrestager, Køller og River. Man tilspidsede Gærdestaver og skrabe Barken af Humlestænger. Naar der bagtes, fik Manden Skafter og Stænger »bagte« — hed det — i Ovnilden. Det var Stokke af Hvidpil og Hassel, der brugtes til Forke, Skovle, Koste o. desl. Naar Manden kom med dette grønne Træ og lagde det ind i Ovnen ved Siden af Ilden, kunde det *sole*, svale, Ovnen. Det krævede Paapassenhed. Stængerne skulde ud, naar Barken begyndte at sprække. Barken gik da af. Og lige saa varm, som *Stavren* da var, skulde den rettes. Men saa fik man ogsaa, selv af lidt vinde og skæve Grene, disse glatte, faste, lige, solide Skafter, der nu vilde pryde enhver Husflidsudstilling, og som en Gang var en selvsagt prunkløs og stille Pryd for den vindskibelige og dygtige Gaardejers Materialskur. — Kun rent undtagelsesvis kunde en enkelt Mand eller Karl tage ganske *krænhændet* eller *fævorn* paa de indendørs Husflids- eller Huggehusets grove Arbejder.

De flettede Gærder fornyedes og udbedredes om Foraaret. Og som gamle Marts minder »hører« man Trækøllens Slag, for at drive *Gærdestavrene* i Jorden, og »ser« Mændene iførte Bælgvanter til at tage paa *Tornerisene* med, for at gærde. Man »ser« dem *stynne Pile* og »lugter« fra Husene *Æggekagen*, som Konerne *bakkede op med* til Mandfolkene, naar de kom ind fra Kulden paa den Tid, den skarpe Paaske-Østen. Ogsaa min-

des man sammen med denne Aarstid de Trær, der skulde fældes, og som under munter Opsang hivedes omkuld med en Snor, omfattet af mange Par Hænder, som Klemmer paa en Tøjsnor, og Braget, der gav Genlyd vidt og bredt omkring, naar Kolossen faldt til Jorden. Alt dette hører de første Fri-luftsarbejder til. Thi at stænge Humlen blev sædvanlig henlagt til Langfredag, da de fandt, at Paaskens fire Helligdage var for megen Fritid paa een Gang.

Den afskrabede Ellebark fra Humlestængerne anvendtes til at røge Saltkarrets Sulevarer med. Bøge- eller andre Træspaaner giver nemlig ikke Flæsket saa smuk Farve eller behagelig Smag. Paa samme Tid Flæsket hang i Røg — det var sædvanlig i Fasten —, tørrede man Maltet til Ølbrygningen for hele Aaret.

Allerede i Marts begyndte man paa Brygningen af det noksom bekendte gamle Øl eller Gemmeøllet til Sommerbrug. Dette Foraarsøl skulde brygges i Næde, saa stod det sig bedst. Blev man ikke færdig paa een Gang, opsattes næste Brygning til Maanen atter var i Næ-Perioden.

Bøgeasken fra Vinterens Baging og Brygning blev nu for en Del anvendt til at koge Vinterens Spind hvidt i, 3: Garnet af Hør og Blaar. Dette blev da bleget ved at trækkes paa Stænger, der stilledes op mod en solbeskinnet Mur. Et saadant Stillads af et Par store — horizontalt rejste — Stænger, hvilende paa Taget, og paa tværs en tre—fire Rækker Garn trukket paa Lægter, baade foroven og forneden, og derved spilet ud, saas en Gang ved hvert Sted som sikkert Foraars-tegn. Nu er dette et mere sjældent Syn.

Saa begyndte Travlheden i Mark og Have. Kvinderne maatte med i Marken at udjævne Muldvarpskudene, og ofte maatte de grave hele Haven, naar Karlene havde nok at gøre ved Plov og Harve.

Ved Foraarstide kan man atter sige: »ser« man derfor ved hvert Hus og Gaard et lille indgærdet Bed, der var anlagt paa et Hjørne af Møddingen, og som kaldtes *Plantehaven*. Der havde Husmoderen travlt med at skøtte om Planterne til Kaal og andre Urter. For ikke at bruge Penge gik hun her og syslede om Frøet af forrige Aars egen Avl. Men vi

ser det kun ikke mere. Nyere Metoder er taget i Brug paa dette som saa mange andre Omraader.

Naar Sæden er kommen i Jorden, og Kreaturerne er komne paa Græsmark, tager Mandfolkene fat paa at tække. Thi hvert Aar fornyes et lille Stykke af Taget. Derpaa gik man fremdeles videre med at oppudse Gaardens Ydre ved at *kalke og stølpe* — ved at hvidte Murene og farve Stolperne med Brunrødt, udrørt i Kærnemælk.

Omtrent samtidig vandt Kvinderne det blegede Hør- og Blaargarn og havde Hast med at bringe det til Væveren, for tidlig paa Sommeren at kunne faa Lærredet spredt paa Bleg paa Grønsværen.

I de første Junidage gik sædvanlig Faarevask og Uldklipping for sig, og derpaa tog man skyndsomst fat paa at karte og spinde Strømpegarn, at Pigerne ikke skulde savne Strikke-tøjet paa deres Vej til og fra Malkning — vel at mærke bærende Mælkebøtten paa Hovedet —, saalidt som naar Konen selv gik hen at *forstaa Tiden* hos Naboerne. Ligeledes skulde man nu sørge for et stort Stykke Vadmel af Ulden, der kunde bringes til Odense Sommermarked — St. Knuds-Markedet 10. Juli — og give en Skilling i Lommen.

Af den første Tids fede, gode Græsmælk lavedes Oste for Sommertiden, og Osteløbe var ogsaa et Produkt af Datidens Vindskibelighed. Naar man i Vinterens Løb slagtede Spædekælve, tørrede man Kalvens Kallun, der saa kaldtes et *Løbeskind*, og naar dette lagdes i den lunkede Mælk, skilte denne ad. Blandt gensidige Tjenester, den ene Kone ydede den anden, hørte det at laane, som der sagdes, *Leveskindet*, ud, naar En var i Forlegenhed. Thi eet Skind kunde være bedre end et andet. — At laane et Rugbrød o. L. var ganske almindeligt; til Gentjeneste kunde saa den Ene faa et Fintbrød bagt i den Andens Ovn.

At bage og vaske hørte jo til det almindeligt forefaldende gaaende Arbejde — hvorom senere.

Ved Midsommertid, naar alt Ukrudt stod i det rigeste Flor, hørte det til Kvindernes Pligter at afskære og indsamle al denne frodige Vegetation. Det var en almindelig Skik at samle Nælder og andet Grøftegrønt og brænde det til Aske.

Denne Aske var et Surrogat for Soda, før denne kendtes. Af den lavede enhver Husmoder paa Landet en Bygelud, der anvendtes til Vask, og som gjorde Tøjet hvidere end den sædvanlig benyttede af Bøgeaske. Træaske var jo heller ikke saa let at faa tilstrækkelig af. Brændet skulde købes, Ukrudtet ikke, og Luden af denne Aske erstattede ikke blot Soda, men tildels Sæbe med.

Alt efter Aarstiden at indsamle og vejre fordelende Urter til Krydderpose, Kamille- og Hyldeteblomster, Roser og Lavendler til Potpourri, de sidste tillige til en *Urtekost* til at lægge ved Linnedet, og alt Lignende var givne Ting, der aldrig forsømt. Stundom plukkede man Kløverhovederne af ude paa Marken med Haanden for at faa dette Frø fuldstændig rent og ublandet.

I gamle Dage har Kvinderne ofte klinet Lervægge, og de spredte Møg. I en gammel fynsk Landsbyvise paa 24 Vers fra 1775, »trykt i Odense Adresse-Contoires Bogtrykkerie og sælges sammesteds« (optrykt i »Dania« 1896–97), der gaar hele Landboaaaret rundt, og hvori Pigerne fører Ordet, har disse dog allerede paa Visens Tid protesteret mod at køre Gødning ud og sprede — eller som der sagdes — *strø Møg*.

»Høsten slap vi og krøb i
slemme skidne Vogne,
som er mesten Skik udi
alle Landsbysogne.
Men de burde skaffes af,
og de skulde give Straf,
som der tør en Hætte
til sligt Arbejd sætte.«

En Hætte betyder Pigeværdigheden.

Langt senere regnedes det til Kvindegerning at tage Del i Tørveskæringen. Pra Morgen til Aften gik Koner og Piger med bare Fødder og korte Skørter og trillede den tunge, vaade Tørvemasse fra Mosen opad Bakke til Spredningsstedet paa en Trillebør — *Hjulbar* —, som Karlene i Mosen fyldte. Naar Tørven var spredt over Grønsværen, stivnet og afstukken i Murstensform, var det væsentlig Kvinderne, der maatte *rejse og stable den*. Dette vil sige, stille hver enkelt Tørv paa Siden til Tørring og siden ligeledes stable dem i Hobe. Og

atter maatte de være med, naar Tørvene skulde bringes i Hus: i alt Fald naar de var kørt hjem, da at bære dem i Kurve fra Vognen til Kuben, samt stable dem der. Alt dette drøje Arbejde kan mangan en gammel Landsbykvinde tælle blandt sine Minder fra den naturskønne Forsommertid, før Høsten paa Marken gik ind.

Og hertil kan føjes, at Konen i Huset maatte ofte netop paa denne Aarstid ofre sin Middagssøvn for at passe paa, at Bisværmenene ikke fløj bort fra Kuben. Honning *gjorde Ydning for*, traadte i Stedet for, andet *Sødt*, saa længe den varede, og Vokset var en indbringende Salgsvarer. De Fleste solgte det Hele i raa og utilberedt Tilstand, men Enkelte bryggede Mjød selv. Mangt et Sted brændte Konen ogsaa i første Halvdel af Aarhundredet Brændevinen i Hjemmet, notabene i Smug. Thi det var allerede forud for disse Folkeminders Tid en forbudt Sysse. Derom senere.

Fra nu af samles Alt og Alle om *Slet*, Høhøst, Rapshøst og Kornhøst. Der dyrkedes da ogsaa i hin Tid Hamp til Reb, som før berørt. Den første Rughøstdag fejredes med Suppe. Den Dag, det sidste Straa var mejet, stillede Karlene hjemme i Gaarden og *hvættede for Kaal*. De hvæssede Lerne for at gaa løs paa Kaalen i Haven. Men en god Madmoder skyndte sig da at traktere med Æbleskiver og de fynske Livsdrikke, varmt Øl eller Most, for at skaane sin Kaal.

Umiddelbart paa Høsten følger den travle Efteraarstid med de korte Dage, Humleplukning og Hørens Behandling, med at lave Most af Frugt og Stivelse af Kartoffler, osv. Den gammeltdags Flid bevirkede ofte, at der arbejdedes om Kap. Hvor en Kreds var samlet, skulde man altid *strævs*. Ikke blot Vinterdage ved Kartningen, hvor Ulden blev afvejet, formedes *Tøjerne* med stor Iver, saa Bunken voksede i Hast. Men dette gentager sig bestandigt. Saaledes ogsaa ved Humleplukningen, hvor hver fik et Antal *Rusmer* at plukke Knopperne af i et stort, omfangsrigt Kar, om hvilket Centrum Deltagerne dannede Cirkelns Periferi. Ikke at kunne vinde med ved alle saadanne Lejligheder var meget *haant*, en stor Skam.

Af Sparsommelighedshensyn -- eller ved en mindre Avl --

kunde man tørre Hørren i Ovnen efter Bagning i Stedet for over et Baal i en Grav paa Marken. Men det var et baade farligt og nøjsommeligt Arbejde for Pigerne at fylde og tømme Ovnen mange Gange. Blev denne for kold, varmedes den paany med det ubrugelige Affald fra Hørren, der da saaledes ogsaa blev udnyttet, og andet Brændsel blev sparet. Ellers var det Skik at tørre Rug eller Boghvede i Ovnen efter Bagevarme. At feje den varme Ovn og sprede Kornet derinde var et anstrengende Hverv for Pigerne. Naar Kornet blev taget ud, blev det *sælet* gennem et Sold, frit for Støv og Aske.

Dernæst *stødte* man Most af Æbler og Pærer. Enkelte forstod ogsaa at koge søde Æbler til Sirup. Blomme-, Kreje- og Slaaenmost hører ogsaa med til de Sager, hvormed Huset forsynedes til Vinterbehov, og med til de Ting, der skulde *tages Lige af*. Thi hvad man havde *ukøbendes*, det var en given Ting maatte benyttes, dermed var man nøjeregnende. — Tidspunktet er da kommet, at Madmoderen maa tænke paa Indslagtningen. Først maa Lammene, efter at de er vaskede op klippede, strække Hals. Og saa kommer Lystestøbningen. Men om alt dette i et følgende Bind.

Den Tid var nu atter inde, da man var flittig inden Døre med det siddende Arbejde. Fra Mikkelsdag begyndte man at *sidde Aftensæd*. Da skulde Rokken atter være *gan-i-e*, da begyndte Pigerne at spinde for vor Moer. Aftensædet varede — akkurat som en god Jul — til Paaske. Efter Paaske skulde man ikke *sidde oppe*, men gaa i Seng uden Lys, og det fremdeles, saa længe Sommerens eget Lys brændte.

Man tog dog først for Alvor fat, naar alle Sulekarrene var fyldte. Man fik da Efteraarsulden kartet, spundet, farvet, vævet i Form af Vadmel og Hvergarn og syet til Klæder for hele Familien, hvilket skulde naas til Julehøjtiden. Dernæst tænktes paa Dynevaar med samt Fjerenes grundige Behandling til Fyld i disse.

En Hovedfarve eller Bundfarve til Hvergarns Kjoler var lavendelblaa. Kvinderne kom hos Smedden og fik de sorte Spaaner fra Esse og Ambolt og det gule Affald fra Slibestenen, og deri farvede de. Mangfoldige Ting blev hjemmefarvede paa forskellige Maader. *Købstadfarvet* blev kun de bedste Ting.

Mangen gammel Oldemoder har i den nyere Tid paa Husflidsudstillinger faaet Præmie for sit Spind af fint Hørgarn. Enhver Kone spandt selv sin Sytraad, den højeste Fuldkommenhed af Spind. Et Stykke af dette fine, jævne Garn blegede hun hvidt, et andet farvede hun sort, man kaldte det paa gammelt Dansk for *blaa* Traad.

Man var i Et og Alt konsekvent. Den selv samme Tarvelighedens Traad gaar sin støtte Gang gennem Stort og Smaat, systematisk forbindende det Hele.

Arbejds-Sammenkomster.

De uegentlige Gilder.

I Modsætning til det siddende Arbejde og de dagligdags Ting: at vaske, bage, brygge, kærne, lave Ost og passe Kreaturerne, kaldes saadanne Arbejder, der er bundne til bestemte Aarslister eller er udenfor det almindelige Omraade aparte Arbejde, med Betoning paa den første Stavelse, der lyder som *av*.

Paa Spørgsmaal om nogle af disse ældre, ofte saa strenge Arbejder med de primitive Hjælpemidler og Haandredskaber, overfor hvilke hele den yngre Slægt staar fremmed og blottet for al Kendskab til og Færdighed i, bemærker en Fortællerske: »Det Hele gik som en Visk, fordi det altid gik med Plaser og Kommers. Vi var altid i Perlehumør. Det var et sundt Liv. Vi gik med Glæde til vort Arbejde, og vi glædede os forud til hver *en Aarsenstid*.« En Anden: »Vi var jo saa *genem vun te' et*. Det var alt sammen kun en *Gevunthed*, og det kunde sagtens gaa, da vi ikke kendte bedre.« — Altsaa ligeledes En af dem, der forstod den lykkelige Kunst at tage Livet, som det er.

At *rive* Stivelse, *støde* Most, slagte, støbe Lys m. m. skal jeg i næste Afdeling komme nærmere ind paa. At plukke Humle, bryde og skætte Hør ligesaa. Men, som foran medtaget i Skildringen af Hjemlivet gennem Aarets Forløb, gaar de førstnævnte Sysler ind under Hjemnets egen, huslige Færd fra Dag til Dag som de indendørs Arbejder; medens de

sidstnævnte betragtes som de mere udendørs og grove Arbejder, der vel ogsaa hører med til det gamle Bondelhjems Forberedelser for at beskikke Huset til Vinterhold, men som i mindre Forhold bestrides af Husstanden selv som den Travlhed, Efteraarstiden førte med sig.

Men vel at mærke — og som tidligere her bemærket — saasnart som Afgrøden af Hunle og Hør, ogsaa Uldhøst o. s. v. er en Smule større, saa kommer Arbejdsformen: »Ved fælles Hjælp da Maalet naaedes« frem. Og man har saa her for sig den gammeldags Kooperation — Samvirksomheden gennem den gensidige Medhjælp — under Navn af Gilde, maaske endnu som en sidste Levning af de middelalderlige Gildesorganisationer i Broderskabets Aand.

De gamle Slægter kunde i hvert Fald lave Hverdags-Gilde paa en Pøsepind. Hver Aarstid, ja hvert Foretagende havde snart sagt sit Gilde. Det vil sige en Sammenkomst i Arbejdets eller Vedtægtens Tjeneste, hvor Levemaalet var et for Tilfældet staaende Mundgodt eller lidt *Opvagtning* efter frit Valg, der hævdede sig over den daglige Tarvelighed.

Det egentlige Navn var Gilde — altsaa en lille Smule Madgilde — hvor uegentlig en lang Arbejdsdag kan kaldes saaledes. Og dog kan man ogsaa gaa Aaret om med disse Samlag.

Smaafolk fik deres Jord drevet og Arbejdskørsel udført af Gaardfolkene paa den Maade, at de henlagde Arbejdets Udførelse til en bestemt Dag og da samlede saameget Mandskab, at det Paagældende kunde *endes* paa en saadan Dag. Paa denne Maade har man *Skovgildet*, naar der skovedes Brænde hjem for dem, der ikke selv havde Heste og Vogn, eller Gavntømmer til en Haandværksmand, samt *Pløjegilde*, naar Husmanden el. Andre fik sin Jord efteraarspløjet. Der vankede da *fersk Suppe* eller anden *Ralletét* — Rariet.

Saa er der de forskellige Haandværker-Gilder, hvor Traktementet gaar lidt ud over det Daglige.

Naar Væveren alleverede det færdige Tøj, bragte han det selv, fik sin Betaling og blev lidt godt beværtet. Husmoderen bredte Dug og satte ham til Bords med Brød, Smør og et Fad med alle Slags Paakæg; derefter varme Æbleskiver eller Pande-

kager med Sirup og tilsidst Kaffe. Dette kaldtes *Vævergildet*. Se senere Væveren samt det s. St. forekommende *Trændegilde*, hvilket dog endydermere er et rent og skært Navnegilde.

Naar Bymændene, sædvanlig en Dag i Julen, gerne den tredie, leverede Bysmeden det ham fra hver Gaard tilkommende Lønningskorn, — (omtales S. 90) — beværtede Smeden med lidt Mad og navnlig Drikke. Dette kaldtes at være til *Smedegilde*. Naar Smeden var færdig med at beslaa en ny Vogn, samlede Smeden, hans Kone og hans Folk hos Vognens Ejer til et *Bindegilde* med Suppe o. s. v., hvor ogsaa Hjulmanden var med.

I lige Maade fik Bygningshaandværkerne deres Rejsegilde, naar Kranen hejstes paa en Bygning, ligesom Høstfolkene fik, hvad der hørte sig til ved de givne Lejligheder efter de gamle Reglementer. Af disse Arbejdsgilder er Rejsegildet jo endnu bibeholdt baade for Land og By, samt Høstgildet — hvorom senere.

Blandt de mere selskabelige Sammenkomster var der et Par Fællesgilder, som ligeledes senere vil faa nærmere Omtale. Det var *Humlegildet* efter Humleplukningen og *Slaagildet* efter Slet, naar Høhøsten var til Ende. Ved disse Lejligheder samlede baade Gamle og Unge, og i Reglen endte disse Gilder med en Svingom, hvori Alle tog Del.

Dernæst Bymændenes Gilder: *Tjæregildet*, *Tyregildet*, *Ornegildet* og *Volmesgildet*. Alt dette gik paa Omgang i Bylaget for et Aar ad Gangen og paa Skiftedagen, naar en af disse Pligter skulde gaa til den Næste, afholdtes Sammenkomsten. Skiftevis tog man en Tønde Tjære eller to hjem ad Gangen og delte den med Nabolagets Folk. Og man skiftedes til at holde Tyr og Orne, henholdsvis hver et Aar paa hvert Sted. Tredie Juledag bragte Mændene Havre efter Hartkorn til Ornens Værtssted. Deri bestod Ornegildet.

Og en Gang om Aaret, Skøn Valborgs Dag, *Volmesdag*, Voldermisse (∴ den grønne Vold), *byttedes Allermænd*, Oldermænd, ligeledes efter Tur. Dette sidste skete med et Par ret fugtige Gilder, først hos den, der gik af, siden samme Dag hos den, der skulde være det — eller omvendt. Thi i nogle

Bylag holdtes Oldermandsgildet saaledes, at Mændene samlede hos den Nye og endte hos den Gamle. Men Skikken var, at der skulde drikkes en Tønde Øl. Derfor kunde det hændes, at mere end En blev »slæbt« hjem i den lyse Morgen. Byhornet opbevaredes altid i den fungerende Oldermands Hjem og flyttede saaledes med Raden rundt.

Naar der betalles Tiende, fik Tiendeyderne Drikkepenge af Præsten til en glad Aften, og disse omsattes saa — svarende til deres Navn — ved et *Tiendegilde* hos den, der stod for Tur til at være Vært. En noget nyere Tid føjede det allerede omtalte *Bytte-Avis-Gilde* til denne Art af Samvær.

Spindesiden havde ogsaa flere særskilte Maader at samles paa, der bar Navn af Gilde. Der var *Føringsgildet* — der udtales snarere som Fødnings- — naar de unge Piger forud for et rigtigt Gilde bragte Føring, d: Foræringer af Fødevarer til Gildesstedet.

Efter gammel Vedtægt fik de forskellige Haandværksfolk ved Mikkelsdagstid leveret nymalket Mælk til at lave Oste af. Denne bragtes da efter Morgenmalkningen, baaren paa Hovedet i den kridhvide skurede Bøtte, af Kundernes unge Piger til Bestemmelsesstedet. Her beværtedes Pigerne med Øllebrød med *Sødt* i — Vasser og Mjød hørte sig ogsaa til — samt Kaffe, og denne Sammenkomst kaldtes *Vullegilde*, efter det stedlige Udtryk for Valle.

Fra denne Skik stammer de saakaldte *Degneoste*, der havde et meget »lækkert« Ry paa sig. En lignende som ovenfor nævnte Mælkelevering tilkom nemlig tidligere Landsbylkererne som en pligtig Naturalydelse. Ogsaa Jordmoderen og flere Andre *tog imod Mælk* til *Sødoste*. Disse ypperlige Oste med Kommen i er senere gaet ud af Verden. For øvrigt brugte man slet ikke den Gang at *gøre Ost* af Skummetmælk.

Saa var der Hørbrydningen den Dag, Hørrer tørredes over en Grav med aabent Baal, og »Bro'e«-folkene gav den den første grove Behandling. Dette var jo Karlearbejde, men der var i Reglen en Kone med til at passe Ildgraven. Efter Hørbrydningsdagen fulgte *Skæ'egildet*, d: den muntre Skættedag, hvor mange Koner og Piger fra Morgen til Aften havde travlt med at slaa de sidste Skaller af Hørstænglen og bringe den fine Tave frem.

De sad da paa Rad ved deres *Skæ'fod* henad et Logulv med Hovedtørklæder paa, og jo mere de skættede, desto mere antog deres Hoveder Lighed med, som det rammende er bleven sagt, en afblomstret Fandens Mælkehøtte.

Kartegildet er vel nok det, der afgiver det mest talende Vidnesbyrd, og er det mest betegnende Billede for hele denne en svunden Tids Maade at arbejde i Flok paa, som i og ved Selskabelighed at krydre Arbejdet med Liv og Lyst.

Husmandskonerne mødte Kl. fire om Morgenen for at karte Ulden fra Efteraars-Faareklipningen. Senere efter Morgenrøgtingen kom de unge Piger til. Om Aftenen kom Karlene og fik lidt *Kræs*, hvad det nu faldt for at *bakke op med*. Enten sad de saa forspiste og dasede Aftenen væk eller livligt forlystende Selskabet med Bynyt, Viser og alskens Komers indtil Midnat.

Men de, der har været med til et saadant gemytligt Lag fra den gamle Husflids Dage, de er nu henimod eller over Støvets Aar. Det gælder baade den kvindelige aktive Part og den mandlige passive, Alle, der tog Del i denne vinterlige Sammenkomst. — Saa langt ligger et virkeligt Kartegilde tilbage i Tiden.

Skal jeg derfor skildre en saadan Dag, maa vi da atter tilbage til den lille, lave Bondestue og helst føres ind i en af dem, der var saa altomfattende, at de træffende er bleven lignet ved en Noahs Ark. Ind til Folket, der spøjte og lo og snakkede fra Leveren, uden at Nogen lagde deres Ord synderligt paa Vægtskaalen — saalidt som Spasen da blev lagt paa den allerfineste Vægt. Formelt og stivt gik det ikke til, hvor en større Kreds var samlet, men dog ejheller raat, saa Munterheden udartede udover, hvad der forstaas ved »Dyd og gode Sæder«, navnlig med Folkedannelsen den Gang i Betragtning, og i hvert Fald ikke ved et Kartegilde. Der var det den utvungne Gemytlighed og de naive Løjer Altsammen.

Forberedelserne til en Kartedag begyndte allerede Aftenen forud. Da sad Husets Folk, baade Mand- og Kvindfolk, i en Rundkreds og pillede og blandede Ulden. Den blev da fyldt i et stort *Vejegarn*, og denne Netpose blev anbragt ved Kakelovnen. Naar Ulden var *lunket*, var den lettere at karte.

Længe før Morgengry mødte saa en Stab af flinke Arbejdersker, Gaardens husvante Husmandskoner og Bysens unge Piger, hver med et Par Karter og et gammelt Hvergarnsforklæde under Armen. Som Betalingsmiddel gjorde den gamle Bondestand vidtstrakt Brug af Ordet: Een Tjeneste er en anden værd.

Efter den første Hjertestyrkning, en Bid Brød og en *Taar* Kaffe, tog *Kartepigerne*, saa kaldtes de med et Fællesnavn — der kunde være en halv Snes Stykker — Plads i Sengekammeret. Karlene ledte op i Huggehuset smaa Blokke, der tjente til Skamler; thi de skulde have højt Skød, naar de skulde karte. Hver fik en god Tot Uld i Forklædet og med opsmøgede Ærmer — Uld fedter, saa der kunde ellers let *blive Fedtekager* paa Kjoleærmet — skrabede de løs af alle Livsens Kræfter. Og at det gik »strygende«, kunde Ingen nægte. *Tøjerne* blev anbragte i en hjemmegjort Uldkurv, dannet af Tremmer. Naar den var fyldt, tømtes den af vor Moer selv oppe i Stadsstuen, og saaledes forløb fortsat Dagen lang, og dette var Festens alvorlige Del.

I Mørkningsstunden holdt man et Hvil paa en Timestid: og fra nu af kom Lystigheden først rigtig til Orde. Det gjaldt om, hvem der kunde komme med de bedste Paahit. Enkelte gjorde sig fremragende fortjente ved stor Oplidsomhed.

Allerførst gik det ud over Karlens Senge, hvori de ondskafuldt lagde opblæste Tarme eller Nelder, hvis saadanne endnu fandtes, strøede Hestehaar og deslige. Eller de gjorde sig den Ulejlighed at tage Bunden ud af Sengene og erstatte den med tynde Gærdestaver, som ved Brugen straks knækkede. Det kunde endog gaa saa vidt, at de ligefrem bortførte eller i hvert Fald gemte alle Sengklæderne. Ja, somme Tider *spiede de Senge* (gjorde dem i Uorden) i hele Nabolaget.

Efter at have spillet Karlene mangt et Puds af denne Art, tog de sig sædvanlig en Svingom inden Døre i Stadsstuen. De, der kunde nye Danse, maatte lære dem fra sig. De *tog da sammen* midt paa Gulvet. Datidens Folk var altid parat til Dans. De kunde danse paa Lergulv i Timevis efter den travleste Høstdag og det tilmed uden Slinger i Valsen, naar man da ikke netop vil anlægge en Bournonvilles Maalestok.

Thi lagt paa Kunstens Vægtskaal vilde Resultatet vistnok blive det, at Dansen blev vejjet og fundet for — tung.

Naar saa, efter at Narrestregerne havde faaet tilstrækkelig Luft og haft frit Spillerum, Aftensædet begyndte, sluttede man sig rundt paa Gulvet om *den lange Lysestage* (der i nogle Egne af Landet gik under Navn af Lysekællingen), som anbragtes i Midten som en Nikonge i et Spil Kegler, og som efter bedste Evne lod sin Praas skinne over hele Forsamlingen. Dette Lys maa absolut mindes, naar man vil have hine Tider hølyst.

Klokken syv fik hele Huset Grødnadver om Langbordet i den forreste Stue, og naar man saa begyndte at karte videre, kom Byens unge Karle for, som Paaskudet hed, at hente hver sin Pige. Thi, hvor Godtfolk er, kommer Godtfolk til.

Som Regel hilste de først udenfor ved at løsne et Bøsseskud eller to, ofte medbragte de en Rumlepotte og somme Tider mødte de udklædte og maskerede. Maskerne var *lempe* af Pigerne selv. Købeværk kendtes ikke. Det hjemmegjorte Kram ydede ogsaa tvefold Fornøjelse; først morede det at danne det og senere at bruge det — hvad kunde man saa forlange mere? En saadan Maske var lavet af Karduspapir og malet med Kørnøg og Brunrødt. Det Første kunde være en Levning fra Tilberedelse af Selesværte, det Sidste ligeledes en Rest, der henlaa ubenyttet, fra der sidst blev sat Kulør paa Gaardens udvendige Bindingsværk.

Det hændte ogsaa, at Karlene begyndte med *at ryge Pigerne ud*, d: at lægge en Dør op over Skorstenspiiben, hvorved de fyldte Stuen med Røg. De var da udefra Tilskuere til, at Kvindfolkene derinde først begyndte med *at pirre op* i Kakkelovnsilden. Naar det saa ikke hjalp, *smak* de Vinduerne op. — Endelig maatte de »skarns« Karle saa aabne for Trækken i Skorstenen.

Naar Karlene var blevne bænkedede, skulde de begribeligvis have lidt *at leve af*. Madmoderen kom da frem med f. Eks. Æbleskiver, Smørrebrød, Øl og Dram, og disse Sager sattes til Livs under formøs Skæmt og ubehersket Latter og under Visesang fra Pigerens Kreds. Til at tralle en Vise var Enhver parat, medens de rappe Hænder gik, og ved et Kartegilde blev der sunget om alt mellem Himmel og Jord; ja, det

kan endda ikke forslaa. Thi baade det Overnaturlige og de Underjordiske, baade ond- og velsindet Troldeøj maatte med, og de havde et rigt Væld at øse af. Viserne blev nemlig *opdagede* af de snilleste Hoveder blandt deres eget Folkefærd.

Hvor der var Kartepiger, fyldte en skingrende Visesang snart det snevre Rum, den trykkende Luft generede ikke; thi det forstaar sig af sig selv, at Luften derinde ikke kunde være af første Klasse. Det samme kan siges om Viserne. De var vel heller ikke altid af første Slags; men lad os alligevel rejse Kartepigerne det Æresminde, at de har holdt megen livfuld, frisk og køn Almuepoesi i Live, og dette foregaar jo, længe før der nogen Sinde eller i hvert Fald synderlig var tænkt paa Bøger og Blade til Oplysning og Underholdning i den jævne Bondes Hjem.

En gammel Meddelerske retter i sin Beretning den Beskyldning mod Karlene, at: somme Tider sad de bare *og task i Kortenspillet* for deres egen Fornøjelse og for at tjene Penge, og hun lægger da deri den Anke, at de just derved var til Dels ude af Spillet. Mere Liv kom der over hele Linien, naar de gav sig til at spille *Femkort, det sidste Stik en Kæreste* blandt Pigerne. Var denne Spøg saa gaaet Raden rundt, og Pigerne nu ikke var tilfredse med det foreliggende Udfald, saa *sang de sig selv en Kæreste til*, og det ikke altid blandt de Tilstedeværende. Nej, de kunde, saa siges der, *syng dem til over hele Landet*. Hertil brugte de deres egen Formular, og den lød saaledes:

»Som med Glæde og med Fryd
og med Valdtonens Lyd
vil vi drikke »Hans Persens« Skaal,
denne Ungkarl mild og from,
som til denne By nu kom.
Denne Skaal vil vi drikke med Hønnør.

Som med Glæde og med Fryd
og med Valdtonens Lyd
vil vi drikke »Maren Hansdatters« Skaal,
denne Jomfru mild og sød,
som i denne By er født.
Denne Skaal vil vi drikke med Hønnør«.

Har saa vedkommende »Maren« eller »Mette« svaret »Ja«, fortsættes:

»Som med Glæde og med Fryd
og med Valdtonens Lyd
vil vi drikke begge deres Skaal,
disse unge Folke from,
som til denne By nu kom.
Denne Skaal gaar for dennem rundtenom.«

Svarer Pigen »Nej«, afbrydes Sangen med to første Vers, og der begyndes da forfra med et andet Karlenavn.

Naar saa Ungdommens rige Forraad af al saadan Morsskab langt om længe truede med at slippe op, saa hjalp der ingen kære Moer, saa maatte de gamle Koner op med deres Bidrag til Underholdningen. De kunde Viser fra mange ædle Aar tilbage, alenlange Viser, som det ikke var Hvermands Sag at huske, de rigtig gamle *rørendes* Sange om Elskovens Fryd og Smerte og Skæbnens lunefulde Spil, om det urgamle Hjertets Sprog, der til alle Tider vil vedblive at være evig ungt. Vi giver da først en gammel Oldemor Ordet for en yndet, gammel Bondevise om Kærlighed:

»En venlig Aften under Rosens Ly
sad Edmund ved sin elskte Toras Side.
Alt slumred' trygt i Skov og Mark og By;
thi det var henad Midnats tavse Tide.

— — — — — «.

Saa var det den Næstes Tur. Men naar det blev for *kiv-somt* — saa de sad og blev helt *sjamske* — at blive ved med de monotone Sange om de tunge Livsskæbner, der kunde trække Vand af Øjnene, og hvortil de grebne sagde deres fynske Udraabsord: *Higia-higiane!* eller *Higianedov*, disse Sange, der var trange og lange at komme igennem som et ondt Aar, — saa anslog de igen de muntre Streng. En kunde Visen om, at »Frier ønsker alle Piger, gerne jeg vil meddele Dem«, — en Anden Markedsvisen om »Den smukke Jette og hendes Friere«. Den manede til Beslutsomhed, idet dens første Vers lyder saaledes:

»Min Smukke! Tænk dog paa,
at kort er Livets Sommer.
Du ej for kræsen være maa,
naar der en Frier kommer.
Thi hvis Du ikke Een vil ta',
saa vil tilsidst Dig Ingen ha'.«

Det kunde ikke nytte at undslaa sig. Enhver maatte yde sit Bidrag. En besad Færdighed i at spille paa Redekam og maatte da give nogle Numre til Bedste, der virkede som en ren Koncertnydelse, og som Følge deraf maatte gives da capo — forfra igen. En Anden kunde fortælle — saa det var en Gru — gamle, fæle Historier om Spøgelsers, Hekse og Genfærd, jo galere, jo bedre. En Tredie udkrammede fantasirige Eventyrfortællinger og underfulde Sagn om Adelsdamer, Prinsesser og forvandlede Kongesønner — vel sagtens de selvsamme Skildringer, som de gamle Koner i Odense Graabrødrhospital fortalte Drengen H. C. Andersen, og som blev til de »Frøkom, som nu gro i Eventyrets Rige«.

Selskabet sad imidlertid — vel at mærke uden at Fliden led Skaar — lige maalløs lyttende og fulgte Foredraget med spændt Opmærksomhed, hvad enten Stoffet var oplevet eller *opdigtet* — d. e. det almindelige Udtryk for al utrykt, folkelig Digtning. Og saaledes gav En og Hver sit Besyv med i Laget, og saaledes holdt de Underholdningen og Arbejdet gaaende lige til Midnat. Det Hele gik som en Barneleg. Og Enden paa Legen og den lange Arbejdsdag — næsten Døgnet rundt — var da en saakaldet *Kvældsnadver* ved Midnatstid. Den bestod af varm Steg med Rødbeder, kogte Svedsker og alt andet brugeligt Tillbehør som ved et »rigtigt« Gilde. »Naa!« tænkte vel sagtens den gode, gamle vor Moer, »skal der være Gilde, saa lad der være det!« — Og først saa, naar Alle havde taget for sig af Retterne, alt hvad de *mægtede*, og slet Ingen kunde mere, hverken af Mad eller Tidkort, ja saa

var det paa de Tide, man føjed sig til Sengs,

som den gamle Byvægter rigtignok forlængst havde sunget.

Alle bøde da Godnat og forføjede sig hver til Sit.

Da mange af disse saakaldte Gilder holdt sig udover Trearskrigen, om ikke just med det rigtige Tilsnit og under alle de gamle Former, eftersom de nyere Slægter nu lidt efter lidt begyndte at forlade saavel de gamle Dages Frispas som Forfædrenes Arbejdsmetoder, skal jeg her medtage nogle Vers af en Pige i et af de nordfynske Sogne, en lille Vise, der i

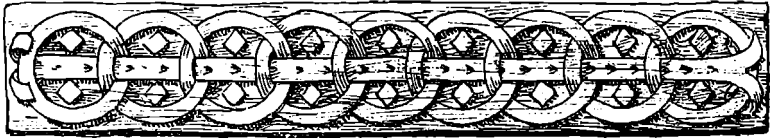
sin Tid blev flittig foredraget ved Arbejds- og selskabelige Sammenkomster. Den afspejler »Aanden fra 48« helt ude paa Bondelandet, og den er som en Aarels første Sneppe, som en Blænker, for Kvindernes Væren-med. Og ved den af Kvinder nys rejste patriotiske Bevægelse faar den næsten en vis Aktualitet.

*Jeg gerne gik i Krigen,
for Danmark ogsaa med,
men jeg er kuns en Pige,
det Svar jo finder Sted.*

*Kan jeg dog ikke lære
den hele Eksesits?
og ej Geværet bære?
Det tror jeg ganske vist.*

*De tror, jeg mangler Modet
og Styrken i min Arm,
dansk ruller i mig Blodet
og Haab mod Sejren varm.*

*Ja, dansk jeg mig jo kalder
og dansk af Hjertet er,
hvad om jeg ogsaa falder,
det var for Danmark kær.*

Folketyper i og udenfor Familienlivet.

Tjenestefolk.

TYENDET var som Led af Familien. Mange af disse Folk var gamle i Gaarde og gik op i Stedets Ve og Vel som deres eget. En Tjenende satte en Ære i at vise Troskab i sit Kald. Der skiftedes nødig i Utide, og det regnedes for en Skam at have saadan *Bisse i Stjerten*, at En ikke kunde slide et Par Træsko i samme Husbonds Brød. Ved Skiftetidene plejer nu de jubilerende Tjenende at blive dragne frem i Aviserne. Men dette Slags Bladstof bliver sjældnere og sjældnere, ja, er ved at rangere med det meget andet Ualmindelige, som betegnes med, at det ikke »gror paa Træerne«. Havde man i tidligere Dage haft Pressestof som nu, da vilde visselig de »lange« og de »tro« Tjenester have kunnet overbyde hinanden — akkurat som nu de lange Straa og Kæmpekartoflerne. Og dog, trods alt dette hørte man ogsaa den Gang Klagemaal over Tyendet; thi Mennesket forbliver til alle Tider sig selv lig.

Om Pigernes og Karlens Kamre er forud talt som Parter af Boligen.

En Piges Pengeløn var en Gang 16 Mark halvaarlig, senere fik en konfirmeret Pige 4 Rigsdaler om Vinteren og 5 Rigsdaler om Sommeren, og siden, naar hun kunde gøre et stort og strengt Arbejde i en større, *tungavlende* Gaard med langt til Mark og Malkning — thi om dette var Tilfældet, eller Gaarden *laa lige i Jorden*, gjorde selvfølgelig en betydelig For-

skel, — kunde hun faa 12 Rdl. En Karl fik 15—18 Rdl. For Resten fik en Pige Hvergarn til et Forklæde, Lærred til en Særk, et Faar *født*, fødet, og et Fjerdingkar Hørfro saaet — Uld og Hør forarbejdede hun saa i Fritiden — et Par Træsko leveret, o. s. v. Disse sidste forskaffede Husbonden sig billigere ved at yde Træskomanden Kørsel og andet Vederlag. En Dreng kunde ligeledes faa et Par Træsko, et Stykke Skjortelærred, et Pund Uld og vist grumme faa Skillingen. Undertiden beholdt Husbonden ham for Føden Vinteren over for at være vis paa, at de kunde faa ham igen næste Sommer.

I Bondegaarden spandt, som allerede omtalt, Pigerne alle de søgne Dage for Madmoderen. Lørdag Aften, naar Pigen var færdig med det gaaende Arbejde, regnedes derimod for hendes egen, hvor hun kunde sysle med sit eget Værk. I hine Tider giftede et Par gode Tjenestefolk sig ikke, før de havde en Smule paa Kistebunden og lidt *baade til at sidde og ligge paa*. Til det Sidste regnedes en Sengs Klæder og tre Par Lagner, og dette kunde en Tjenestepige virkelig naa at skaffe sig ved Fritidsarbejde.

Paa Herregaarde, i Præstegaarde og hos Folk udenfor Bondestanden fik Pigerne deres Spind afvejet for hver Uge. Naar de afhaspede det spundne Garn, skete dette paa en Haspe, der æggede Kappelysten, idet den slog et lydeligt Slag for hver Hundrede Omgang. Den Pige, der da først blev færdig med det fastsatte Antal Omgange, havde saa den øvrige Tid af Ugen til egen Raadighed.

Tjenestefolkene plejede at give Afgang og Igang til deres Kammerater. Denne Fest bestod i et lille beskedent Kaffegilde.

En Dreng — særlig Hyrdedrengen — havde det ofte ikke godt i de Tider. Han blev jaget tidlig op, saa han gik og halvsov og gned Øjnene paa Vejen ud til Marken til Køerne, til en lang og kedelig Dags Tjeneste. Han fik en Madkasse med, der ikke var *søe-e-le*, synderlig, eller ikke var *til at være stolt af*, og kun en simpel Skemad Levnemad, naar han kom hjem og tidt var vaad til Skindet. Thi kun altfor ofte vankede der en vaad Trøje i Tilgift paa alt dette.

I Efleraarets Slud, naar Køerne gik løse paa Stubmarken, kunde man have ondt af de sølle, tyndklædte Smaapurke og

deres Friluftsliv. Da var de smaa Vogterfyre nemlig med til at skabe et medvirkende Led af Aarstidens Fysiognomi. Det var, naar de paa Markvejen, i Mørkningen, højrrøstede og af alle Livsens Kræfter svang den lange Piskesvøbe paa det korte Skaft, for at holde Styr paa Skaren af de firføddede Under-saatter, naar de, selv drivvaade, drev det vaade Kvæg hjemad i store Kobler, hjem fra Mark til Stald.

Naar Tøjrekvæget skulde ledes hjem om Natten, naar det var for koldt for det at *at ligge ude*, gjaldt det om at have en god *Kovleko*, saa kunde den styre hele Flokken. Men ogsaa da hørtes dog langs Vejen Hyrdedrengens sædvanlige Raab, som: *herop, hop!* og Benævnelser som Brogen, den Tykke, den store Røde, den lille Blakkede, den Hjelmede, eller Tiltale som: *Naa, se du kan dy dig, dit Kølleho'e*.

Ogsaa naar Køerne bissede i den varme Tid, hørtes de samme Udbrud, og atter da knaldedes løs med Piskens Sejlgarns-sinæld for at holde sammen paa de Køer, der tog sig en Afstikker. Og en otte-ni Aars Dreng eller Pige, der var sat ud for at *passé Køer*, havde det da heller ikke *for godt*. Det kunde imidlertid ikke saa sjældent være Gaardmandens egne Børn i samme Alder. I Sandhed, de fik som Børn at føle, at »Sønden Sol og norden Vind, det kan bage Hyrdens Skind«.

En ældre Mands Meddelelser fra hans første Tjenestetid bekræfter det Ovenstaaende. Lad mig referere hans Udsagn ordret: »Jeg kom et Sted saa tidlig op om Morgenens, at jeg gik med halvt tillukkede Øjne og omtrent sov paa Markvejen ud til Køerne. I Efteraarskulde og Slud gik jeg, naar jeg drev Køerne i Marken, og krøb langs med Hegnet paa Læ-siden af Vejen. Tøjet var vaadt fra den ene Dag til den anden; jeg havde ikke Noget at skifte med. Sommetider fik jeg for lidt til Davre, naar jeg blev kaldt for tidlig paa, saa var jeg ikke udsovet, det var jo i Vokseaarene. Saa spiste jeg Mellemmaden kort efter, og saa blev Tiden forfærdelig lang, før Nogen fra Gaarden kom ud og afløste mig, saa jeg kunde gaa hjem til Middag. Men det var ogsaa sjælden varm Mad, jeg saa fik, og det var saaledes aldrig andet end Lev-ninger fra de Andres *Une-Mad*, Middagsmaaltid. Om Vinteren spiste jeg ganske vist med ved Bordet, men Drengens Plads er ved den nederste Bordende, og saa længe man tjener for

Dreng, maa man vente til allersidst med at sætte sin Ske i Fadet. — — Om Vinteren frøs jeg ogsaa tidt. Drengens Sengklæder var ikke af de Bedste, og mine egne Klæder var gerne tyndslidte. Jeg husker et Par brune Bukser, de var ikke *Mange* værd. Men gik jeg *og hængte af* en Dagstid eller *skrattede ilidt*, saa gik det jo snart *hen*, i de unge Aar er man ikke saa længe om at blive *kanter* (kvik) igen«.

Paa større Steder maatte Drengen være Allemands Dreng, ofte løbe til Nar hos Naboen at laane Genstande, der ikke eksisterede, men som gaves adskillige gængse Fantasinavne, som f. Eks. en *Puseskraber*, *Møddingrenser*. Han fik da en Sten eller Tørv i Posen med hjem, hvor de ældre Karle saa syntes, at det var Spænd at gøre Drengen *hu'en a'et*, flov af sin Bedrift.

Noget Lignende kan siges om de smaa Pigebørn, der efter Konfirmationen kom ud fra deres Barndomshjem for derefter at staa paa egne Ben. Kom de ud paa et større Sted, saa havde saadan en *Stik-i-Rend-* eller *Kom-her*-Pige det ofte heller ikke bedre *end lige til*.

Og den karrige Bonde betalte hellere den Treskilling, som Skolemulkten androg, end at undvære Tjeneste-Drengen eller -Pigen til at sidde paa Skolebænken de tre Dage om Ugen. Dette — og meget Andet — er Fædrenes Synd, der som en Nemesis — som Aarsag og Virkning — falder tilbage paa Nutidssamfundet i den Folkemisère, som nu hænger Landet.

Selvfølgelig maa ogsaa nævnes mangt et godt Madsted med en blødhjertet Madmoder, hvor et Fattigbarn, enten som *Tøjrebud* eller *Lillepige*, da fik sig et Hjem og ikke blev *skudt af* i nogen Retning, men nød Børneret og maaske ogsaa blev *skunt* Et eller Andet *til* (*skaanet til, set til Gode*). Og de kunde vedblive at have et godt Tilhold dér frem i Tiden — da sige allen Fals saalænge de Gamle stod for Gaarden. Ja, undertiden for hele Livet, selv om Søn eller Datter traadte i de Gamles Sted.

Husfolk.

Næst de faste Folk hørte Daglejeren og hans Kone, der gik til Haande, til en gammeldags Husstand i en velstillet Bondegaard. Ogsaa til disse Folk udrededes Lønningerne for Størsteparten in natura. Tærskeren fik hver tyvende Tønde Sæd, Kartoffeloptageren hver ottende *Red*, Række, paa Ageren. Hvor Mellemværendet afgjordes i Penge, fik Husmændene en Marks Penge, undertiden taltes det i Skillinger, i Dagleje hos Gaardmændene, senere to Mark. Og naar Daglejeren stillede Kl. fem om Morgenen i Mulm og Mørke, kunde Husbonden sige: »Jeg tykkes, Du kommer sent i Dag«. En Ærindekone gik en Milsvej frem og tilbage for en Otteskilling.

For Resten hvilede Forholdet til begge Sider paa Genydelser. Thi saa man en Indsiederfamilie med mange Børn i et *iolles Hus* (jordløst), var der saamænd *ingen Armod kendt*. Sunde og raske var de *til de fleste Tider*. Var der smaat hos saadanne Folk, blev de hjulpne med Gaver. Af Klæder skulde der ikke saa meget til. Strømperne *smed de, saa saare det blev blidt* om Foraaret. Ja, Børnene løb den meste Tid af Aaret om paa bare Ben. Og naar de Bedrestillede *kastede et Stykke Klædemon af*, saa lod disse dette komme Fattigfolk til Gode — hver sine.

Husmanden fik jo Kosten paa Gaarden. Ofte var ogsaa hans Kone i Dagleje til Vask, Høst- eller Havearbejde; Børneflokken holdt sig da til, og paa *en Mundfuld Mad* saa man ikke den Gang saa nøje hen paa en Gaard af den Størrelse, at der holdtes fremmed Hjælp. — Dette kan forekomme som en Modsigelse af det Foregaaende om Smaaligheden *med Føden til* et Skolebarn. Er det dog ikke. Thi her tænkes paa to forskellige Husbondssteder. De mindste Børn fik gerne deres første Pladser paa de mindste Steder, hvor der ellers ikke holdtes Folk eller blot holdtes et enkelt Tyende. Hos *Stedmandens* kunde Kampen for Tilværelsen være brydsom nok for Familien selv, deraf resulterede saa mangen Gang den karrige Behandling, der blev det lille fremmede Tjenestebarn til Del — selvfølgelig kunde det ogsaa skorte paa Hjertelag. — En Gris fødte Husfolkene op til Vinterhold, og saasnart Børnene kunde komme fra Haanden i 8—9 Aars Alderen, blev de *sat*

ud. Paa denne Maade kunde Manden føde en Familie med sin lave Lønning.

Ogsaa i disse Huse var Fliden stor og Fordringerne smaa. Men — trods alt — kneb det dog alligevel tidt at slaa sig igennem. En Husmand har før maattet sælge sin Ko for at faa sin Skat betalt i rette Tid. Fik Koen Kalv, *godt det samme*, saa gik de til Købstaden med Smørret for at faa Midler til at klare *Tiendepengene*, Skat og andre Udgifter. Saa spiste de selv Fedt og var glade til, naar de bare kunde svare hver Sit.

Naar Manden ikke kunde faa Tiden dertil efter sin sene Fyraften eller om Søndagen, saa bragte Kvinderne Mølle-sækken hen til den Gaardmand, der først skulde til Mølle og vilde tage Husmandskornet med. Ofte kunde det være forbundet med meget Besvær, og kunde det ikke ske paa denne Maade, saa maatte Arbejdsmanden alligevel selv afsted med sin Trillebør den lange Møllevej.

Den jorddrivende Husmand kunde faa et Faar *til Halles* hos Gaardmanden. Naar Faaret havde to Lam om Foraaret, blev baade Faar og Lam græsset sammen med Gaardens Faar, og om Efteraaret fik Gaardmand og Husmand hver den halve Uld og hver sit Lam til Slagtning. Husmanden kunde ogsaa laane Heste og Vogn hos Gaardmanden til Kørsel og Søndagspløjning. Ligesaa kunde Daglejeren faa Lov til gratis eller for et lille Vederlag at skære tre-fire Læs Tørv i *Mandens* Mose om Søndagen. Han fik da Konen og et Par andre Mænd til Hjælp. Han kunde ogsaa lægge Tørv op *til Halles* med Mosejeren, i lige Maade som Fattigmanden ryddede Stubbe i Skoven om Vinteren og fik Lov at beholde Trunterne som Vederlag for Arbejdet at fjerne dem.

Der gik ikke saa megen Ildebrændsel til. Naar man aabnede Halvdøren til Smaafolks Huse, havde man altid Ovn og Esse i den aabne Skorsten ligefor i Fremmerset. Her lavede Konerne deres Smule Mad ved en Ildgryde eller Trefod, og her blussedes gerne med Torne- og Risbrænde og al anden Slags Top og Affald. Det røg. Derfor stod i det mindste den ene af Halvdørene aabne, saa et brændende Baal lyste i Reglen En først i Møde, naar man nærmede sig en saadan Hytte.

Gulvet i Forstuen, hvor Ildstedet var, var lagt med toppe Kampesten. I Stuen kunde det være brændte Mursten eller stampet Ler. — Her hævde tidlig om Foraaret en Rugehøne eller to oppe fra Gaarden en mere lun og rolig Plads, end der kunde skaffes de tidlige *Liggehøns* hjemme. Naar Huskonen saa bragte Kyllinghønen med sin Yngel hjem, fik hun Vederlag i andre Naturalier i Forklædet tilbage.

Lejligheden spændte ikke over mange Fag, og Stuen havde intet overflødigt Tilbehør. Sengen kunde godt regnes med til det søm- og nagelfaste Inventar; thi den bestod af et Par Brædder, tømret til Væggen. Naar Børneflokken var stor, puttedes de større Børn til Nattelje i en Slagbænk, de Smaa havde Ægteparret hos sig i Fællessengen. Et Par Gange om Aaret fik Arbejderen en *Kær* Langhalm og en *Klapning* Rugfoer paa Gaarden til frisk Sengehalm, som den dagtrætte, men fast utrættelige Slider saa kom slæbende med paa sin Ryg, saa han lignede en indbunden Pumpe ved Vintertid.

Der var intet Klokkeslet for Fyraften i de Tider. Man tænkte blot paa det Formaalstjenlige under hver forefaldende Gerning; man blev ved, til man var færdig. Det var derfor sent efter Solbjerg, naar Plejltærskeren eller Høstmanden — Vinter og Sommer — gik fra Arbejde med sin lille Stump-pibe i Munden. Da traadte han tungt i Træskoene, saa hans Gang hørtes og kendtes paa Afstand. Ja, hans Fjed gav Genlyd helt ind i Beboelserne langs Vejen, han passerede — undertiden en lang Vej. Næste Morgen ved Daggry styrede han sin Gang ligesaa lydeligt tilbage til Arbejdsstedet. Saaledes randt hans Liv ensformigt som et Timeglas, der atter og atter vendes paany.

Ofte gik ogsaa Konen paa Dagleje, og det var haardt Slid at *to Klæder* og hjælpe i Gaarden med det groveste Slid. Men desuagtet skinnede i adskillige af disse Husmænds og Indsidderses Stuer den lille, smalle Vindueskarm af Renhed, og den skurede Bordplade kunde være blændende hvid. Men ogsaa nogle Smaafolks Hjem kunde i Henseende til Hygge og Properhed være af den Beskaffenhed, at man helst maa lie om disse Boligers huslige Forfatning, især saadanne, der desværre kun havde *en Skidte-Lene* til Huse.

Og dog er der fra de smaa Rønner og saadanne Livsvil-

kaar udgaaet den korporlige Arbejdskraft af Mænd og Kvinder, der har været Redskabet til at gøre Danmark til et agerdyrkende Land med Kvæghold, Smørudførsel, Svineavl og Verdensry — samt de Fædrelandsforsvarere, vi nu hædrer som Veteraner.

Før den almindelige Værnepligt blev indført, da de Velhavende kunde *leje for sig*, da var det hine kraftige Ungkarle fra Hytterne og Boelsstederne, der, naar de *trak sig fri, lod sig stille* for Købmandens og den rige Bondes Søn. Derved kom de til at udgøre saa stor en Part af dem, der den Gang trak i Kongens Klæder.

Sønnerne fra de mindste Hjem blev saaledes dem, der udførte Hovedparten af haade Kongens og Bondens Tjeneste. Lad os derfor mindes dem som Landets Bærere paa disse Felter og i bedste Betydning kalde dem »Kulturens Stridsmænd«.

Haandværksfolk.

Af Haandværksfolk var Smeden ubetinget den mest eksstimerede — *den vildeste* — og Skrædderen den, der var lavest anskreven, næsten halv ringeagtet. Da Væverne og Skrædderne ofte var lidt vanføre og for svagelige til det grove Arbejde, er det bleven til en Benævnelse for en forfrossen Fyr, eller En, der ikke er vant til Høstarbejde eller andre strenge Arbejdsdage: *Du er en rigtig Skrædder. Jeg er i denne Tid en halv Skrædder*, siger den, der befinder sig mindre vel. *Der gaar femten Skræddere paa et Pund og Pressejernet med. Der gaar femten Skilling paa en Skræddermark*. Og det er et Udtryk om den Ende Garn, hvormed en Synaal trædes, at *doone Skræddere tager lange Naals*.

Det er Skrædderne, det især gaar ud over. Thi der gives et Utal af saadanne syndebukagtige Skræddersprog, lige til Skældsord. Alle Dage har Folkesnakken gjort Nar af denne Profession og dens Udøvere. De Mundheld, Haansudtryk og Fabler, der har levet i Folkemunde, viser, at denne Stands Saga af snertende Ord er meget omfangsrig.

Mod Murerne er der ogsaa et lille Udfald i det Ord: *Der siges Gud ske Lov til Murere og til Skræddere, baade naar de kommer, og naar de gaar, paa Grund af den Uryd, deres Arbejde foraarsager.*

Til Hørens og Uldens Omdannelse, ligefra Raastoffet indtil disse Produkters endelige Bestemmelse, behøvedes blot Væverens — af og til Farverens — og Skrædderens Hjælp. Ellers var det Husets egen Flid altsammen. Væveren udførte sit Arbejde i sit eget Hjem, men Skrædderen sad i Huset, hvorved den sidste Haand paa Værket atter blev til Hus-Flid. Han førte ligesom senere Sypigen to-tre Hjælpere med sig, saa det var en farlig *Rykkentilfyr* med Nattelegis og Ophold i de Dage, det stod paa.

Men Sypiger, det nu Alle vilde være og kun altfor Mange er, kendtes aldeles ikke før i Aarene henad Treaarskrigen. Indtil da var al Kvindestadsen under Skræddersaksen. *Mandfolkeskrædderen* syede baade Mands- og Kvindedragten. — Sypigerne blev der snart gjort Stads af. De blev trakterede med Kaffe fem-seks Gange om Dagen.

Dog, de gamle Skræddere var, trods alle de Spottegloser, Remser og Talemaader, deres Haandtering i Tidernes Løb har været Skive for, egentlig et tappert Folkefærd. Siddende med Benene over Kors paa Bordet, op ad tilfrosne Ruder og stadig skiftende deres Logi i kolde Rum med kolde Senge, kan de ikke have været saa kuldske og forfrosne, som Folkevittigheden vil gøre dem til. Skræddernes lange Synderegister fra gammel Tid skal dog ikke yderligere opfriskes her. Men foruden alt det, der lidt ondskafuldt har været paaduttet denne Haandværkerstand, skal derimod hellere mindes om, at Skrædderen har Æren af eller er Ophavsmand til, at Tusmørket kaldes *Skrædderrusset*. I Skumringen plejede de flittige Folk nemlig først at trække lidt frisk Luft og holde et kort Pusterum.

Og til Gengæld for de mange Stiklerier maa man ikke glemme, at paa eet Punkt blev de særlig begunstigede og hædrede fremfor deres Medborgere. Enhver god Husmoder støbte nemlig nogle særegne tykke Lys til deres Brug i de lange Vinteraftener og -nætter; thi ofte arbejdede de den halve Nat i Tilgift. Et *Skrædderlys* afgav og fremstillede Datidens

højeste Lysstyrke, især for Skrædderen selv, naar denne var saa snedig at høje Lyset med et *Skrædderknæk* hen imod sig og tilmed med sin Naal eller Knivspids gav sig til end ydermere at spile Vægen ud til alle Sider.

Trods alle Anker var Skrædderne ogsaa tillige livlige Folk. Der var slet ingen Ende paa alle de Historier, de kunde fortælle. Og de sang, saa det klang, den ene Vise efter den anden, medens Arbejdet gik fra Haanden. Det var dog ikke blot Viser, der kom frem i Snesetal paa saadanne Vinterdage. Men snart gjaldt det et lille Kig ind i Hekseriets og Spøgeriets Verden, snart var det Gaader og andre spidsfindige Kunster. Og med alt det Meget, de foredrog, holdt de sig selv og Husets Folk aarvaagne de lange Vinteraftener. Saaledes bevarede de tillige de gamle Folkeviser og Folkesagn. Kartepiger — der alene kan gøre dem Rangen stridig — og Skræddere har i fuldt Mon Fortjenesten af at have forplantet mange af disse Folkeminder fra Slægt til Slægt. — Og saaledes var de, naar det kom til Stykket, Allesammen velsete Folk.

Men fulgte de gamle Skræddere ikke med de ny *Facuner*, saa var deres Syning ligesaa suffisant, som Snittet var primitivt. De syede med Husmoderens egen, hjemmespundne Traad, som for hvert *Naals* blev strøget gennem et Stykke Voks. Den første Købetaad, der naaede ud paa Landet, var vistnok de smaa »Kinesernøgler«, som Købmanden gav Kvinderne i Tilgift paa Handelen. Naar Skræddere og Sypiger *skar* Tøjet, var der altid en af Husets Egne til Stede, dels for paa denne Maade at »se dem efter i Sømmene«, dels for at tages med paa Raad om, hvor meget der kunde blive af Tøjet.

Naar Garnet var spundet og vundet, gik eller kørte Husmoderen til Væveren — alt efter Vejlængden og Garnnøglernes Vægt og Fylde. Ofte fulgte Børnene med. Det var en sand Fest for et Barn at skulle med Moderen eller en betroet Tjenestepige til Væveren med Spind. Hvem husker ikke fra sin tidligste Lektur Dr. H.s fuldtro Skildring af: »En Tur til Væveren?« Paa Grund af, at Væverens Kone bredte Dug og *gav Kaffe*, kaldtes denne Begivenhed *Trændegilde*. (Se S. 68).

Konen blev i Væverens Hus, til Garnet var *trænt*, for at se, at det gik *regjelt* til, samt se, hvor langt det rakte. Sam-

tidig med Garnnøglerne modtog Væveren et stort *Trændbrød* samt *Slettemel*, d. v. s. et Rugbrød og nogle Pund Rugmel, dette sidste bestemt til Klister, der skulde *slettes* paa Trændingen. Ofte gaves der saa rigeligt Mel, at der kunde levnes til Brød deraf. Den Dag, Væveren personlig leverede Tøjet paa dets Bestemmelsessted, fandt det Side 68 omtalte Vævergilde Sted. Væverlønnen beregnedes til tre eller fem-seks Skilling for henholdsvis Blaar- eller Hørlærred. Fint Drejl eller »*Danmask*«, som det ikke var Alles Sag at præstere med den Fuldkommenhed, der dertil udkrævedes, betaltes med en Rigsort eller saa, og Vadmel og Hvergarn med ca. halvt saa meget.

Væverne fik alt for lidt for deres Arbejde. De var derfor aldrig velstaaende Folk. De skulde jo tjene Føden hjemme, modsat alle andre Haandværksfolk, der gik ud og fik deres gode Kost. Om Sommeren sad Væveren med Dør og Vinduer aabne, saa man paa Afstand kunde høre ham »lade Skytterne gaa«, som det hedder i Sangen »Væve Vadmel, slaa det sammen«. Men om Vinteren var der særlig trang Luft i en Væverstue, dels af Fnug fra Arbejdet, dels af det sure Klister paa Trændegarnet.

Modsat Skrædderen, den visesyngende Nyhedskræmmer, den livlige Folkemindebevarer, var Væveren gerne en inde-sluttet og faamælt Mand. Han sad jo der isoleret paa sin Væv, beskæftiget med sine egne Tanker. Han blev derfor ofte et Stykke af en Landsbyfilosof, der havde sine udprægede Særmeninger om Tidens Rørelser. Han kunde ogsaa sine Steder være den fingernemme Tusindkunstner, Landsbykonens Faktotum til Smaareparationer. Andre Steder kunde det være Maleren, der var Egnens Geni til at *fw're* det Søndrede eller *gøre* det Forfaldne *ved*.

Maleren havde man ikke saa megen Brug for, og denne ikke saa megen Brug for Kunstfærdighed. Vinduer og Døre var jo altid perleblaa eller enskulørede røde med sorte Felter omkring Nøglen eller Klinkelukketøjet. Lofterne var hos Smaafolk umalede. De blev jo snart tilsodede. Det samme gjaldt i ældre Tider ogsaa Bohavet, ja endog Døre og Vinduer. Jernstøtterne paa Kirkegaarden i Kors- og Hjerteform malede

han op engang imellem ved Pinsetid, og Fattigkonens grøn-malede Træmælkespand hørte vel ogsaa med til Malerens Søgning; men dermed er denne vist ogsaa udtømt. For Resten trak han sig tilbage til Privatlivet eller tog sig andet Arbejde for, naar han ikke — ligervis den romerske Kejser Diocletian — kunde nøjes med at »plante Kaal i sin Have«.

Der fandtes ogsaa en Skomager i passende Afstand fra sine Kolleger, der syede mere efter at passe Vedkommendes Hoved i Retning af Soliditet og Prisbillighed end Benene i Retning af Snit og Bekvemmelighed. Man kan ikke tænke paa en gammel, skødskindet Skomager paa sin Forhøjning ved et af Stuens Vinduer uden at se for sig hans Skomagerkugle. Denne var en klar, vandfyldt Glaskugle uden Hals, af Størrelse som en Karaffel, der hang ned i en Snor foran den lysgivende Praas eller Lampe (thi Skomageren havde før nogen Anden sin Olielampe) til at forstærke Lysskæret, saa han under sit Aftenarbejde bedre kunde se at plukke sine Saaler og haandsy Læderet. — Men Læderfodtøj købtes fra nyt af for en stor Del paa Markedet, hvor dette var en stor Artikel, og hvor det tilførtes af Skomagere fra alle Egne.

Derimod var der altid en Træskomand i hver By, der havde fuldt op at gøre. Dette solide Fodtøj, helt af Træ uden Læder, kostede henholdsvis for Kvinder og Mænd 24 Skilling og et Par Mark.

En Bødker var ogsaa en uundværlig Mand, enhver Herregaard havde sin.

En Pumpemager maatte et Sogn eller en Egn jo ogsaa have. Denne Mand kaldtes en *Postmester*.

Tømrreren, der den Gang lavede Bindingsværket, var vigtigere end Mureren.

Tækkemand og Stenhugger maa ogsaa nævnes som Landsbyens Erhvervsmænd.

Hjulmanden hørte med til de vandrende Haandværksfolk; han gik med sit Værktøj ud at arbejde, hvor der skulde hugges nyt eller repareres gammelt Vogntøj. Arbejdsvognene var ikke beslaaede, det var kun Stadsvognen.

Ogsaa Sadelmageren tog man i Huset til forefaldende Arbejde under hans Fag.

Og Glarmesteren kom vandrende med sin »Kiste« paa Ryggen.

Møllerne havde man blandt Haandværkets Mænd ogsaa et lille Horn i Siden paa. De maatte holde for, fordi de holdede uretfærdigt af Mølleposerne. Men det maatte de nu betale dyrt; det plejede at koste dem deres Fred i Graven. Møllerne var særlig slemme til at gaa igen.

Men nu maler Bonden selv sit Korn ved Motordrift, og Mølleren kan paa den Maade faa sin Gravfred. Landsbyvæveren og -Bødkeren glider ogsaa over i Historien og erstattes: den Ene af Industridrift, den Anden af Blikkenslageren, der før kun boede i Købstad — medens der gerne paa Landet var en Kone eller Mand, der befattede sig med at lodde lidt hullet Bliktøj —, men som nu har faaet sin Profession saa betydelig udvidet ved Mejeriredskaber, Tagrender o. m. A. Foruden hans er der kommen et nyt, mandligt Landdsbyerhverv frem — det er Mejeristen.

Den gamle Grovsmed er ogsaa uddød, og hans Efterfølgere er blevne Maskinfabrikanter. Naar den gamle vejfarende Rytter fik sin Hest skoet eller broddet, saa kan Cyklisten nu meget vel faa sin havarerede Maskine atter gjort farbar i Landsbyens Smedie.

Skrædderen og Smeden er de to mest typiske Haandværksfolk, der i Folkemeningen forholder sig til hinanden som Fuks og Duks. Smeden var i Reglen en Kraftkarl, der kunde svinge sin Hammer, saa Klangens bares paa Lydens Bølger ud over hele Byen og derved satte Liv i Bondebyens Stilhed. Bysmeden kan, ligesom Musikanteren, ikke dølgge sin Flid, men den kan kontrolleres i hele Nabolaget. Ham saa man op til. Det var noget Andet end en *Vissenpind* af Skrædder, der sad med sin Naal inde i Stuen hos *Fruentimmerne*. Forskellen paa Smed og Skrædder ligger i Ordet: »Det, der kurerer en Smed, slaar en Skrædder ihjel«. Og Smeden er hædret i Barnerim o. desl. Der er Poesi over Smedien med den flammende Esse og den sorte Mand med de ruskelstærke, hvide Arme.

Smeden har dog ogsaa været paaduttet sine Fejl samt adskillige uvedkommende Færdigheder, ikke blot Tandudtræk-

ning og anden ligestillet Nævenyttighed, men mangan En har baade hist og her haft Ry for Et og Andet, der hørte de sorte Kunster til, og som han fik Skyld for jævnlgt at befatte sig med.

Men i Jordfællesskabets Tider var en Bysmed ligefrem en af Bylaget fast ansat og privilegeret Bestillingsmand med egen Jordlod. Senere lønnede en Bymand sin Smed, som meddelt S. 68, med Korn. Fire Heste kostede fire Skp. Byg og fire Skp. Rug. Det var Skalaen. To Heste kostede saaledes to Skp. af hver Slags Korn. Jern og Kul medbragte han til hver Gang til den almindelige Vedligeholdelse af deres *Be'iste*, Plov- og Vogntøj. Kun Nyanskaffelser betaltes med Penge. Fra det Sted, der fik smedet, arbejdede Mand og Karl med, og de medbragte Mellemmaden, ikke blot til sig selv, men ogsaa til Smeden og hans Folk, ligesom disse fulgte med hjem til Gaarden. Om Smedegilde og Bindegilde se S. 68.

Den medbragte Brændevin blev lidt rigelig tilmaalt i Dunken, og onde Tunger fik lavet det landskendte Mundheld, at man fandt lettere levnet Brød i et Hundehus end levnet Brændevin i en Smedie.

I Smedien bragtes al Sladder til Torvs. Her blev alle Nyheder afhandlede. Den var Byens levende Avis. Her blev mangt et Par allerførst »smedet sammen«, og her har mangt et vittigt Bonderim eller Ordspil faaet Liv og Vinger. Med det frie Sprog, der førtes, kom i det Hele mangan vittig Tanke til Orde. Bondens tørre, bidende Vid og kaade, lystige Lune er jo bekendt nok.

En nyere Tid forøgede Haandværkets Mænd med Drejeren, Drænsmesteren, Hørsvingeren samt den øvede, haandsnilde Slagtemand, som i Efteraarstiden bjergede sig en god Bifortjeneste. Siden kommer den professionelle Slagter. Bager o. s. v., lige til Nutidens Barber med Barberstue og -Skilt.

Musikanteren var ogsaa en uundværlig Mand. Undertiden dyrkede han dog kun Tonekunsten som en Neben-Geschäft. Men ham maa man nok helst sætte i Forbindelse med Gilderne og det glade Liv. Dette gælder i lige Maade *Kokkekonen*.

Med passende Mellemrum boede der en Urmager, der istandsatte Folks Sejrværker. De gamle Bornholmere med og uden Hus og andre *Klokker gjorde han ved* i Hjemmene. Han kom da med sin Taske og sad for Enden af Bordet og pirrede i Uret en Dagstid, til det atter kunde gaa og slaa. Børnene stod med opspilede Øjne omkring ham. Saadan en gammel Fyr havde tilset et Stueur i Præstegaarden. Præsten fandt, at den forlangte Betaling var lovlig høj, eftersom »der ikke var gaaet ret mange Materialier til«. Svaret lød: »Med Forlov at spørge vor Faer, hvormange Materialier der gaar i en Ligprædiken?«

Denne sandfærdige Krønike til Bevis paa, at en af denne Professions Udøvere var ligesaa slagfærdig som hans Ure.

Og som en Protest imod Ordet om Tidernes og Menneskenes indbyrdes Foranderlighed kan til Slut peges paa, at i Et lignede Fortidens Arbejds- og Haandværksfolk ganske Nutidens, nemlig med at stille Kundernes Taalmodighed paa Prøve. Thi det kan nok saa nogenlunde siges om Alle til Hobe — de Gamle som de Nye —, at Loven er ærlig, Holden besværlig.

Handelsfolk.

Hjemmehandelen var Prangerhandel, hvorved Handelsfolket blev Vandrefolk — da sige paa nær en Smule privilegeret Kro- eller senere Høkerhandel hist og her. Heste og Kreaturer omsattes paa *Kre*-Markedet, men Faar, Lam og Kalve, naar disse solgtes, opkøbtes paa Salgsstedet af Slagteren.

Slagtervognen med den levende Last, sammenkøbt i Løbet af Dagen under mange og lange Ventetider for de Dyr, der var saa uheldige at blive købt først, hører til de plettede Landsbyminder. Slængt i en Dynge, hele Vognen stuvende fuld, laa — ja, denne Slags Hjerteløshed mod Dyr har været drevet helt ud i Nutiden — de stakkels Umælende med Benene sammenbundne og med Hovedet daskende og dinglende,

brægende og brølende ud over Vognfadingen. Hvor ofte har man ikke ynkedes over at se en saadan lastet Slagtervogn i fuld Fart hoppende over Stene, saa det bragede, og Slagteren pidskende paa Hestene, der var for, saa det smeldede, naar han efter en lang Dag og det sidste Holdt i den sidste Kro endelig var paa Hjemvejen!

En Opkøbvogn, saaledes tiltaklet med Kalve og Lam, kender Enhver, der er fortrolig med de gamle Forhold paa Landet, kun altfor godt. Thi den er gentaget i det Uendelige, saa den nødvendigvis maa blande sig i Minderne og præge sig i Erindringen fra mangen en Aftenstund, der maa ske — paa dette Billede nær — netop huskes som en yndig Landevejsidyl, — hvortil det nævnte Syn kun dannede en skærende Kontrast.

Naar Humlen var tørret, drog en og anden Fynbo i Efteraarstiden over til Jylland og forhandlede Varen dér. De fynske Humleprangere var godt kendte blandt Jyderne. En af de gamle Forhandlere, der drev Afsætningen paa ægte, gammel Vis og i stor Stil, er først for nylig død, virkende til det Sidste.

Til Gengæld kom Jyden — der paa Jydske hed Gryde- manden, paa Fynsk Jydepottemanden — af og til agende med sine Stude over paa Fyn for at afsætte Pottemagerarbejde og »Lynglimer«. De fynske Husmødre forsynede sig da med Husets Behov af *Sikar* eller *Skalgryder*, Dobbeltbenævnelser for uglasserede Lerfæde à tre Skilling Stykket — samt med lignende Genstande til Husbrug.

Saa var der Kedelførerne — ikke at forveksle med de tateragtige Kedelflikkere. Det var velstaaende Rejsende for et rigt Kobberværk. Et hollandsk Firma havde i et Hundrebaar et Monopol paa Forhandling af Kobbertøj i Danmark og havde Filialfabriker baade i Sønder- og Nørre-Jylland. Herfra lastede de store, svære Vogne, forspændte med gode Heste og bevogtede af en glubsk Hund, og drog saaledes Landet rundt med alle Slags udmærkede Kobber- og Messingsager — der nu skattes som Antikviteter. De tog ogsaa gammelt Kobber i Bytte samt paatog sig Reparationer. Paa hver Egn havde

Ke'elsførerne — de var altid to i Følge — deres faste *Standkvarter*, og dette altid i de bedste Gaarde hos reelle Folk. Saavidt jeg mindes, dreves hele denne Handelsvirksomhed i dens her beskrevne Skikkelse endnu op i Halvfjerdserne.

Før fast Landhandel var tilladt — før Næringsloven og Lov om Handel paa Landet — fandt megen Smughandel Sted, selvfølgelig ogsaa i Overgangstiden efter disse Love, særlig: ulovlig Omløben med Varer, tilmed ofte toldindsmuglede. Nu og da blev en saadan Fyr nappet.

Alt, hvad den jydskse Høsekræmmer forhandlede, var heller ikke altid Husflid fra Hammerum Herred — som hans Pas lød paa. Ogsaa han havde dybe, indvendige Lommer til Gemmesteder for forskellig Bihandel og førte Silketørklæder o. m. a. Smaasager med sig, som han snedigt skjulte og kun varsomt kom frem med.

De mest udenvælts'ske Bissekræmmere var vel de unge, mørkhaarede Savoyarder, der løb om med Rivejern, Musefælder, Flaske- og Piberensere — og inden deres Tid var omme, blev nok Lageret tilsidst ogsaa forøget med Rensere til Lampeglas.

Den fineste af dem Alle var Kniplingskræmmeren, der havde sin bedste Omsætning paa Herre- og Præstegaarde og hos Folk uden for Bondestanden; ihvor vel de jævne Bondkvinder ogsaa hørte til hans stadige Kunder, hvis Dør han ikke gik forbi. Ogsaa denne Handelsmand havde sit faste Logi rundt om paa sine Ruter hos Egnens pæneste Folk.

Kniplinger var i sin Tid en indbringende Industri, der har mættet mange Munde. Kniplingers Forfærdigelse gav i Aaret 1815 Brødet til tolv Tusinde Mennesker i Tønderegnet. Bondkniplingen er ægte sønderjydsk, som Jydepotten, Lyngkosten og Uldbindingen har Hjemstavn højere oppe paa Vestjyllands Heder.

Ved Siden af Sydens fine, aristokratiske Frembringelser har vi haft vor egen, i Bund og Grund danske Knipling, haandgjort af Hør og Silke, der forenede ægte Styrke med elegant Finhed, og som af de til Fods vandrende Forhandlere

befordredes fra Hus til Hus Landet over. Denne hyggelige Form for Kniplings-Salg og -Køb maatte vige for Maskinkniplingen. Thi med denne kunde Husflidskniplersken ikke konkurrere. — For øvrigt har den sidste kongelige, privilegerede Kniplingskræmmer først for nylig nedlagt sin Vandringsstav som 86aarig Mand efter 50 Aars Nomadeliv.

Det var en Fest, naar en Kniplingsælger indfandt sig og krammede alle de herlige Sager ud af Rejseskabinetet. Det er næsten som de ægte Kniplinger profaneres og lider i Lødhed ved ikke mere at blive forhandlede paa den Vis. Thi hvormegen fin og kostbar Damepynt har ikke været omsat under denne Handelsform? — For ikke at tale om saa langt tilbage liggende Tider, da denne Prydelse, der stilles i Klasse med Juvelerens Smykker i Guld, ogsaa blev brugt af Mænd og var paa deres Dragt for dem en anset Besætning, som bares af Konger og højtstaaende Folk. — Det var fristende og ikke let at staa imod, naar den merkantile, rejsevante Kræmmer diskede op med det ene dejlige Arbejde efter det andet. Nu er denne Salgsmaade uddød tilligemed de flittige, øvede, sønderjydske Kvinder, der kunde præstere disse smukke, uendelig holdbare Haandarbejder.

Nogle Handlende havde mindre Distrikter at bevandre. Fra Kertemindede tog en lille, vever Mand med en Trækkevogn med en Hund i Seletøj ved venstre Side Ruten over de nordfynske Sogne med røget Fisk, Sild, Makrel og de bekendte Kerteminded Raadmænd, d. e. røgede Flyndere. Det var en utrolig Fart, »den lille Sildemand« skød sammen med sin Hund, og store Vejstrækninger, han befarede paa forholdsvis kort Tid.

Fra Vedelshave ved Lillebæltkysten kom nu og da en Fiskemand mere sindigt stavrende med Torskeknipper trukket paa begge Ender af en Stang, som Manden bar paa Skulderen, ikke som Aag, men saaledes, at han kunde skifte Byrden fra den ene Side til den anden, hvis han da ikke havde to Stænger og saaledes havde begge Skuldre lastede. Heldigvis er Torskeknippernes Tid dog vist nu forbi? De arme, spillevende Dyr fik en Vidie stukket i Underkæben og blev bundtet sammen: fire ret store, fem-seks noget mindre, og hang saa paa

den Maade langs Stangen i indskaarne Hak i denne. Et saadant Knippe Torsk — dejlige Fisk, lige trukne op af Vandet — kostede endnu i min Barndom, som den almindelige gængse Pris, — en Firskilling!

Det var en Begivenhed, naar den lille Aalemand — en i Byen boende Smaamand — i *Mikkemos Næde* eller *Aalenæet* spændte sin Krikke for den tohjulede Kærre og styrede sin Kaas ad Lillebælt-Stranden til efter *Jydeaal*, som paa den nævnte Aarstid var særlig i Kurs. I de mørkeste Nætter og stormfuldeste Vejr ved Mikkelsdagstid var Fangsten bedst, og saa kørte denne Mand afsted om Aftenen for at hente sin Ladning, hele Vognen fuld ved Vedelshave. Naar han kom tilbage, gik han rundt: *at sige til*, og derefter indfandt Kundene — i Reglen Kvinderne — sig ved Vognen med deres blankskurede Messingkedler og købte de udmærkede, spillevende Aal, som de var, for en ti Skilling pr. Pund.

Træ-Skeer, -Haner og andet Drejerarbejde havde sine Forhandlere, der drog om med denne Art af Husflidsvarer i en Sæk paa Ryggen.

Nogle gik rundt med hjemmevævet Bomuldstøj. *Danmarks-væveren* gik med sit forarbejdede Dækketøj og Dreji.

Endnu mindre Farter havde de Mænd og Koner, der gik om med Hvedebrød. Men saadanne Folk kunde godt gaa en halvanden Mil til Købstaden for at hente et Par Kurvefulde Bagerbrød, som saa i de følgende Dage skulde afsættes paa deres Handelsvej, og som vedblev at være ligesaa stor en Delikatesse for den sidste Køber som for den første. Det var jo *Købebrød*, og saa tog man det for gode Varer. Havde Vedkommende en lille Høkerbutik, var der tillige et saadant Brødudsalg.

I den ene Kurv var der *tørt Brød*: *Kavringer*, Kaffestænger og Sukkerkringler til to for en Skilling, i den anden *blødt Brød*: Smørkager og Snegle til en Enesteskilling. Alt det kunde faas for røde Penge og gik bedst. Thi til en *Brunsviger* maatte der en Firskilling til. — Ikke for Intet har man da omsat sine første Betalingsmidler i Hvedebrødskonens Bod! (Denne Skillings-Snegl er, saavidt vides, særlig fynsk, ligesom

det sjællandske Basser og Bassekone er Ord, der ikke høres paa Fyn).

Fattige Folk skar Ris — med eller uden Tilladelse —, bandt i Hjemmene deraf Koste til Stald og Gaardbrug og slæbte dem siden vidt omkring som en Bylt paa Ryggen for at faa dem solgt til — tre Skilling Stykket! Men Manden gnavede sig Føden til paa sin Vandring. Et godt Stykke Mad og et Krus Øl med samt et lille Hvil i Stuen var en selvsagt »Hjertestyrkning«, der ydedes af et redebont Sind. — Atter som en Tilgift og som *Tak for Skænken* kom han da med en og anden Nyhed. Det var Noget, der »hel' godt« kunde lønne sig lor de Folk, at være gode til at fortælle Nyheder, og da især for dem, der havde den Lov, at *Munden lyder ham* (eller hende) *godt*. Udtryk for at være skaaret godt for Tungebaandet. Nyhederne rykkede saa saadan en Kostemand ud med lidt efter lidt i passende Gengældelses-Forhold til *Leve-maalet*, han fik *tilgivendes* — oven i Købet — paa Handelen. — Først sent afløstes Riskosten af den saakaldte *amerikanske*, den langt bekvemmere Piassava-Kost. De Gamle havde ingen Fordringer til bedre Arbejdsmidler til Lettelse for deres personlige Slid — som oftere paavist.

Nogle flettede Maatter af Halm eller Humleranker og forhandlede disse Produkter af deres Hjemmeslid ved Dørene. Kan hælde, at de ogsaa drog til Købstaden med dem. Før »Hold Dig paa Maatten«s Tidsalder passerede det, at en ung, nygift Lægefrue hjemsøgte i det Uendelige af en gammel Morlil fra Landet fra den hjemlige Egn, der kom med sine *Matter*. Da Falbydelsen gentager sig saa hyppig, at der tilsidst ikke kan falde en Handel af, har Maattekonen straks sit Svar parat: »Naa, der er vel heller ikke saa megen *Befarelse* her paa Trapperne endnu«.

Og ikke at forglemme Pjaltekræmmeren! Han bar en Tværsæk, der til den ene Side blev fyldt med de Klude, han opkøbte, medens den anden Halvpart indeholdt hans Kramkiste med Naale, Bændler, Kamme, Knapper og Neu-Ruppin Billeder. Det var Tuskhandel. I hans *Støttekæp* var indhugget Søm, der antydede Parterne af et Alenmaal, og saaledes havde

han Alt ved Haanden. Det var en Fest i Huset, naar den Mand kom og anbragte sig for Bordenden og krammede hele Butikken ud. Omsætningen var ikke stor, dog gav han altid Noget til paa Handelen, et Billede til Børnene eller, naar det gik højt, en Sjalsnaal med Glashoved. Den staaende Gave var dog en Knappenaal af Stoppenaals Størrelse med stort Hoved, kaldet en *Svøvelsesnaal*. Var det en ung Pige, han handlede med, blev en saadan Naal leveret hende som »Noget til at sætte Bo med« eller med andre Fremsynsbemærkninger, i samme spøgefulde Retning. Een Pjaltekræmmer brugte saaledes som det Første, naar han kom inden for Døren, at give hele Husfolket, baade Karle og Piger, en saadan Naal med den Motivering: »Der er Ingen, der ved, hvornaar I kan faa Brug for den.« — Nogle Gange om Aaret kunde disse Kræmmere fragte et næsten hushøjt Læs med store Sække fulde af sorterede Klude, som de saa afsatte i Købstaden.

Stedbundne Bestillingsfolk.

En anden Mand, der bar Tvørsæk, var en Mand, der gik Jordan rundt, før han gik i sin Gray, idet han to Gange om Ugen hentede Posten i Odense. Det var fire Mil. Først kom der kun en enkelt Avis til en Landsby, senere voksede Bunken. Først Dagen efter Hjemkomsten skete Omdelingen og paa denne Runde indsamledes tillige Breve til Forsendelse med næste Tur.

Derefter kom en Part af denne Rute til at hedde pr. Bogense. Der blev da en lignende gaaende Post oprettet mellem Postkontoret dér og Omegnen. Det var fra Mandens Hjem halvanden Mil, fra min Fødeby en Mil. Han gik først et Par Gange om Ugen, saavidt huskes tilsidst hveranden Dag, med en Brevtaske og over Skulderen en stor Tvørsæk, der var fyldt med Aviser og Pakker — de sidste undertiden af privat Natur. Thi et Bud paa Apoteket, et Lommeur til Urmageren, lidt Snustobak, en Sparekassebog, Penge og slige ikke for fyldige og vægtige Ting, kunde han nok befatte sig med ved Siden af. At en saadan

Mand — en af Stedets Egne — misbrugte den ham saaledes viste Tillid var vist ganske uhørt i hine Tider. Var der mange Postpakker og private Kommissioner, kunde Manden »som en rigtig Elefant« være »belæsset fra Top og til Taa« — som man i Datiden sang.

De gamle, primitive Forhold førte meget Karakterdannende med sig. Fik man som Barn en Foræring pr. Post, saa kom der en Anvisning ud med denne Mand, og først et Par Dage efter kunde man faa Pakken hjem. Man vidste, hvorfra den kom, og hvad den vejede. Det var Spænding at vente paa dens Indhold. Maaske havde Posten just særlig mange Udenoms-ræinder, saa hans Ankomst var betydelig forsinket — det skulde snarest træffe. Mon ikke en saadan erhvervet Pakke evnede at forskaffe en langt rigere og dybere Jubel, end naar et forhippet Nutidsbarn faar sine Gaver ganske ukendt med alle slige mellemliggende Omstændigheder? Den kvidefulde Prøve løstes ved den stille Resignation og uimodsigelige Sandhed, man fik indprentet, at »det er godt at have Noget at glæde sig til« — saa Ventetiden blev til glad Forventning.

Senere kom haade gaaende og kørende Fragtmænd med Trækkevogn og med Hestespand, Dagvogn og en fortrinlig Deligenceforbindelse for Postrutens Vedkommende, saa Københavns Aftenaviser ankom om Natten og uddeltes om Morgen tidlig gennem Landpostbude i forskellige Retninger, hvorved den gamle Bondeby kom til at høre til Nummer Etterne i postal Henseende.

Da dette skete, endte den sidste gaaende Post med at blive Pjaltekrømmer og fortsatte derved sit Vandreliv.

Til Forskel havde Distriktsjordmoderen sit begrænsede Virke. Men hun havde jo sin Betydning for det lokale Samfund og sin Lod og Del i dette. Ofte kunde hendes Tilværelse krydres af forskellige Behageligheder i Form af Foræringer, ved Gildesfærd og slikt; men en gammel Jordmoder kunde for dum tale med om mange drøje Ture, naar hun i Embeds Medfør en Vinternat blev kaldt op af sin lune Seng. Det kunde være saa mørkt, at der maatte ride en Mand foran Vognen med en Lygte. Var Gyderne fyldte med Sne, maatte hun køres i Slæde *over alle Maa-er-ker*. Men der kunde være

saa store Snedriver, saa der ikke kunde være Tale om Kørsel. Hun maatte da gaaende entre sig frem ved at tage en Mand under Armen ved hver Side. Hvor drøjt for den Paagældende, der trængte til hendes Hjælp, at oppebie hendes sene Ankomst i udaset Tilstand.

Sognets Stodderkonge hed i sin Tid Per Krøl. Han repræsenterede det daværende Landpoliti. Men han var som saadant efter Sigende ikke stort bevendt. Han lod sig kyse af de omflakkende Bellere og Skærslibere. Desuagtet fik han sit Navn bevaret og faar det nu ogsaa her.

Brus var et yndet Spil. Klør Konge kunde stikke Syverne; men et Stik for en Syv kaldtes et Tiggerstik. Naar man spillede en saadan ud, hed det sig, at man gik Tiggergang, og saa kaldte man Klør Konge for »Stodderkongen«. Men da man nu i mange Aar paa Egnen havde haft en Stodderkonge, der hed Per Krøl, gik Kortbenævnelserne simpelthen over til dette Navn, som stadig i Brusspil anvendtes og holdtes i Live længe efter, at den virkelige Per Krøl var død og borte.

Kirkebyen havde sin særlige Natvægter, der gik med sin Vægterstav og Stjerne, iført en stor Kappe og Kabuds om Ørerne, fra den ene Ende af Byen til den anden og udraabte Timerne. Men ogsaa han lurede nok i sin Funktionstid. Han betaltes ved Juletid med en Kornydelse af Byens Mænd. Præsten gav mest. Thi hver Time paa Natten afpatrouillerede han Haven og Præstegaardens øvrige Enemærker. Den sidste Vægter i den gamle Bondeby, her beskrives, hed Rasmus Christian Rask og var af sin store Navnes Slægt. Da Bymændene besluttede, at han kunde undværes, passede han tilsidst Gravsteder og var en Art selvtagen Kirkegaardsbetjent ved Begravelser, og han maa mindes som en af Stedets Originaler.

Han var lidt af en Münchhausen paa Dansk. Da han en Gang blev spurgt: »Naa, Rasmus, hvorledes gaar det saa med Geden; kan det nok betale sig at holde den?«, svarede han: »Om det kan betaale sig? Joe, de' ka' Di li'e tro, de' kan, forleden slagtede vi et Gedelam, og sikke Talle, hun haa'e — det var sandelig de' haarestens Ste'rin!«

Betlere og Ufredens Folk.

Betleriet var i gamle Dage en Plage, Landstrygere af alle Slags strømmede om i store Flokke. Hvor *et Fruentimmer* var ene hjemme, var disse *Bisser* altid hendes Skræk. Man havde gerne en *En'steskilling* parat, og fik dem saa hurtigst muligt afsted. De gik fra Sted til Sted med den udstrakte Haand og deres: »Undskyld — en fattig Haandværkssvend!« En Gang var en Kvinde ene i en Gaard. Just som hun var ude i Stalden at *gi' Køer* (fodre), saa hun to Mand gaa ind ad Gangdøren. Skyndsomst løb hun tværs over Vejen for at ty til Naboens Hjælp. Men der var Konen ogsaa ene hjemme, og hos hende stod der fire lignende *Strabandere*.

Dette, at de havde Støvler paa, og at disse ofte var saa hullede, at de bare Fødder stak frem, fik i Reglen Stedets Hund til at optræde ret som Husets Vogter og rigtig vise, hvortil den duede. Men disse rejsende Svende var i Grunden skikkelige. Thi de fandt ikke sjældent — som ovenfor nævnt — Stuen tom; men Ure og hvad Andet, der hang fremme, rørte de desuagtet i de allerfleste Tilfælde ikke.

Værre var de raa Drukkenbolte, Driverter — Bøller kan man ikke kalde dem, da dette Ord er altfor ungt i Sproget — hvoraf hvert Distrikt noget nær havde En eller Anden, som Folk ikke uden Grund frygtede. Disse hjemmehørende Personer var ofte til Skræk for Kvinder og Børn.

Og de gamle idylliske Tilstande strakte sig ej heller altid ogsaa til Vejfreden. Prangervæsenet, der nødvendiggjorde lange Natterejser ad ensomme Veje af Folk, der havde mange *Penge paa Livet*, gav Anledning til røveriske Overfald eller stygge Streger og ondskafuld Raahed, naar de blev *passet op* af Folk, der laa paa Lur derefter. Deraf kom det sig, at en Pranger sjældent færdedes alene, i hvert Fald ikke uden en Hund, der kunde bide fra sig.

Det var i hele Nordfyn en fra gamle Dage uforglemmelig Historie, der levede i umindelige Tider, at en sovende Mand blev banket op ved Nattetid med Bøn om at vilde hjælpe et Par Vejfarende, der var væltet udenfor. Manden staar op for at yde dem sin Bistand. Men lokket udenfor — dræbes han.

Minder om Ufred og Ugerning lever endnu paa Vissenbjerg-egnen i Navne som Røverbakken og Røverskoven. Langt ned i Tiderne har Vissenbjerg Sogn været berygtet for sine Røverbander. Fortidens Skovrøvere og Stimænd har her haft et Tilflugtssted saa tidligt, at man har ment, at det er de gamle Jættestuer, som de fortsat har benyttet til Smuthuler. Ogsaa dér bosiddende Mænd drev Røveriet og spændte Snore med Klokker over Skovvejene. En vittig Pen skrev i Følge Vedel Simonsen i sin Tid herom: at Fyn var vel Danmarks Hjerte, men at Danmark undertiden gjorde en Røverkule af sit Hjerte.

Ogsaa hjemlige Tiggere og Særlinge var der fuldt op af. Naar alle disse omflakkende med Datidens Fællesnavn for dem Alle — *Kæltringer* — nærmede sig, gemtes den store, fælles Ølpotte, der hørte hjemme midt paa Bordet. Thi Alle bad om *en Gang at drikke*, og saa tappedes der i en til dette Brug bestemt mindre Ølpotte, som Husets Folk ikke selv vilde bruge. Den tømtes uhyggeligt forslugent, næsten i et Drag.

En »Ting« var ogsaa en stærkt benyttet Personbenævnelse, der for det meste brugtes i nedsættende Betydning, og følgelig hyppig kom frem overfor slige Lediggængere, Skarnsfolk og forfaldne Personer. Ordet anvendtes baade for Mænd og Kvinder og baade om En og Flere, samt i visse Tilfælde halvt beundrende. Til Eks.: *Den Tyuting. De er, eller det er et Par slemme Tinger. Der er ikke Mage til Tingen* -- naar en Gavtyv havde udført et eller andet Kup i god eller daarlig Retning.

Nogle stedlige Typer.

Hvert Sogn danner jo en lille Verden for sig, og hvert Sognesamfund har da ogsaa sin Personalhistorie.

Før der var Fattiggaarde, gik arbejdsføre Folk, der *var paa Sognet*, paa Omgang hos Beboerne med Antal Dage efter Hartkornsmaal — men blev ikke lige humant behandlede alle Steder. De Sindssyge og Aandssvage gik løse og ledige om, da der ingen Anstalter var at huse dem i. Derfor havde hver By sin Tosse-Maren og Tosse-Jens, ja mange slige uhyggelige

Fremtoninger, som Folk i Følelsen af deres egen Velmagt paa Legeme og Sjæl uskønsomt og tankeløst overlegent bare kaldte *toivle Folk*, *hal'toivlige* eller *hel kataalske*.

Mange af de personalhistoriske Originaler og deres Pudsigheder er gaaet over til lokale Slagord, men ogsaa Mange er ganske dækkede af Glemselens Slør. Men alle Vegne tynder det ud paa de gamle originale Figurer, hvoraf hver Egn ligeledes har haft sine.

En Hestpranger lod Konen gøre Bud paa Hestene, før han drog til Marked med dem, saa kunde han der bande paa, at den og den Sum var ham budt, før han tog hjemmefra med dem.

En Mand plejede at sige, naar han gik ud at stjæle Brænde: *Øksen kalder jeg Munden og Saven Forlov, saa faar jeg Brændet med Forlov, sku' jeg mene*. Det syvende Bud stod ikke videre i Samklang med Datidsbegreberne, som her for at hente sig en fremmed Pind til Husbehov.

En Mand hjalp sin Kone at hænge sig — saa siges der — en Søndag Eftermiddag. Medens Bysens Børn legede paa Gaden, saa de, at han gik ud og ind af Døren, og pludselig hed det sig, at Konen var hængt. Og dermed forblev denne Sag, det var i Begyndelsen af Trediverne, alle Dage i sit Skjul.

En Kone gik, naar der havde været en ægteskabelig Kurre paa Traaden, bag efter sin Mand med en stor Torn og sagde: *Skal jeg riv' Dig, mi' Faar?* Og samme Kone sagde til Skolebørnene: *I maa gerne tre-e ham* (drille Manden).

Der kunde samles et stort Kapitel om den gamle Tids paa en eller anden Vis forhullede Eksistenser.

Overalt havde den ældre Almue Tilbøjelighed til at tillægge et Menneske et Navn, som ofte fremhævede en Skavank eller en Snurrighed hos Vedkommende. — Mærkelig nok. Thi Børn var det til Eks. strengt forbudt at gøre Løjer med Folks Natur- eller Legemsfejl, — saa dette blev altid revset. Men var En forvokset, hed han eller hun den lille *krogede* — og derefter Navn eller Stilling.

Alle Datidens Folk havde et Øgenavn, som de kaldte det: *Veênavn*, eller i hvert Fald et Tilnavn. Dette kunde bestaa i »Stamtræets« Haandtering i mange Led, eller Fødestedets Navn hængtes foran eller bagved Fornavnet, eller de beholdt Be-

tegnelsen af den Vaabenart, i hvilken de havde virket i Kongens Tjeneste, for Livstid knyttet til Navnet. Undertiden fik en Haandværker Navn efter sin nærmeste Nabo; o. s. v. Desuden blev der i Flæng tillagt baade Mænd og Kvinder: lange, store, lille, gamle foran Navnet. Kun de Færreste var kendt under deres fulde Døbenavn. Det hører jo til ældgammel Skik. — Selv Middelalderens Konger havde deres Tilnavne.

Da det omsider blev ret vanskeligt at skelne mellem hver enkelt Maren og Mette, Jens, Per og Povl, som der var urimelig mange af i alle Byer og Sogne, fandt man paa de mange mærkelige Navne. Ogsaa Husene fik deres særskilte, særc Betegnelser med Hentydning til deres Beboere, Naboskab og andet mere, som Udslag af Paahit og Folkevid, og som intet havde med Matrikel eller de topografiske Betegnelser at skaffe. Saaledes bevægede man sig stadig imellem Dobbelt-navne, saa man undertiden kunde være i Vilderede med, hvad der var det »rigtige«.

Det samme var i rigt Maal Tilfældet paa min Hjemegn. Og saa faar man da en autentisk Personliste som saa: Lærke og Musikanter-Husene og Folkene, Lars Dragon, *Skærsant*, Garder, Den lille Jæger, Povl Rytter, Spaniolen, Krykkeskrædderen, Benvæveren, der ogsaa kaldtes *Klæppevæveren*, begge Navne af den Grund, at Manden havde et daarligt Ben, saa hans Træsko klappede under Gangen. Østerlin var en Ud-lænding, han syede Kasketter af gamle Frakker. Broer-Birte, Jakob Skræp, Stine Styr, Dorte Marie Pils, Staffi (Steffen), Plonne (Apelone). — (En Kvinde, der var opkaldt efter Grevinden paa Gyldensteen og hed Constance, fik sit Navn saaledes lemlæstet, at hun aldrig blev kaldt andet end det mindre velklingende *Stanse*). Og saa fremdeles. Det er Navne, der sikkert her for første Gang føres i Pennen, men Navne, hvis Bærere er at betragte som Aner for en nu afsluttet Tid ikke blot her i Landet mellem Bælterne, kaldet »Danmarks Have«, men overalt i Danmarks Vang og Vænge.

Fra Vuggen til Graven.

Spædbarnet.

NAAR i ældre Tider et Barn kom til Verden, gik der straks Bud — selv om det var midt om Natten — til Bylagets Koner, ofte ti-tolv Stykker. De blev da bankede op og hentede hjem til Huset. Her beværtedes de med Boghvedegrød med Korender, at dyppe i et festligt stort Smørhul og med sødt Øl til — gammelt Øl med Sirup. Derefter Hvedebrøds-
mad og Kaffe med *brunt Sukker*, Kandis. Denne Sammenkomst, hvortil tillige Jordemoderens Mand var selvskreven, fandt Sted i Sengkammeret, — 3: Barselstuen, hvor Moderen og det nyfødte Barn befandt sig.

En fordums Husflidsmand lavede alle Slags Kurve af *Vøjer*, Siv og Halm til alskens Brug, saaledes ogsaa, som under Husfliden omtalt, en ikke saa lille, men lav og ovalformet Børnetøjskurv til den Nyfødtes forud henlagte Fornødenheder. En saadan særskilt Kurv ejede de fleste Huse til dette bestemte Brug. I denne havde Konen forud lagt Barnets Tøj til Rette, og den kom nu frem og gik fra Haand til Haand for at kritiseres og ses efter med Kenderblikke. Det gjaldt derfor om at have en »pæn« Kurv, at Børnetøjet kunde faa ikke blot en skaansom, men helst en rosende Dom paa Vejen hjem og siden efter. Thi i Meningen om Andres Fejl og Overbærenhed med disse kendte den gamle Bondeslæggt ikke saa overvættes meget til »Kærlighedens Kaabe«.

Naar Maaltidet var til Ende, og Dugen toges af Bordet og var foldet sammen, blev den kastet i Skødet paa en og anden

af de Tilstedeværende, og dette tydedes som et Spaadomstegn, at man forudsaa, at hos Vedkommende skulde den bredes først paany, naar den næste saadanne Sammenkomst fandt Sted.

En af de nærmeste Koner gik derefter hjem at hente en meget fed Smørgrød til Barnets Moder. — Den indeholdt lige meget af Smør og Mel, saa Smørret flød ovenpaa, naar den da skulde være en *rigtig* Grød. — Med saadan Barselgrød mødte ogsaa siden hver af de andre Koner, efterhaanden som de fornyede deres Barselvisit. Ogsaa Brødkage, Kirsebærssuppe af tørrede Bær, Vafler o. L. medbragte de. Og Barselkonen maatte nødvendigvis spise af det Altsammen, medens Overbringeren var til Stede. Til Gengæld beværtedes denne med Mad og Drikke, og Passiaren gik paa det Livligste. »Drik ud«, lagde Konen i Sengen hver Gæst paa Sinde,« ellers faar Barnet lange Hæle«. De første Dage efter Fødslen skænkede Jordmoderen desuden en Snaps Brændevin for Barselkonen selv. Om denne og den smørrige Grød blev der sagt: »Spis og drik, det *ba'er* Dig indvendig« — i Lighed med Jepes Brændevin, der, som bekendt, kan »bage en Skælm indvortes«.

I Smaafolks Huse kunde Husmoderen ikke savnes ret længe, tidlig maatte hun i saadanne Hjem atter varetage sin Gerning. Et Sted ledte man Koen ind i Forstuen, og her maatte Konen allerede fra den femte Dag selv malke den.

Der brugtes Trævugge, og den var almindeligvis uden Lagner. Barnets Skjorter, Trøjer og *Hageduge* var af *Købeløj*, Resten af egne Varer, Hør- og Blaargarn samt Vadmel. Bler syedes af et *segnet* Lagen. Svøbelisten var af Vadmel, kantet med rødt Sirts, og i den blev indsyet Vættelys, for at Vætterne ikke skulde komme at die Barnet eller sugе Gevækster ud under dets Fødder. Alle spæde Børn fik Kappe med Pibestrimler eller Sirtses Hue paa. Der var lidt Forskel paa Dreng- og Pige-huer. Der kunde derfor være en ti-tolv Huer i den omtalte *Kaa'r*, halvt af hver Sort. En Hovedbedækning forlod dem aldrig siden, saa længe de levede, ja fulgte dem i Graven. Det mandlige Køn fik hvid Hue paa i Kisten, Konerne deres Hovedtøj, unge Piger et Brudesmykke med Myrtekrans.

Saalænge hverken Moder eller Barn havde været i Kirke,

maatte alt Børneløjet tørres inden Døre. Og siden efter maatte intet Saadant være ude efter Solbjerg, i begge Tilfælde af Frygt for, at de Underjordiske derved skulde forbytte Barnet.

Af Sundhedsregler, som det gamle Bondefolk punktlig overholdt for at værne deres gode Helsen, kan nævnes, at Moderen vaagede over, at spæde Børns Hoveder blev overgroet med Aspe, jo fastere og tykkere des bedre, »Det holdt sammen paa Hovedet«, og ellers »fik de Hovedpine«. Og dette »Modvæрге« blev da gerne overholdt det første Aarstid, i hvilket man da undgik at vaske Hovedet. Naar Skorpen omsider skulde tages af, blev Hovedet smurt ind med Smør.

Børn diede altid til toaars Alderen, ofte derover. Det hændte, at Barnet hentede selv en Skammel og stod paa. I et enkelt Tilfælde var Barnet fem Aar, før Moderen nænnede at »vænne det fra«. De Smaa maatte nemlig da straks spise af Bordets Mad. Særskilt Barnemad kendtes ikke, og den Ulejlighed unddrog man sig — særlig om Natten. Naar Børnene skulde vænnes fra, blev der kogt lidt Persille i lidt Smør, og dette blev smurt paa Brystet. Fik Barselkonen Knuder i Brystet, var det et almindeligt Middel at lægge en gammel, fedtet Nathue paa. Brugen af Dieglas kendtes ikke. Der var altid en eller anden *Pattekone*, der var øvet i at gøre Tjeneste. Var Moderen hjemmefra en Dagstid, bar man i lige Maade blot den Lille hen hos en Husmands- eller Nabo-kone; hun var da Barnets Amme den Dag og omvendt: tog denne Kone en Gang bort, kunde den nu Hjemmевærende igen amme hendes Barn.

Medens en Kone *sad inden Kirke*, maatte hun ikke gaa over en Vej før den Dag, hun holdt sin Kirkegang, og blev i Kirkedøren *læst ind* af Præsten. Alle Lagskonerne mødte da paany for at følge Konen i Kirke. Samme Søndag var altid i forrige Tider tillige Barnet i Kirke. Det er denne kønne Skik, som Poul M. Møller mindes i sit Hjemvêdsdigt 1820, skrevet paa Rejsen til Kina, naar han siger om den danske Moder:

»— Hvo Anden
bringer over Altrets brede Stene
Gud sit Barn, som hun, den Blonde, Rene?
Ingen Anden paa den vide Jord.«

I Hjemmet, før Kirketuren fandt Sted, kom Konen ind i Stuen, hvor Alle var samlede, iført et Bomuldsforklæde, af hvilket hun uddelte et lille Hvedebrød til hver af Konerne. Hele Børneflokket blev døbt i en og samme Daabskjole. Senere blev det Skik, at den, der bar Barnet, forsynede dette med en fuldstændig Dragt. Ogsaa *Gudmørstadsen* — med Betoning paa anden Stavelse — var udsat for skarp Kritik og blev grundig drøftet.

En vordende Moder maatte ikke i Tiden forud for en Fødsel holde et Barn over Daaben. Lykken vilde da gaa enten fra det levende eller det ufødte Barn. Men var det saa, at en Gudmoder selv ventede sin Nedkomst, tog hun den Dag bare to Forklæder paa, og den omtalte Fare var dermed afvendt. En vordende Moder maatte ej heller se paa Ildebrand eller køre »ballæ's« ikke gaa over en Vognstjert, ikke se noget Dyr *trækkes med Døden* o. s. fr.

Heldigst om den Lille var en rigtig Skraalhals under Daaben. Thi i samme Grad som Barnet da lod sin Stemme høre, vilde det *blive dygtig' tit at synge*. Under kirkelige Handlinger var de, der *var i Stadsen*, under en Kritik, som ikke kendte til Skaansel. Man vogtede paa deres Lader, Skridt og hele Adfærd, saa at man bogstavtro kan sige, at intel Fejltrin blev overset. Her maatte gammel Vedtægt lystres til Punkt og Prikke. Større Forseelser fra de staaende Regler kunde ligefrem blive til Mundheld, der kunde holdes i Live i lange Tider. Ved Barsedaab var der mest at iagttage.

Alle Lagets Mænd stod Faddere, og naar de efter Ofringen gik tilbage fra Alteret, stod Gudmoderen med Barnet paa Armen, og paa dettes Bryst var da tilrettelagt et Lommetørklæde, hvori enhver af de Ofrende lagde deres Vuggegave, sædvanlig en Rigsdaler for hver Mand og Kone, og derefter blev Tørklædet bundet omkring Barnet. Dette skulde helst sove i Kristentøj hjem og ligeledes efter Hjemkomsten have sin første Søvn i Vuggen i hele Stadsen og endnu med Faddergaverne paa sig.

Selve Barselgildet i Hjemmet maa opsættes til en senere Beskrivelse. Det endte med Dans til den lyse Morgen, og de syvti Aar var ingen Hindring for at være ivrig passioneret

heri — allen Fals da ikke for en virksom Deltagelse i Menuetten.

Søndagen efter saa man Moderen, pligtro mod gammel Sædvane, vandre til Kirke med hvidt Lommetørklæde foldet i Oktavformat oven paa Salmebogen. Faderen var da altid hjemme. Hun skulde, hun maatte afsted, trods Vejr og Vind; thi hele denne Kirkefærd var ikke saadan til Side, før hun havde hentet *Høuse*, senere sagdes *Huske*, Hukommelse, til Barnet. At Umagen som Regel lønnedes, maa man lade dem, og det har det tidligere Meddelte i høj Grad bevist.

Var et Barn født under Fuldmaane, vilde det blive hengivent til *Ødevornhed* i alle Forhold senere i Livet. Var det født paa en Søn- eller endnu bedre en Højtidsdag, vilde det blive synsk og udrustet med særlige Fremsynsevner. Og en syvende Søn, især om han var født paa en Torsdag, betragtedes som et overnaturligt Væsen, man tillagte mystiske Færdigheder, som en af dem, der »kunde mere end deres Fadervor«. Jo tidligere Barnet fik sine første Tænder, des før vilde det faa sig en lille Søster eller Broder. Det samme sagdes i lige Maade med Hensyn til, jo før det blev vænnet fra Brystet.

Naar Barnet var ni—ti Maaneder, anbragte man det i en Gangvogn, hvor det da kunde skøtte sig selv, medens Moderen var beskæftiget. Men ved Hjælp af et *Vuggebaand* kunde Moderen ogsaa vugge det — thi vugges skulde det — og ligefuldt passe sit Arbejde. Og anbragte hun Baandet om Foden, kunde hun endog staa ved sin Vaskeballie og paa samme Tid vugge sit sovende Barn, ligesom hun med den ene Fod paa Vuggen og den anden paa Rokken samtidig kunde holde begge disse i Gang. Tiden maatte tages i Agt. At ingen lagde Hænderne i Skødet er tidligere grundigt fremført.

Senere fik den Lille et Ledebaand paa, og ved Hjælp af dette — et Bælte med Seler, lig Børnenes Hestetømmer — kunde Moderen selv gaa med ret Ryg og lede Barnets første Fjed, samt ofte tillige passe sit Arbejde. »*Ellers*« var hun ikke tvivlrædig. Naar hun satte venstre Ben paa en Stol, kunde hun anbringe Barnet paa Knæet dér, medens hun f. Eks. hakkede Kaal med højre Haand, og saaledes sætte sig i Stand til at skaffe sin Mad færdig til rette Tid. Naar Barnet voksede fra Gangvogn og Ledebaand, fik det Faldhat paa.

— Børnenes fremtidige Paaklædning -- den egentlige Barsedragt ud over den spæde Alder for haade Dreng og Piger — maa for det Øvrige gaa ind under et følgende Hoved-afsnit om Fynboernes Klædedragt.

Den Dag, da Barnet skulde have *sat Pokker paa* (Kopper), var en af dets første Udflugter, og det var da som Regel paany iført sin Gudmorstads. Den Dag mødte Mødrene i Skolestuen, hvor Distriktslægen vaccinerede dem og nogen Tid efter synede dem, ligeledes paa en dertil berammet Dag.

Skoletid og Konfirmation.

Den næste lignende Vandring foretog Moder og Barn den Dag, dette skulde *skrives i Skole*, d. v. s. var naaet de lov-befalede syv Aar, der gjorde det skolepligtigt. Dette skete dog ofte før. Moderen havde i de fleste Tilfælde lært den Lille at *kende Bogstaver* og at *stave*; thi det var hendes Stolthed, hvis Barnet kunde læse, inden det sattes i Skole. Medens hun spandt, sad Moders Dreng eller Pige derfor ved hendes Side paa sin lille Træarmstol og fik »sin Fibel ind«.

Og saa traskede de Smaa da afsted til Skolen med deres saltbestrøede Fedtemad i et Tørklæde. Paa Smørrebrød fik Børnene tidt som Paalæg en kold Pandekage eller kolde Karlofler, skaarne i Skiver. Naar de kom hjem, maatte de af Skoletøjet og i et Sæt ringere Tøj, og tidlig maatte de gøre Gavn — Dreng og Piger — som de nu kunde bedst. Alt gik efter en priselig Snor. Lektierne skulde læres først, derefter havde hver sit Arbejde. Pigerne skulde f. Eks. spinde en Ten Blaar, saa maatte de lege hagefter. De maatte tidt begynde at spinde, naar de knap kunde naa at træde Rokken.

Smaapiger, Gaardmænds som Husmænds Døtre, begyndte allerede fra otte Aars Alderen til Dels paa egen Haand at vogte Kørerne paa Marken om Sommeren, men foruden at gøre saadan Nytte, begyndte de allerede, naar de var en halv Snes Aar, at medtage *Bindehosen*, for at nytte Tiden mellem hver Gang, Kørerne skulde paa nyt Græs, ca. en Timeslid. De orien-

terede sig ved Hjælp af en Solring. Naar Nabomarkerne stødte sammen, mødtes da disse Pigebørn ved Markskellene, og i Stedet for at lege *maalte de Tvinde* (Uldgarn) og kappedes om at naa først til Løkken i Garnnøglet. Hvor lang *Stumpe* de maalte af, ens paa begges Nøgler, rettede sig efter Tiden, man raadede over.

Købt Legetøj kendtes næppe noget Steds. Det selvforarbejdede Værk, dannet med faa og smaa Midler, voldte den største Fryd, og det gjorde dem praktiske selv at *lempe* det. Derfor kom sikkert nok Bolde og lignende Kasteskyts ogsaa i Reglen til Veje, saa ofte saadanne Genstande forsvandt. En Dukkevugge redte de i en gammel, kasseret Kurv. Ja, i hvad de end vilde foretage sig, maatte de først lave, hvad de skulde bruge til Legen, selv. Knaposte lavede de af Sand, Grønkaalsstokke med en Snor ved blev til Køer, de flyttede paa nyt Græs. Og saaledes gik hele Forældrenes Bedrift igen *en minatur* i Børnenes Selvbeskæftigelse. Men Børnenes Lege vil senere faa sit særskilte Kapitel.

Af hvad mindre rolige Lege Børnene kunde finde paa, fik de indprentet, at de ikke maatte krybe igennem et Vindue; thi saa blev de aldrig større, end de da var. Havde de gjort denne Forseelse, maatte de samme Vej tilbage, — saa kunde det *slemst gaa an*.

Skolebøgerne gik, som alt sagt, S. 43, i Arv fra den Ene til den Anden, men naar de naaede ned til de Mindste, var de jo rigtignok temmelig makulerede at tage fat paa. Det var det første Trin paa Fremgangens Vej, Maalet for den første Ærgerrighed og Kappelstrid, om de *læste indenad* eller *læste udenad*, henholdsvis om de nøjedes med at læse op af deres Læsebog, eller de fik Lektier for. Den næste Dygtighedsgrad var, om de skulde til at *gaa med de Store* eller blive ved at *gaa med de Smaa*. Skolens to Klasser havde hver tre Skoledage om Ugen, saaledes gik, som tidligere bemærket, ingen Børn i Skole uden hver anden Dag. (Se S. 80.)

Mødte man et Skolebarn paa Vejen, havde det altid foruden Bøger og Tavlen at bære paa tillige et *Griffelhus*, et koloreret, drejet Træfoderal til Skriverekvisitterne. Skolelæreren skar Penne til hele Skolen, ja han syede alle Skrivebøger, og Skillingerne til Papiret kneb det endda tidt med. Skole-

børnene lærte *Lektie, Løjse*, midt i Dagligstuerummets Larm, derfor maatte de raabe af fuld Hals, saa det kunde høres over hele Huset og udenfor med. Salmeverv gik paa syngende Takt og Melodi.

Til den aarlige Eksamen mødte Børnene i deres Kisteklæder. Husmændenes og de Fattige, der ingen af den Slags havde, laante et Sæt Tøj hos de Bedrestillede. Og den Dag fik Børnene en Toskilling med til at købe Hvedebrød for i den lille Høkerbutik, der i den Anledning havde forstærket sit Lager, maaske skaffet til Veje flere Dage forud. Det gjorde Intet til Sagen. Det Hele gik ligefuldt af som »varmt Brød«.

I Haarslev Skole fandt og finder fremdeles Sted en Udde-
ling af Præmiebøger en Gang aarlig til de flinkeste Elever. Senere blev tillige den anden Skole i Sognet delagtiggjort deri og efterhaanden ogsaa de nyere, saa fire Skoler nu har Part i Børnenes Bøggaver. 1835 havde nemlig Vedel Simonsen, Elvedgaard, skænket til Udlaan et Sognebibliotek, der husedes i Haarslev Skole, samt stiftet et Legat til Forøgelse af Bog-samlingen og til Indkøb af Bøger til Flidsbelønninger til Børnene i Haarslev Skole.

Saasart Børnene var tretten Aar, gjaldt det om at faa dem *udskrevne*. De fleste Børn blev *skreven ud*, saasart det lod sig gøre, for derefter at konfirmeres saa læt op ad det fjortende Aar som muligt. For Undervisningen var denne ud-bredte Skik ganske forkastelig. Saasart Læreren havde faael de større Børn lidt flinke, toges de bort. Ved Prøvsteeksamen eller Bispevisitats stod han saa tilbage med en Flok mindre duelige Børn; thi de mest opvakte Børn havde Forældrene jo ogsaa mest Brug for hjemme. Og med dette spinkle Grundlag, paa hvilket de forlod Skolen, glemte de fleste i Løbet af kort Tid, hvad de havde lært.

Derefter *gik de til Præst*. Præstebørnene langvejs fra havde hvert sit Sted i Kirkebyen, hvor de tog ind, i Reglen det samme, hvor Forældrene havde Tilhold ved Kirkefærd. Tøjet til at *staa paa Kirkegulvet* i blev — det gælder baade Pigernes og Drengenes Dragt — syet til den Ældste og maatte vare Resten ud, hvormange der saa end kunde være. »Vi var fem Brødre om vor,« siger en af de gamle Veteraner.

Saa var det et fattigt Barns Lod, naar det ikke allerede

var sket tre—fire Aar før, at sættes i Tjeneste blandt Fremmede, og særlig de tjenende Drengelhørens Kaar gør ikke altid Husbonden Ære — som forud meddelt og begrundet.

Gift og hjemfaren.

Endskønt de allerfleste Giftermaal maa siges at være *gjorte ud*, ∴ Friet foregaaet pr. Mellemand, var det dog i de Tider, her skildres, mange lykkelige Ægteskaber, der bar Vidne om et smukt Forhold imellem Mand og Hustru.

Stedfortræderen for Bejleren eller Bejlersken — det var lige hyppig begge Dele, — altsaa den Bejlende, frembar aldrig sit Ærinde direkte, men et Paaskud om en Handel om Kreaturer, Korn eller selve Gaarden maatte være Indledning og Mellemed, og derigennem blev Bagtanken gerne opdaget paa Halvvejen, og saa kom de egentlige Forhandlinger paa Bane. Her ved Valget af Mage kan det gamle Mundheld være paa Plads:

Er hun lam, er hun stram,
har hun Penge, gaar hun fram!

Men helst maatte »hun« jo være »som Folk er flest«. Nogle forstod at føre disse Sager snildt og var ligefrem søgte til dette Brug, saa de tilsidst fik Ry paa sig som drevne Mestre i den Kunst *at drive et Giftermaal*.

Ogsaa blandt de Purunge eller blandt saadanne ledige og løse Personer, hvor ingen Gaard og Grund og fyldte Kister var at træffe den for alle Parter tilfredsstillende Overenskomst om, maatte dog for det meste en Anden *tale til* Karlen eller Pigen først for den Vedkommende. Undtagelsesvis fandt Parret selv hinanden. Saa kom i en senere Tid »Ringforlovelserne« — og nu sendes trykte Forlovelseskort rundt til Slægt og Venner.

Naar et Par var *gode Venner*, yndede de at holde det hemmeligt. Ingen maatte vide, hvad der var dem imellem. Styrede en ugift Pige Hus for en ugift Mand, hed det sig snart, at nu blev hun der nok *med Alle* — ∴ bestandigt — eller *stændigt*.

Om et ungt, modigt, men tomhændet Par siger de Gamle skeptisk: »Nu tror de nok, at hele Verden hænger over dem, men de kommer nok til at tage Skeen i en anden Haand«.

Naar to uformuende Folk *gav sig sammeu*, hændte det derimod, at de undertiden viste Verden, »at de kunde bjerge sig paa en Sten, om det gjaldt«. Men saa gjaldt det rigtig nok ogsaa om, at Konen til Gavns forstod den Kunst »at spinke og spare, for det kan længe vare«, og at hun ikke »var født i en Fuldmaane«, eller født i *fuld Maane*; thi det bevirkede jo Rundhaandethed, saa hun var *for giel ad sig*, saa hun *gav ud af Boverne* til alle Sider. (S. 108.)

De Gamle sagde ogsaa *for et gammelt Ord* om et Par Nygifte, der Ingenting havde, at nu *lagde de sig hen i Fattigdom*. Og tidt fik de Ret. Mangen stolt Pige, som kun *tog efter Kærlighed*, koin, naar Børneflokken, Sygdom og smaa Kaar gik dem paa, snart i *onde Hæve*, saa det med et afdæmpet Udtryk kunde siges om hende, at nu var hun *falmet godt* — hvis Folkesnakken ikke var saa kras — eller Konen selv var saa forsømmelig — *at Ordet kom til at gaa* om hende, at hun var saa *beskidt* eller saa *fedtet*, *at man kunde kline hende til en Væg*. Det kunde dog ogsaa nok gaa et Par dygtige Folk saaledes. Derfor hed det stedse: *Fattigdom, den Kæmpe grum!* Men trods alt dette og jævnsides dermed kom imidlertid ligesaa almindelig den Mening til Orde, naar Folk, der havde tjent længe, vilde sætte Bo, at det var da saa *begrivelig*, *at de nu gerne vilde ha' Noget for »dem« sjel*, ∴ Fod under eget Bord.

Naar et Ægtepar ingen Børn havde, var det et staaende Udtryk: *De har hverken Børn eller Noget*; hvormed mentes, at saa kunde de sagtens klare sig, skønt man ganske modsat og ligesaa jævnlige brugte det gamle *Mundhov*, *Mundheld*, gammelt Ord: *Børn forarmer Ingen*.

Naar saa siden hen de Gamle beskikkede deres Hus, traf deres testamentariske Bestemmelser eller gik fra Gaarden, da blev Gaarden et af Børnene *skreven til*, medens de andre Søkende fik deres Arv i Penge, der skulde udbetales eller forrentes. Kapitalen, der stod paa Rente, gik altid under Navnet: *Hovedstolen*. Disse Skifteaffærer kaldtes: *at gøre Børnene lige*, skønt denne Fordeling sjældent forløb uden en eller anden

Forfordeling og Fortrydelse. Den, der beholdt Ejendommen, blev enten spændt for haardt for eller slap for let til den, saa der var gerne en af Parterne, der *fik* eller *løb af med Bukkedelen* — som her lovydigt kan omskrives til Broderparten, idet Sønnerne, som bekendt, fik en større Part end Døtrene.

Religiøsitet.

Ligesaa lidt som den jævne Mand forhen bekymrede sig om Samfundsforhold og Statsstyrelse, ligesaa lidt reflekterede han over Vorherres vise Styrelse med Hensyn til Regimentet fra Oven.

Efter Ortodoksien kommer Pietismen og Rationalismen. I de første Aartier af det tilbagelagte Aarhundrede kendtes ikke andre religiøse Bevægelser her i Landet end de faa »Stille« hist og her og »de stærke Jyder«. Bøndernes Religiøsitet var i Almindelighed da kun gudelige Talemaader, nærmest tomme Ord paa vantro Læber, som udviskede Rester af Fædrenes sande, inderlige Bibeltro i den gamle gudfrygtige Tid. Syndserkendelse er ikke fremme i nogen af alle de almenbrugte Udtryk og Vendinger. Det er kun Moral og Troen paa et Forsyn Altsammen.

Nutidens stærke Trosliv kendtes ikke forud for Valgmenighedslovens og den indre Missions Fremkomst og — kunde der noget nær føjes til — Mormonerne begyndte at lokke skikkelige Bønderfolk paa Langfart til Utah. Thi det var ogsaa just i Brydningernes Grødetid i Tredserne, at Mormonerne øvede deres omsiggribende Propaganda med saadant Held, at adskillige godtroende Sjæle faldt som Ofre, lod sig døbe i et Vandhul — eller med mere Opsigt i en mindre afsides Mose — og drog afsted.

Da fremstod Grundtvig og de mange andre udmærkede Salmedigtere og Foregangsmænd for de forskellige aandelige Rørelser, der gik ud paa at genvække Troslivet paa Folkekirkens Grund, samt Lægprædikanterne, saa hele det derefter vaagnende nye Liv rejste sig. Og hele Lægmandsbevægelsen har jo netop sin Rod i Nordfyn, først paa Kerteminde-Egnen, dernæst ved Skræppenborgs Virksomhed.

Hvor lavt det aandelige Niveau en Gang stod, fremgaar af Følgende — tilmed fra den Periode, da det var et stærkt benyttet folkeligt Ordspil at sige »Kunsten stiger«. En finger-nem Landsbymand er beskæftiget i et af Egnens bedre Hjem med at istandsætte forskellige Smaating omkring i Stuen, tilsidst peger han paa Thorvaldsens Kristus, der mangler en Arm, og siger: »Frue, mig Faalov aa spørre, ska' den Postelinsmand osse limes?» En saadan Opfattelse af saavel Thorvaldsens Værker som den nævnte Figur vil sikkert nu være ganske forældet.

Jo ældre det Husgeraad og Bohave er, der endnu findes i privat Eje — eller paa Museer, — des mere er det forsynet med udskaarne eller paamalede Skriftsprog og gudelige Sentenser. Denne udprægede, fromme Gudsfrøgt møder En endnu i det gamle Bondeboskab, der glimtvis kan findes hist og her paa dets oprindelige Pladser. For blot at nævne et Eksempel. Paa en større, velhavende Gaard i mit Fødesogn, der har været i samme Families Besiddelse siden 1635, staar paa en Kiste, der stammer fra dette Aarstal:

Med Gud staar al min Haab og Lid,
i Afmagt og i Nødens Tid.

Det var Udslag af den Gudhengivenhed, der særtegner den religiøse Tid, som faldt sammen med den videnskabelige, sproglærde og poetiske Adelsperiode, og som havde saa mange gode Repræsentanter blandt de godgørende, skrivende og boglig interesserede — ogsaa bogsamlende — Damer i de øverste Klasser.

Da savnedes Bøgernes Bog ikke noget Sted, og den storstiledede Postille stod paa Hylden ogsaa i Bondens Hjem. Med denne eller den tykke i Svinelæder indbundne Bibel med Messingbeslag holdt Husfaderen Søndags- og Juleandagt for sin samlede Husstand. Alle gamle Gaarde, der ikke er brændte, har ejet saadanne Bogskatte, og hos de Velhavende fandtes sjældne Ting. Men ak, der kom Tider, da de blev henslængte paa Loftet som gammelt Skrammel, som den daværende yngre Slægt knap vidste af at sige, end mindre tog sig af, hvad de indeholdt.

Mange Træk vidner dog ogsaa om sund og virkelig Guds-

dyrkelse i de tarvelige Bondehjem selv i Rationalismens Dage. Thi Kristendommen kan vel sygne hen i en Periode, men den kan aldrig dø.

Men holder jeg mig til Mands-Minde-Tiden, da har der været en stærk og ensidig Skæbnetro oppe. Gennemgaaende lige ned til Smaating og lige ud i Nutiden sporer man et saadant Livssyn. Eksempelvis kan nævnes, at en Landsbymand fornylig overfor et Tilfælde at maatte give Afkald paa en Fortjeneste, svarede: Den Indtægt, jeg skal have, den faar jeg.

Smaa Børn, der dør, faar ogsaa at medtage de heromhandlede Talemaader: *er gaaede en god Vej*; — *gaaede ud fra meget Ondt*; — *de ligger godt gemt paa Kirkegaarden (Kærgaari)*. .

Paa den anden Side var som velbekendt og som allerede fremhævet meget af Religiøsiteten en tankeløs Vanesag, Noget, der skete, fordi det var Reglement som Snese andre Ting var det. Hvert Sogns Beboere gik regelmæssigt til Alters to Gange om Aaret. Der var derfor kun Altergang nogle Søndage i Rad hvert Foraar og hvert Efteraar efter Konfirmations-Altergangs-Søndagen. Det var Skik at gaa fastende til Herrens Bord, og Følgen blev da, at En og Anden undertiden besvi mede i Kirken.

Mange Steder »læstes« der baade til og fra Bords. Saa snart Nogen hørte Kirkeklokken, slog de Kors for sig. »Er det Guds Vilje«, sagde de om alle mulige Ting, som f. Eks. »saa faar vi nok Rugen ind i Tørvejr«. Kørte Manden hjemme fra, sagde han, idet han steg til Vogns: »Naa, i Guds Navn« og saa et »Kom saa« til Bæsterne — og satte saa dermed Vognen i Bevægelse. (Afskedsformen, naar han gik bort fra Hjemmet, er fortalt under »Høflighed«).

Nogle gamle gudfrygtige Ytringer er ved at bukke under, som Tiltalen »Gud velsigne Dig«, naar Nogen nyser. Dette Udtryk, der har været holdt i Live fra Sekel til Sekel, — fra den sorte Døds Dage, vil man vide, — bruges nu kun af ældre Folk. Den samme Hensyning gælder Skikken at sige Singot — Gud signe — (hos Holberg: »Singot, Jeppe!«), hvor en Indtrædende træffer Nogen spisende — skønt det blandt Fynboere nærmest lyder som: *Synk godt!* Dette Ord

er ogsaa til Dels aflagt, medens de Yngre vel har vedligeholdt denne Hilseform, men ombyttet den med Ordet: »Velbekomme!«

Og bestandigt sagdes der før: *Gud hjælpe Dig!* saasnart En gik forbi et Menneske, der var beskæftiget, ligegyldigt med hvadsomhelst: Jordbrug, Haandværk, Husflid. Gik En og gravede i Haven, sagde hver og en Vejfarende, uden at sige Goddag, alene: *Gud hjælpe Dig!* idet de drog forbi. Ogsaa denne gamle, skønne Arbejdshilsen er gaaet med i Løbet. De Gamle vedbliver vel at bruge den, men den er forsvunden af de Unges Mund — og kaldes næppe frem igen til daglig Benyttelse?

En Gang, da denne overalt almindelige Hilsen blev brugt som en jovial Parodi, gjorde den en uanet Virkning. Et Ægtepar, et Par Husfolk, var i det heftigste Klammeri; Stridens Bølger gik larmende og højt, Vinduet stod aabent. En Mand fra Vejen gik nærmere, stiller sig udefra udfor Vinduet og siger med stille Lune sit: *Gud hjælpe Jer!*

Gamle Folk slog *Jøsses Kors* for sig og for alt Levende og Livløst, sikkert lige meget af andagtsfuld Hjerterørelse og som Tak for Velsignelse fra Oven som for at *vudde* (vogte, værne, bevare) sig og Sit for Trolde, Troldkællinger og alt deres lede Troldskab, og for at Vorherre skulde *vudde* dem og Deres for alt Saadant.

Og den Dag i Dag kan man endnu lægge Mærke til, at Folk til Aars ikke nogen Sinde skærer en Rundenom af Brødet uden først at signe det med et Kors. Og saaledes ogsaa med mange andre Ting. Dette sker maaske — ligesom Korset til Smørhullet i Julegrøden — stadigvæk som en Blanding af en stille symbolsk Taksigelsens Bordbøn og den Opfattelse, at det trolddomsfrit kan nydes og bekomme dem vel. Skønt, hvis denne i flere Nationer udbredte Skik ikke udelukkende er dikteret af den jævne, naturlige Kristelighed, skulde man synes, at den som blot Fordom ellers nu med saa mangt og meget maatte være faldet med samme Faldhastighed, hvormed den nyeste Nutids Oplysning sætter gammel Overtro i Fart ned ad Bakke.

Sygdom.

Ordet, at »i Nøden skal man kende sine Venner«, fik et sjældent smukt Udslag blandt de gamle Slægter. Ikke blot i hvad Hændelser, der kunde tilstøde dem, men ogsaa under Sygdom ofrede de uopfordret meget for hinanden i Retning af Hjælpsomhed ved Sygepleje, Haandsrækning i Huset, Nattevaagen og Doktorkørsel. De bar ogsaa Mad til de Syge. Ved Sygemad forstodes hovedsagelig sød Suppe, kaldet *sød Vælling*. Thi ligesom Fiskeren taler om Fisk og mener Rødspætter, og Sjællænderen endnu kalder Byg med det gamle Navn »Korn«, er *en Skefuld Mad* til Syge og Fattige paa Fyn særlig Sago eller den Art Suppe.

Huset var fuldt fra Morgen til Aften af deltagende Fore-spørgere, og at affærdige Nogen med, at den Syge ikke taalte det, var en blodig Fornærmelse. Deres Skæbnetro lod dem heri ikke ændse Lægens Forbud. Naar de gik fra et Sygehus, sagde de altid *god Forbedring* til den Syge.

Tidt blev der ræsonneret som saa: »Det kan jo ikke nytte at hente Doktor, han kan jo ikke holde Liv i den Syge, er det Guds Villie, *keer* (i Udtale Sammendragning af *kerer*) han sig endnu en Gang.« Overfor Ulykkestilfælde bøjede Alle sig i dyb Resignation i Ytringer som: *Ja, her var nu hans Dage forelagt. Det var tilskikket, at han skulde hænde det.* Eller: *Vorherre er en god Mand, han gør Alting vel. — — Han gør det ikke ret længe*, hed det sig om en Syg, naar det skønnedes, at det var paa det Sidste. — »Graa Haar er Gravblomster«, blev der sagt om de Ældste.

Naar jeg tidligere har beskyldt Arbejderne for at hylde Ordet: »Loven er ærlig, Holden besværlig«, kan jeg dog ogsaa fremføre et enkelt Bevis paa en noget for ordholdende Mand. Da en Besøgende ytrede til en syg Mand, som Skik var at tale aabent ud: »Det bliver kanske Din Død«, svarede den Syge raskt: »Det har jeg ikke *Stunde'(r)* til, der er bestilt saa mange Sten, jeg skal stryge.« D. e. forme Mursten af Ler, der bruges ubrændte. Han holdt Ord. Sine bestilte Sten fik han strøgne, — men om han naaede mere end det, skal jeg lade være usagt.

Der kunde ogsaa trøstes i Talemaader som: *Jeg taas* (tyk-

kes), at Du er en Bitte bæ'r i Daev. Du stiv'er Dig nok e-nen Gang« — end en Gang; hvortil en gammel Syg kunde svare: »Det kan jeg nok sjel fornemme saa val, men det vil vist komme til at falde vunskelig' at stiv(e) sig igen. Jeg er nok kommen for højt op i Aarene.«

Det var almindeligt at begære Menighedens Forbøn for den Syge fra Prædikestolen. Naar det saa rygtedes, at dette var sket, sluttede man, at saa kunde det ikke vare længe, før Vorherre løste op for den Lidende.

Død og Begravelse.

Ofte bestemmer den Døende alle Enkeltheder ved Jordefærden, og der spørges begærligt om, hvad der er *givet Orden paa*, særlig med Hensyn til Arvegods.

Ligsærk og Skjorte laa altid parate. Konen syede disse Ting i Reglen, før det første Barn kom til Verden. Det Linned, de bar i levende Live, var for groft til dette Brug. Det var anset for en stor Skam, om Døden kom bag paa En, og Ligløjjet savnedes. Saa maatte Nabokonen hente sit. Men et saadant Tilfælde kunde give Anledning til megen Hviskesnak i Krogene.

En Begravelse skal være standsmæssig. Det gælder for en ung Mand at give Svigerforældrene en *net* Begravelse med mange Gæster, megen Mad og Jordefærd med Tale og Sang.

I Ligstuen, hvor Vinduerne straks blændedes, mødte alle Lagskonerne for at tage den Døde af Sengen og lægge Liget paa et Bord, der var spredt først med Langhalm og derefter med et Par Lagner. Denne Langhalm blev brændt ved den første Bagning efter. Liget fik straks et *Kæbeklæde* (udt. Kæve-) om Hovedet, en Skilling paa hvert Øjelaag, en Salmebog under Hagen, og Hænderne blev *lukket sammen* — foldede.

Saa blev der købt Kiste og mange Alen hvidt Tøj — nok Schirting — til Lagner til Kisten samt til *Jordtøj*.

En Art Gilde synger, eller rettere har udsunget, sit sidste

Vers. Det er det tidligere *Kistelæg*, ved hvilket alle Konerne samledes for at sy og udklippe det ydre Pynte-Ligtøj, naar en Afdød skulde lægges i Kiste. Selve Begravelsesgildet, oftest et Par Dage efter, led ikke derved Skaar i Retning af Traktementet og øvrig Skik og Brug.

Ved denne Konesammenkomst i Sengkammeret blev der klippet smaa Takker hele Vejen rundt paa Lagnerne. Det Underste var størst og hvælvede helt ud over den sorte, farvelige Kiste. Overlagnet var mindre. Ærmerne var løse. Der blev syet en Lærredspose, som blev fyldt med Humle og givet den Døde i Kisten til Hovedpude. Alle de Tilstedeværende maatte sy og være med at *klæde Lig*. Senere købtes udhugget *Jordtøj* i Købstaden. De fremmede Koners Arbejde ophørte da af sig selv; dog samledes de ligefuldt til Kistelægsgilde. — Nu besørger alt Sligt af Husets Egne eller Nærmeste i Stilhed.

Kisten stod aaben. Alle skulde se Liget, derfor skulde det pyntes saa fint. Det laa ligefrem paa lit-de-parade. Straks om Eftermiddagen, Aften eller næste Morgen, efter at Liget var pyntet, valfartede alle Byens Børn derhen for at se det — selv om de var ganske smaa, var de med.

Saa sendtes *Bysteren* ud at *byde* til Begravelsen.

Fra det *Lag* (udt. som med v), Liget var, sendtes fire Karlfolk fra fire Gaarde ud Begravelsesdagen om Morgenen for at grave Graven paa Kirkegaarden. Naar den var færdig, sædvanlig til Kl. 9-10, ringede de en halv Time over den aabne Grav. Denne kønne Skik *at ringe over Grav* er fremdeles i Hævd i mit Fødesogn. Var det udenfor Kirkebyen, fik disse Graverkarle en god Madkurv med. Smørrebrød var ikke fint nok. Det var en Laagkurv med hele Brød, Smør, Paalæg, en Lejle — *Læ-el* — Øl og en Dunk Brændevin — i hvilken sidste Nogle kunde kigge lidt for dybt; dette dog undtagelsesvis. Var Begravelsen i Byen, kom de hjem til dækket Frokostbord.

Ligfølget blev ogsaa beværtet med stor Frokost — bænket om et rigelig — stundom overflødig — dækket Bord. Der var hele Flæskeskinker med hvidt Papir og sorte Silkesløjfer om Skanken, varm Grønlangkaal og velforsynet koldt Bord.

Ofte stod Kisten i en med Lagner beklædt Lo eller Vognport, og man spiste i saa Fald i Storstuen — eller omvendt.

I Fald Kisten stod inde i Huset, maatte den i Reglen føres ud gennem et Vindue — den eneste Maade, hvorpaa den kunde *tages ud*, og hele Vindueskarmen maatte derfor slaas ud. — Efter Jordefærden vendte Følget tilbage til Spisning som ved de glade Gilder. Bordene var da blevne dækkede under Fraværelsen ved Kirkefærden og meget ofte, for ikke at sige sædvanligst, der, hvor Baaren lige forud havde haft Plads i al den Tid, der havde været Lig i Huset, altsaa enten i et Laderum eller i den store Stue, hvor der var mest Plads. Til Frokosten kunde det af disse Rum, der var det mindste, nok slaa til, da Folk gik til og fra Bordene, alt eftersom de kom. Men Maaltidet bagefter var jo ved sluttet Bord.

Der blev næsten altid holdt Tale i Huset, almindeligst af Stedets Lærer. *Degni* kaldtes han i gamle Dage. Kun yderst sjældent blev der ikke talt. Kisten stod aaben under Tale og Sang, og der brændte 6—8—10 Lys for Baarens Hovedende under Højtideligheden. Saa skruede Smeden Laaget til. (Smeden er atter her den mest fremragende Haandværker, den til dette Hverv betroede Mand.)

En ti-tolv-fjorten unge Piger strøede Blomster paa Vejen til Kirken. De gik forrest i Ligtoget med en Krans paa Armen og en florumvunden Kurv, der indeholdt Blomster og Grønt, hvoraf det sidste dryssedes ned i Graven, lige før Kisten sænkedes deri, og Blomsterpigernes Kranse kastedes derpaa ned i Graven umiddelbart efter Kisten som det første Dække, før Præsten traadte frem og forrettede Jordpaakastelsen. Var Ligtoget langvejs fra, kørte Pigerne med indtil i Nærheden af Kirkebyen omtrent der, hvor de begyndte at kunne høre Klokkeringningen. De stod da af og gik i Spidsen for Vogntoget. Ved udenbyes Begravelser holdt de før omtalte Graverkarle Udkig i Klokketaarnet. Naar de kunde se Følget, begyndte de Ringningen.

I sin Tid skelnedes mellem Ligprædiken og Ligtale eller blot Gravtale. Ligprædiken kaldtes Tale fra Prædikestolen, og da blev den Afdødes hele Levnedsløb meddelt. Dette regnedes en Gang for finere — og var dyrere — end den senere sædvanlige Brug, at Præsten taler i Koret eller ved Graven. I en nyere Tid er der forskellige Steder paa Landet

indført den fra andre Sogne stammende, eller fra ældre Tid genoptagne Skik, at Kisten sænkes i Graven først, og Følget gaar ind i Kirken, hvor der saa tales over den Baare — som ikke er der! — hvorved en Begravelse bliver til en almindelig Kirkegang.

Thi ved at berøve Kirkefærden Forsamlingens Midtpunkt berøves den ikke blot Blomsternes formildende Højtid, der lyser sin Fred og breder sit lyse Skær saavel over Skilsmis-sens Smerte som over Dødens Alvor paa Overgangens Tærskel — som Symbol paa de Egne: »hvor Blomsten ej visner og Fuglen ej dør.« Men Muligheden for det Gribende og Opvæk-kende, der kunde være for den eller dem blandt Følget, for hvem Kirken ikke er det Sted, der besøges flittigst, udnyttes paa den Maade slet ikke, naar begge Virkemidler — saavel Højtidelighedens Mildhed som dens Brod — tages bort under de Ord, der tales til de Efterladte og de Forsamlede.

Selvfølgelig kan Vejrliget være af saadan Art, eller andre tilstedeværende Omstændigheder kan være af saa praktisk Natur, at disse Grunde stiller sig selv i første Række som be-stemmende for den nævnte, i nyere Tid indførte Ordning. Der gives jo ikke den Regel saa fast, at den jo ikke har sine Undtagelses-Tilfælde at vige for. Og dette maa vel gælde haade for Liv og Død.

Paa min Hjemegn ventede Følget i gamle Dage altid, til Graven var tilkastet og i Orden og smykket med Kransene. Om disse maa tilføjes, at de tidligere hverken var saa velud-styrede eller saa talrige som nu. Men det kunde ofte være en barsk og svær Ventetid; denne, samt den tunge Lyd at høre den første Jordpaafyldning buldre paa Kisten, fritages Følget for under den anden Begravelsesform.

Men vore gamle Bønder var jo fra Top til Taa som ind-filtrede i et labyrintisk Edderkoppespind af overtroiske Me-ninger; det kunde de ikke frigøre sig for, og derfor kan jeg, Sandheden tro, heller ikke fordølge det. Der kendtes en Hoben Orakelord, Tegn og Svar for alt mellem Himmel og Jord, bogstaveligt fra Vuggen til Graven. Ingen maatte vugge uden Barn i Vuggen. Vuggens Gænge skulde staa urørte, ganske stille, saasart Barnet var oppe; ellers blev det dob-

belt uroligt, naar det igen skulde sove. Naar Vuggen var tom, maatte Dynen være lagt over den, som var den rigtig opredt; thi ingen Fugl maatte flyve over Husets Tag, naar en Vugge uden Barn ikke var pænt tildækket. Man saa aldrig en Moder tage Barnet paa sine Arme, uden at hun lagde Dynen til Rette med den Haand, der var fri, og det var ikke bare Ordenssans alene.

Og ved enhver Jordefærd saa man nøje efter, om Graven allersidst tilklappedes med Spade eller Skovl; thi derved blev det forudsagt, om det blev henholdsvis Mand eller Kvinde, der næste Gang skulde *følges hen* fra det paagældende Hus.

Ved at sysle med det ældre Bondelivs Historie myldrer endnu mangt et Træk frem, der kunde være Ihukommelse værd, men naar vi har fulgt de Gamle til Jorden — der, hvor al Verdens Færd ender — skal her endnu kun peges paa, saavidt vi kan følge dem »ud over Graven«.

Thi i den Familie, hvori der var Sorg, maatte Mændene nok, men Kvinderne ikke, saalænge de *bar Sorg*, som sørgeklædte rejse sig i Kirkestolen ved Gudstjenesten, naar Præsten messede eller lyste Velsignelsen fra Alter og Prædikestol. Og endelig lod de større Gaarde anbringe paa Altret et Par store Lys i florumvundne Stager med den Afdødes Navn paa en Plade. De tændtes samtidig med Alterlysene og brændte et Aarstid. Til Tider kunde der brænde Lys for flere Velhavere paa een Gang.

Naar det er sagt, at enhver Grav rummer et Stykke Verdenshistorie, kan man ogsaa nok sige, at hver sløjfet Tue paa vore smaa Landsbykirkegaarde ligger inde med sin Historie; kun kender den store Verden den ikke. Den er sænket stilfærdig med den sorte Kiste i Jorden.

»Sorrige og Glæde vandrer til Hobe« alle Dage — ikke blot paa Kingos Tid. I de Dødes Haver ligger en underjordisk »Literatur« af stille, skjulte Livsromaner om alle dem, der nu kun har deres Navne paa en Ligsten — eller ikke en Gang det; om alle dem, der ikke maatte faa hinanden, fordi Gaard og Gods var dem imellem, og om alle dem, der blev tvungne til at tage hinanden, fordi Pengene skulde regere Spillet og skulde samles i Hob. Og der er Grund til at sukke over den

megen ukendte, stedlige, mundtlige Historie, der her paa hver Favn Jord nu ligger sine tre Aen under Mulde.

Hvor megen Folkesæd og Folkeskik har ikke her sin bundløse, graadige Glemselens Grav? Overfor dette tomme, tavse Dyb maa al den Samlerflid, der gerne vil redde fra Forglemelse, give tabt. Her maa alt Interview standse.

Men ude paa de smaa, nogle velholdte, andre forglemte og tilgroede Lejesteder, der ligger kun altfor mange af mine Hjemmelmænd og -Kvinder og alle de Andre, der er vævet med ind i mine Barndomserindringer. Men det skal siges her ved Gravene, at det er Kendskabet til Jer og al Eders Færd, der gør det muligt for mig at give saa mange skrinlagte og hændende Minder nyt Liv. Thi her kan der ikke høstes mere.

Paa Kirkegaardens *Læ-e-steder* gror der for Alvor Græs over de gamle Minder.

Med Dødsrunerne være da her for denne Sinde Aarhundredets hensovede fynske Bondeslægters Minderuner ristede.

Foreløbig!

Thi det er mit Haab, at jeg siden skal fortsætte Dagliglivet i den gamle Bondestand og Bondebolig med at skildre:

Folket og dets Virke,
 Hvorledes de var klædte,
 Hvad de spiste,
 Og hvad de syslede med i deres daglige Gerning.

Samt i følgende Bind:

Fornøjelser og Fester.
 Folketro, Folkepoesi og Folkemaal.

Fyna Tidende, 10/10. »Forfatterinden til denne Bog har gjort et stort Samlerarbejde —. Og hun omfatter de gamle Minder med stor Pietet; hun elsker det gode og k nne, det stærke og sunde i de gamle Slægters Liv uden at være blind for de mange Brøst, som fandtes; derfor kan hun tegne saa levende og k nne Billeder. Virkelighedsbilleder med Lys og Skygge, opfattede af et forstaaende Sind og genf vne med Troskab og Samvittighedsfuldhed — Men fynske Bønder især b r købe og l se denne Bog, der giver saa gode Billeder af deres Fædres Livsvilkaar og daglige Virke; de bør ogsaa gøre dette, for at det kan blive muligt for Forfatterinden at fortsætte med Udgivelsen af det rige Stof, hun endnu har liggende. —. Hovedsagen er, at Bogen fra Blad til Blad bærer Vidnesbyrd om Forfatterindens store Kærlighed til og Forstaaelse af de Gamles Liv og F erd, og at hun er i Stand til at vække og genoplive de samme Følelser hos os. Derfor er det mig en Trang at anbefale Bogen paa det bedste.»

Vejstrup, 18. Maj 1910.

Thøger Dissing.

S ndagsbladet, 3/10. »Gennem den Slags Skildringer bevares mangt et karakteristisk og værdifuldt Træk af det daglige Liv. Dertil har C Reimer givet et godt Bidrag. Og det maa haabes, at hun vil fortsætte og afslutte de paabegyndte Skildringer.»

J. P. Mosegaard.

Vestlollands Avis, 10/10. »For et Aars Tid siden udgav Frk. Christine Reimer en Bog, der kaldte sig »Hjemmets Bog«, og som i fuldt Maal svarede til sit Navn. I dette Foraar har hun udgivet en anden Bog —. Forfatterinden behandler sæt Stof l st og underholdende — man vil have megen Fornøjelse af at stifte Bekendtskab med den forelliggende Bog.»

Holbæk Amts Avis, 10/10. »Dermed har Forfatterinden, der er sin egen Forl ggerske, dog langtfra udtømt sit indsamlede Forraad, idet hun ender med en Liste over forskellige Emner, hvormed hun haaber »siden« at kunne fortsætte og slutte Værket. Gid nu hendes Haab ikke maa blive gjort til Skamme ved en for kneben Afsetning af det vel begyndte.« F. D.

Folkeskolen, 9/10. »Frk. Reimers Bog vidner ikke alene om en Samler, der afvifter Respekt, men ogsaa om et Indgaaende Kendskab til Fortids Folkelv. Alle med Interesse for vort Folke Kultur maa da være Forfatterindens taknemmelig, for at hun har samlet disse Minder fra en Egn, hvorfra saa godt som Intet er hentet frem af den Slags. Det er særdeles anskuelige Billeder — —.»

Dannebrog, 11/10. »— vi har ikke hos os en stærk folkelig Bevægelse som den, der i Sverige bevidst søger at bevare eller genoplive det gamle. Man maa derfor være taknemmelig mod dem, der samler Folkeminderne. Frk. Christine Reimer har i 20 Aar gjort Samlinger til et stort Arbejde om nordfynsk Bondeliv —, særlig i Forfatterindens Fødesogn Haarslev. Det første Bind behandler især Hverdagslivet, det indeholder meget fornøjeligt og skildrer mange forsvundne Typer og Skikke. Den billige Pris 1 1/2 Kr. burde kunne skaffe den lille Bog god Afsetning ogsaa udenfor Nordfyn. J. L.

København, 10/10. Hefte — — fortjener den største mulige Udbredelse. Frk. Reimer giver en Række kvikke og fornøjelige Bondelivsskildringer fra sin Hjemstavn. — Alt hvad hun fortæller er da ogsaa præget af »F rstehaandsigttagelse« og »Studium i Marken« — Ikke mindst gl der man sig over de Minderuner, Frk. Reimer har ristet over de gamle K ner. — —

P. P. Jørgensen.

Mælkeritidende, 14/10. »Bogen er livlig skrevet, og den gamle Tekstis Udlægning, isprængt med Nutids-Ord, Billeder og V remaaede, virker til Eftertanke og Overvejelse, som vi rastløse Mennesker har saa nderlig godt af. Det vilde være fristende at genf ve større eller mindre Dele af Bogen. Men der staar foran i Bogen: Eftertryk forbydes, og vi skal da slutte med at tilraade Købet af denne gode Bog, først og fremmest for Køberens og hans Husf llers egen Skyld, og dernæst fordi, at kan denne Bog vinde Udbredelse, saa vil der følge flere Dele efter — —.»

Hans Appel. (Redaktør af Mælkeritidende).

For Hjemmet og Ungdommen, 10/12 10. »— Det forekommer mig, at Frk. Reimer har særlig gunstige Betingelser for at kunne yde noget fremragende paa dette Omraade; kunde jeg gøre noget til det, skulde ovennævnte Bog snart være udsolgt — —»

S r  Amtstidende, 5/11 10. »Det er nu snart mange Aar siden jeg op til Jul l ste en Skildring af nordfynske gamle Juleskikke, i »Berl. Tid.« Artiklen var undertegnet C. R., og jeg brød mit Hoved med at udf nde, hvem der paa min gamle Hjemegn havde samlet alt dette med en næsten forbløffende Nøjagtighed. Først langt senere fik jeg at vide, at Forf. var en L rerdratter, Frk. C. Reimer, (Søster til afdøde Pastor Reimer i Vemmelv.) fra Haarslev, en Mil fra Bogense. — Det er derfor dobbelt mærkværdigt, at hun i den Grad, som Tilfældet har været, er naaet helt til Bunds i Kundskab om de gamle nordfynske Bønders Liv — Af Tilen aas, at Frk. R. har maattet være sin egen Forlægger. Altsaa, medens talentløse, lidderlige og skidne æstetiske Bøger myldrer op paa Bogmarkedet som Svampe paa Møddingen, har der Ingen Forlægger været at faa for dette interessante Stykke Kulturhistorie. Denne Kendsgerning g r ikke vore Forlæggere  re og taler til ringe Ros for den danske Læseverden. — Det, man nu kunde have ønsket af Forfatteren, var en nøjere Tidsbestemmelse for de enkelte Sæder og Skikke, hun skildrer. — Det, dog, hvad her er givet, er saa godt og saa meget, at det fortjener den videste Anerkendelse og Opmuntring. Perlen turde godt være de mange nordfynske ejendommelige Sprog vendinger og Udtryk. Nu vel sagtens forsvundne og afn ste af langt mindre karakteristiske og mere forsladende Sætninger, godt derfor, at de er blevne bogførte — Der plejer ofte i en Boganmeldelse at sluttes med en anbefaling til Sognebogsamlingerne. Om nogensinde er denne Henvisning paa sin Plads overfor »Nordfynsk Bondeliv«

H. Jensen (Redaktør af S r  Amtstidende.)

F lk s ning, 10/11. »Naar man har læst i Bind, længes man efter de følgende, saa interessant og levende fortæller Forf. Man spørger uvilkaarlig: Var den Tid ikke mere tiltalende og hyggelig end vor travle Cycle-, Automobil og Gramofon-Tidsalder. — Forf., som bl. a. er kendt fra »Hjemmets Bog«, afslører i sin nye Bog igen sin Kærlighed til Hjemmene og kan ved sit nye Værk fra den gode, gamle Tid give vor rastløse Tidsalder meget, som den trænger sig haardt til at bevare. — Hun har genopvakt for den nye Slægt en Tid, som den  r vokset fra, men som det er interessant for den at høre om og fordybe sig i. Frk. R. vil for Slægtens bevare »Minderne«, og hun fortæller altid med en vis Humor, som endmere gør, at disse mindes, og ethvert Land maa sige Tak til dem, som vil frede Minderne; thi som der staar:

»Der er Minder, som i Hast ej blegne,
der er Minder, som kan aldrig d ,
Minder, som i Sindet dybt sig tegne,
stormer det end vildt paa Livets S .»

og det er det, disse Værk hjælper os til, og derved anbefaler det sig selv.» M. M.

Amerika.

Dannevirke, 26/7 11 **Nordfynsk Bondeliv. Faas hos Dansk Boghandel, C der Falls, J wa.** »Christine Reimer har udgivet en rar lille Bog, den er trykt i Odense paa Forfatterindens Bekostning. Forfatterinden har i mange Aar samlet Folkeminder paa Fyn — Hun har set godst, og — hvad bedre er — med Samfølelse og dyb Forstaaelse. — Men kun saaledes kan et Barn af Folket se de sv ndne Tider, naar hun vil gøre Ret imod det uendelig nøjsomme Liv, den gamle Slægt f re, og hvori der trods al Tarvelighed var en s del og rolig Lykke og en Kultur af høj Værdi. Fynboerne vil i denne Bog kunne genopleve mange Minder, oprfrikke Hundreder af snurrede gamle Ord. — Hvad Forfatterinden har faaet med af smaa Træk er ganske mærkeligt. — Fynboerne vil ganske naturligt ønske at stifte Bekendtskab med denne Bog, og det er at haabe, at Forfatterinden vil høste den Opmuntring, hun fortjener, til — som hun gerne vilde — at fortsætte Arbejdet — Jeg anmelder ikke mange Bøger og kun saadanne, som passer efter vor l vne Smag og Sysse. I dette Tilfælde har jeg den Tro at være kommet paa Spor efter en Bog, som mange kan have Glæde af at kende, fordi den k mmer fra en kvindes Pen, der skriver det Formaal at løfte vort Folk og værne om dets Haab, dets gode Minder. Jeg vil n dig være ene Om at have nydt »Nordfynsk Bondeliv«.

J. Christian Bay, (Bibliotekens Historie Online)